

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Nářečí na Hornácku ve výuce češtiny na 2. stupni ZŠ

Diplomová práce

Bc. Klára Borýsková

Bibliografický záznam

Borýsková, K. (2021). *Nářečí na Horňácku ve výuce češtiny na 2. stupni ZŠ*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Nářečí na Hornácku ve výuce češtiny na 2. stupni ZŠ“ vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu literatury.

V Olomouci dne

.....

Bc. Klára Borýsková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému školiteli Mgr. Michalu Křížovi, Ph.D., za vedení práce, trpělivost, věnovaný čas, vstřícnost při konzultacích a za poskytnuté cenné rady. Velmi děkuji také svým blízkým za podporu během celého mého studia.

Zároveň bych ráda poděkovala paní učitelce, Mgr. Anetě Novotné, za její pomoc při realizaci výzkumu v praktické organizaci.

Obsah

Úvod	7
1 Řeč jako vývoj jazyka	9
1.1 Čeština jako jazyk národní	10
1.1.1 Spisovný jazyk.....	11
1.1.2 Nespisovný jazyk.....	12
2 Dialektologie jako vědní obor	14
3 Česká nářečí	17
3.1 Východomoravské (moravskoslovenské) nářečí.....	18
4 Region Horňácko	21
4.1 Geografie a etnografie regionu.....	21
4.2 Folklor a folklorismus	22
4.2.1 Lidové tradice a folklórní počiny	24
4.3 Nářečí	27
5 Spisovný jazyk a nářečí ve školním prostředí	30
6 Nářeční prvky v rámcovém vzdělávacím programu	32
7 Metodika práce	34
7.1 Výzkumné šetření.....	34
7.2 Cíl výzkumu, výzkumné otázky a hypotézy	35
7.2.1 Charakteristika respondentů	36
7.3 Výzkumné šetření 1.....	37
7.3.1 Výsledky a interpretace kvalitativního výzkumu	42
7.4 Výzkumné šetření 2.....	42
7.4.1 Dotazníkové šetření – koncepce regionu.....	43
7.4.1.1 Shrnutí a interpretace výsledků.....	52
7.4.2 Dotazníkové šetření – koncepce nářečí	53
7.4.2.1 Shrnutí a interpretace výsledků.....	67
7.5 Vyhodnocení hypotéz.....	69
8 Shrnutí a porovnání výsledků	72
9 Doporučení pro praxi	74
Závěr	80
Seznam použité literatury	82
Seznam grafů	86
Seznam tabulek	87

Seznam příloh.....	88
Přílohy.....	89

Úvod

V diplomové práci jsme se zaměřili na užívání nářečí ve výuce češtiny na 2. stupni základního vzdělávání v hornáckém mikroregionu. Hornácko si zásluhou stále živého a autentického folklóru podrželo až do dnešní doby poměrně čistý dialekt. Jako studentku pedagogické fakulty a vzdělávacího oboru českého jazyka a literatury pocházející z hornáckého regionu mě velmi zajímal současný stav užívání nářečí v mluvě dnešních dětí, především ve školním prostředí ve výuce českého jazyka a literatury. Zaměření diplomové práce bylo dále ovlivněno mým dlouhodobým členstvím ve folklórním souboru, tudíž blízkým vztahem k tradičním prvkům mikroregionu, včetně k užívanému místnímu dialektu. Dialekt na Hornácku lze vyzorovat ve všech komunikačních rovinách místních obyvatelů. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že nářečí kromě starších osob aktivně užívají i děti předškolního a základního vzdělávání. Mluvu dětí přirozeně ovlivňuje, kromě místního prostředí a užívaného jazyka rodičů a prarodičů, i členství v dětských folklórních souborech, jejichž jedním z hlavních pilířů je užívání regionálního nářečí. Dlouhodobá činnost jednotlivých souborů a současná oblíbenost místního folklóru potvrzuje příznivý počet mladých folkloristů na Hornácku.

Naše pozornost byla věnována užívanému nářečí ve výuce českého jazyka, neboť dle Cuřína (1977) i ve školním prostředí spisovný jazyk není izolován od nářečních útvarů a je potřeba sledovat rozdíly mezi užívaným spisovným jazykem a nespisovnými útvary (Cuřín, 1977, s. 32). Cílem diplomové práce bylo zmapovat nářeční jevy u žáků na druhém stupni a navrhnout vhodné didaktické postupy, podporující uvědomělou schopnost žáků rozlišit a užívat požadující útvary jazyka v dané komunikační situaci.

V první části diplomové práce jsme představili základní pojmy související s tématem výzkumu. V první kapitole se věnujeme obecně českému jazyku a spisovným i nespisovným jazykovým útvarům. Dále jsme se snažili poukázat na potřebné vymezení východomoravského dialektu v souvislosti s hornáckým nářečím a samotného hornáckého mikroregionu z geografického i etnografického hlediska. V posledních dvou kapitolách charakterizujeme nářečí a spisovnost ve školním prostředí, které se staly neodmyslitelnou součástí kurikulárních dokumentů. Nářeční prvky v Rámcově vzdělávacím programu uzavírají úvodní teoretickou část diplomové práce.

Ve výzkumné části jsme představili metodologii provedeného výzkumu. Podrobněji zde byl vysvětlen výzkumný problém a v jeho návaznosti také výzkumné otázky

a stanovené hypotézy. V následující kapitole reflektujeme výsledky výzkumného šetření, které podrobněji analyzujeme. Praktickým cílem této práce bylo reflektovat vliv místního regionu na užívané nářečí dle výpovědí žáků a z pozorovacích hodin popsat vysledované nespisovné jevy.

Závěr práce směřuje k didaktickému uchopení problematiky výzkumného šetření s možným doporučením pro učitele, pro něž mohou být navrhované postupy pro práci s dialektem inspirací.

1 Řeč jako vývoj jazyka

Jelikož je základním tématem diplomové práce užívání nářečí u žáků na 2. stupni základní školy, tedy mluvená forma českého jazyka, zaměřili jsme se nejdříve na základy společenské funkce řeči a jazyka. Chtěli jsme čtenáře seznámit s definicemi a obecným vývojem jazyka.

Podle Cuřína (1964) patří řeč k jevům společenským a je nejdůležitějším dorozumívacím prostředkem mezi lidmi. Prostřednictvím tohoto nástroje si lidé mohou navzájem sdělovat své úvahy a oboustranně dospívají k vzájemnému pochopení. Původ lidské řeči sahá do dob, ve kterých se začala vyvíjet primitivní civilizace v prvobytně pospolné společnosti z potřeby dorozumění se při společenských činnostech tak, aby docházelo k vzájemnému a přesnějšímu pochopení.

Cuřín (1964, s. 8) přesněji uvádí definici: „*Jazyk zachycuje ve slovech a větách výsledky poznávací a myšlenkové činnosti lidí a umožňuje tak výměnu myšlenek v lidské společnosti.*“ Přirozený vývoj společnosti ovlivnil vznik jednotných národních trhů a jednotlivé jazyky se stávaly tzv. národními jazyky. Současně vývoj jazyka úzce souvisel s lidskými a výrobními činnostmi. K významným etapám vývoje patřil například rozvoj výroby, hospodářských vztahů, vědy, techniky a samotný vznik písemnictví. Jazyk se měnil nepřetržitě v blízké souvislosti se vznikem nových slov a vývojem jejich významů v konkrétních odvětvích.

V jazyce se časem zdokonalovala jeho základní složka a postupně se vyvíjela:

- Slovní zásoba tvořila zejména stavební materiál zachycující rozsah lidského poznání, který se měnil takřka neustále. Nová slova vznikala či zanikala, u jiných se měnil konkrétní význam apod. Změny ve slovní zásobě závisely na vývoji společnosti související s rozvojem výroby, techniky a obchodu. Jako příklad lze uvést slova, která vznikla v souvislosti s rozvojem techniky: *stroj, letadlo, pluh*. Dále například vynález knihtisku přispěl ke vzniku slova typu: *tisk a pero*.
- Zvukové hledisko jazyka se měnilo velmi nepravidelně a záleželo na jednotlivých obdobích. K nejpodstatnějším změnám velké řady samohlásek došlo vcelku během krátkého časového rozmezí, od konce 12. do 16. století. Později k patrným změnám hláskové podoby docházelo již velmi málo. Hláskové změny byly pravidelné a zákonité, měnily se vždy stejným způsobem při stejných podmínkách, avšak

konkrétní hláskový fond působil vždy pouze konkrétní dobu. K šíření hláskových změn docházelo jen na určitém území.

- Mluvnická stavba obsahuje tvarosloví a skladbu. Změny v mluvnické stavbě představovaly například postupný zánik jednoduchých časů minulých, pozvolnou ztrátu dvojnásobného čísla, ale i rozvoj větné stavby k širší složitosti (Cuřín, 1964, s. 7–9).

Lze shrnout, že všechny složky jazyka se vyvíjely nepravidelně a v odlišném tempu. Vlivy jednotlivých jazyků zasahovaly velmi intenzivně přirozeným způsobem do vývoje jazyků ostatních, jelikož byly ve vzájemných vztazích a stycích.

1.1 Čeština jako jazyk národní

„Český jazyk jako jazyk národní je soubor všech výrazových prostředků, kterých užívají všichni příslušníci českého národa, mluví-li svou mateřštinou“ (Trávníček, 1948, s. 20). Soudobě by se český jazyk dal označit jako společné úsilí každého příslušníka národa, který se řadí k západní slovanské jazykové větvi, do které řadíme i polštinu, slovenštinu, lužickou srbštinu a starou pruštinu, jedná se však o vymřelý jazyk. Všechny tyto jazyky i dnešní slovanské jazyky vznikly z praslovanštiny.

Pokud mluvíme o českém národním jazyce jako souboru výrazových prostředků, je důležité, abychom na jazyk nenahlíželi pouze jako na mechanický soubor, ale jako na soubor tvořící strukturu, celistvost a vnitřně spojenou soustavu. V tomto tělesu funguje pevný řád, ve kterém jsou všechny výrazové prostředky na sebe vzájemně závislé. Každý prostředek má vlastní místo, konkrétní úkon a jistou funkci v jazyce, z čehož můžeme usoudit, že každý příslušník daného národa může užívat výrazové prostředky, avšak shodně s jejich úkony, jež se užívají podle zákonů, pravidel či ustálených zvyklostí, a právě český jazyk je výsledkem všech občanů českého národa a představuje pevné pouto k plynulému rozvoji a vývoji (Trávníček, 1948, s. 20–23).

Hlavní formy národního jazyka zahrnují všechny podoby českého jazyka a rozlišují jeho základní útvary, u kterých rozeznáváme jazykovou strukturu. Pokud se jedná o tzv. úplnou jazykovou strukturu, hovoříme o spisovném jazyce. Dále rozlišujeme útvary nespisovné, což jsou zpravidla různé historické dialekty a interdialekty a další jazykové poloútvary, běžně užívané v řeči (Hájková, 2003, s. 13). Národní jazyk lze rozdělit na základní dvě kategorie: strukturní a nestrukturní útvary. Do češtiny standardní se řadí

spisovná čeština a její součást hovorové češtiny. Do češtiny nestandardní se dále řadí obecná čeština, dialekty a interdialekty. Nestrukturní útvary představují zvláštní soubor lexémů, poloutvarů a sociolektů. K nestrukturním útvarům se řadí slang, profesní mluva a argot. Strukturní a nestrukturní útvary se liší ve způsobu osvojování. Pouze spisovný jazyk (včetně hovorové češtiny) se osvojuje procesem školní výuky, kdežto nestrukturní útvary se osvojují přirozenou cestou.

Jednotlivé podoby jazykových útvarů, poloutvarů a sociolektů se odlišují příznačnou komunikační sférou. Spisovná i hovorová čeština se řadí do komunikační sféry celonárodní, ostatní polotvary a sociolekty slouží komunikaci ve vybrané oblasti, regionu či konkrétní skupině (Chloupek & Krčmová, 2017). Vybrané jazykové útvary blíže charakterizujeme v dalších podkapitolách.

1.1.1 Spisovný jazyk

Klasická teorie spisovného českého jazyka se opírá o několik důležitých předpokladů, z nichž jsou pro otázku spisovnosti zásadní:

- Spisovný jazyk je funkčně úplný (plní veškeré odborné komunikační funkce mluvího).
- Většina českého obyvatelstva vnímá spisovný jazyk za významnou kulturní hodnotu.
- Spisovná norma jazyka se cílevědomě upevňuje u české populace, tato norma se prosazuje v každodenní komunikaci, včetně její hovorové podoby (Nebeská in Šrámek, 1996, s. 72).

Spisovný český jazyk a jeho rysy je možné popsat definicí Chloupka jako „*jediný kodifikovaný útvar národního jazyka*“ (Chloupek in Šrámek, 1996, s. 33). Má funkci národně reprezentativní a je kodifikován normou spisovné češtiny. Kodifikace usměrňuje běžné užívání spisovných prostředků a zároveň působí na vývoj normy. Z toho lze vyvodit, že norma se oproti kodifikaci neustále mění a vyvíjí. Pravopisnou normu zaznamenávají pravidla českého pravopisu, pravidla české výslovnosti a mluvnice. Lexikální norma českého jazyka je zachycena ve slovnících.

Mluvenou formu spisovné češtiny označujeme jako hovorovou češtinu a obvykle se používá v kultivovaném projevu jednotlivých pracovníků v odborných odvětvích. Užívání spisovné češtiny se obecně požaduje u osob pracujících ve státní sféře, ve školní a kulturní

oblasti apod. V mluvené formě spisovné češtiny se obvykle neužívají archaické či knižní prvky na rozdíl od prvků neutrálních a hovorových (např. deka = dekagram), jelikož se při mluvených projevech uplatňuje význam obecné češtiny a ostatních národních útvarů českého jazyka. Hovorová čeština je částečně kodifikována, jelikož jsou popsány pouze její jednotlivé části, a nikoliv systém jako celek (Čechová et al., 2011, s. 23–25).

V mluvené praxi se tedy běžně neužívá pouze spisovný jazyk, obecná čeština či nářečí, ale i konkrétní útvary nespisovné češtiny, které se vzájemně často prolínají. Blíže si útvary nespisovného jazyka uvedeme v následující podkapitole.

1.1.2 Nespisovný jazyk

Různorodější členění nalezneme u útvarů nespisovného jazyka. K nespisovným útvarům se řadí nářečí, které se obecně dochovalo především v mluvě starších obyvatel ve vybraných teritoriálních územích. Jednotlivé rozdíly nářečí a dalších nadnářečních útvarů jsme představili v kapitole 4.

Kromě vlastní slovní zásoby konkrétních nářečí řadíme k nestrukturním útvarům mluvu samostatných společenských skupin. Mluva v tomto ohledu představuje nespisovnou rovinu češtiny, mající vlastní lexikální zásobu s velmi podobným gramatickým systémem obecné češtiny. Řeč jednotlivých společenských skupin se rozlišuje na tzv. slang, argot a profesní mluvu (Čechová et al., 2011, s. 14).

Nespisovná čeština se kromě územního vymezení rozlišuje podle sociální diference, dle kterého se vydělují sociolekty neboli „*součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné nebo hovorové vrstvy speciálních pojmenování, realizované v běžném jazykovém styku lidí*“ (Hubáček & Krčmová, 2020). Zmíněné poloútvary nemají specifické prostředky hláskové ani gramatické, ale využívají je ze spisovných útvarů, obecné češtiny a nářečí. Jejich podobu formulují a zaznamenávají speciální slovníky a frazeologie.

Nespisovné vyjádření určité zájmové skupiny se označuje jako slang. Slangová slova jsou mnohdy vyjádřena expresivními výrazy. Jako příklad uvádíme studentský slang (výraz pro *pedagoga – úča, pajčelka*). Další slangové výrazy přecházejí do obecného povědomí, např. ze sportovního prostředí (*bedna, světák, finiš, mičuda* apod.) a občas získávají charakter spisovného jazyka. Některé slangy jsou charakteristické starými (archaickými) výrazy (myslivecký slang – *prut = ocas*) (Čechová et al., 2011, s. 25).

Obohacování slovní zásoby současného slangu probíhá ze slovní zásoby českého jazyka. Slang přebírá výrazy ze spisovného jazyka bez hláskových a tvarových změn, ale jejich význam se nejvíce mění na základě metonymie nebo metafory (*závodit, krabice, šiška* apod.) Různými způsoby tvoření slov se mění i hlásková podoba a vznikají nově vzniklá slova skrze neobvyklé propojení konkrétních písmen (*pajčelka, žákonda, cvigro* apod.) (Hubáček, 1965).

K další skupině nespisovné mluvy se řadí profesní mluva, jež dříve tvořila jeden celek společně se slangem. Aktuálně je považována za mluvu příslušníků vykonávající totožné povolání. V profesní mluvě se rovněž objevují expresivní výrazy, k jednoduššímu vyjádření dochází k terminologické univerbizaci, přičemž se z víceslovných pojmenování vytváří jednoslovná (*dát dlahu = zadlahovat*). Profesní mluva je typická svým vlastním výrazivem pro mnoho oborů, avšak většina z nich je založena na spisovném jazyce.

K dalšímu poloútvary nespisovného českého jazyka se řadí argot. Označuje mluvu osob žijících společensky izolovaně či ze společnosti sociálně vyřazených. Argot se běžně objevuje u drogově závislých osob, vězňů, prostitutek a jiných. Tento jazyk se udržuje především v mluvené formě, výjimku tvoří symbolické písmo, které slouží ke skryté informovanosti určitých osob. Spousta argotických výrazů se plynule rozšiřuje do spisovného jazyka a obecné češtiny (Čechová et al., 2011, s. 25–26).

V kapitole 1. jsme si představili rozvrstvení národního jazyka a blíže jsme vymezili jeho nespisovné útvary. Jelikož do této kategorie spadá i nářečí, upozornili jsme v příští kapitole nejprve na obor vztahující se ke zkoumání nespisovné mluvy, tedy nářečí.

2 Dialektologie jako vědní obor

Bělič (1972, s. 5) označuje dialektologii za „odvětví jazykovědy, které se zabývá zkoumáním nespisovné mluvy (nářečí) a rozdílů v ní na území jednotlivých národních jazyků nebo i jazykových skupin; přeneseně se užívá dialektologie též pro odborné zpracování nespisovné mluvy a jejich růzností ve větších nebo menších oblastech.“ Druhá definice charakterizuje dialektologii jako „dialektologické bádání zaměřené na zeměpisné rozšíření jazykových jevů ukázalo, jak mnohotvárné byly historické cesty vedoucí k vytvoření dialektů a jak mnohostranné jsou vztahy a svazky nářečí i v době současné“ (Kellner, 1954, s. 97). Za cíl tohoto oboru lze označit porovnání spisovného jazyka s jazykem nespisovným a poukazuje na vývoj národního jazyka, a především na jeho proměny vztahující se ke kulturní oblasti.

Dialektologie jako vědní obor se zabývá studiem nářečí či tradičních teritoriálních dialektů již od 2. pol. 19. století. První úvahy o českých a slovenských nářečích představil jazykovědec A. V. Šambera (1807–1882) ve své souborné knize *Základové dialektologie československé* (1864). Moravským a slezským nářečím se věnoval F. Bartoš (1837–1906) ve své významné dvoudílné studii *Dialektologie moravská* (1886, 1895), která doplňuje po lexikální stránce autorův *Dialektický slovník* (1906). Podstatný význam pro českou dialektologii ve 20. století představovaly statě A. Frinty a B. Havránka (Cuřín, 1964, s. 78). Výsledky zkoumání jazykovědců z toho období přispěly k novým samostatným pracím mapujícím lidové nářečí a k odhalení tehdejších sbírek etnografického charakteru (Kellner, 1954, s. 5).

Historií dialektologie se zabýval známý lingvista J. Gebauer. Zmapoval také vzájemné hranice mezi jazykem a spisovností. Na počátku 20. století se uplatňuje tzv. geografická lingvistika, která se zabývá dialekty, charakterem nářečních hranic a vývojem dialektologie. Jednotlivé typy nářečí se staly součástí jazykových útvarů s vymezenou vlastní strukturou a uměřeně se vyvíjí v souladu s vývojem daného národa a společnosti (Šrámek in Šmejkalová, 2015, s. 73–74).

Dnes není předmětem dialektologie pouze studium dávné minulosti jazykové, ale věnuje se kompletnímu historickému vývoji jazyka a rovněž studiím současného stavu nářečí (Kellner, 1954, s. 6).

Než jsme se začali věnovat samotným vztahem nářečí a jazyka, považovali jsme za příznačné uvést definici nářečí. Cuřín (1964, s. 78) jej charakterizuje jako „*ustálenou místní obměnu celonárodního jazyka, zeměpisně vymezitelný soubor jazykových prostředků, který slouží jako nástroj dorozumívání pouze části národa, a to v oblasti běžného denního styku.*“ Encyklopedický slovník definuje nářečí: „*územně (geograficky) vymezený útvar národního jazyka, který je určen vztahem k jiným teritoriálním útvarům a k jazyku národnímu*“ (Karlík et al., 2002, s. 109). Můžeme shrnout, že nářečí označuje územní varianty současné mluvy občanů se specifickými znaky, užívané při běžné komunikaci a je protipólem spisovného jazyka.

Cuřín (1964, s. 78) dále upozorňuje na všechna konkrétní nářečí, která mají podobné znaky v jazykové soustavě a současně se konkrétními znaky odlišují. S těmito rozdíly se setkáváme u jednotlivých místních nářečí, která velmi často ovlivňují věk mluvčího, jeho vzdělání a částečně i pohlaví. Územní varianty všech nářečí jsou nazývány nářečímí místními (lokálními) nebo zeměpisnými (geografickými). Všechny znaky nářečí užívané společností na našem území tvoří společně se spisovným jazykem celek českého národního jazyka.

V dnešní době dochází k vzájemnému a daleko častějšímu kontaktu mezi uživateli, jež pochází z různých nářečních oblastí, a to z blízkých i vzdálenějších. Důležitou funkci má spisovný jazyk, který působí na nespisovnou češtinu a ovlivňuje jednotlivá nářečí tím, že ustupují obzvláště slovníkové, tvaroslovné, hláskoslovné, ale i jiné charakteristické znaky, které se stále hojněji přizpůsobují spisovnému jazyku. Setkáváme se i s opačným principem, neboť i na spisovný jazyk působí rysy nářečí, a tak se mohou v řeči vedle sebe vyskytovat prvky dvou či více jazykových útvarů (Bělič, 1972, s. 10). Všechny dialektové útvary mají svou normu, avšak ve srovnání se spisovným jazykem, která má normu kodifikovanou, tyto útvary kodifikovanou normu nemají (Čechová et al., 2001, s. 24–25).

V dialektologii se také setkáváme s nadnářečními útvary, tzv. *interdialekty* (obecná nářečí). Interdialekty vznikaly v posledním vývojovém stadiu dialektů, koncem 18. století, z různých důvodů. Nejčastěji proto, že tradiční dialekty ztrácely svá vymezení a ojedinelé dialektické rysy a vzájemně se přibližovaly v důsledku národního sjednocování, společenských kontaktů a společných zájmů populace. Nadnářeční útvary směřovaly k poměrně jednotnému nespisovnému jazyku, jenž měl značně blízko k hovorové češtině. Interdialekt se nejvíce vyznačoval ve slezské, středomoravské a východomoravské oblasti.

Mezi nejrozšířenější interdialekt patří obecná čeština, rozšířená především v Čechách a kulturním centru české země (Čechová et al., 2011, s. 26).

Různé stupně zachovaných tradičních dialektů lze vyzorovat v jednotlivých oblastech, nejčastěji skrze zeměpisná území, neboť v menších obcích s méně rozvinutým průmyslem bývá zachována intenzita užívání místního nářečí v porovnání s územím, které se nachází poblíž větších měst se silnou koncentrací obyvatelstva a znatelnou diferenciací společnosti.

I přesto lze značné rozdíly v užívání nářečí vyzorovat historickým vývojem českého jazykového umění. V západní oblasti České republiky jsou regionální nářečí již vyrovnána s místním českým interdialektem a velmi často se nářeční prvky prolínají s jevy spisovnými. Oproti tomu ve východnějších oblastech se původní nářečí ve velké míře dochovávají a obecná čeština se projevuje především ve větších městech zmíněné oblasti (Bělič, 1972, s. 10–11).

3 Česká nářečí

V předešlé kapitole jsme si vymezili pojem dialektologie, upozornili jsme na její předmět a pokusili jsme se tento pojem blíže charakterizovat. V návaznosti jsme si v následujících odstavcích určili jednotlivé druhy českých nářečí a nastínili jejich regionální vymezení.

Jak jsme uvedli již výše, i přes značný vývojový pohyb jednotlivých nářečí, lze poměrně snadno vyčlenit jejich územní teritorium v českém jazykovém prostředí. Drobnější i větší podskupiny můžeme vyzorovat především ve východnějších částech našeho území a rozlišovat zde tzv. mikrodialekty neboli samostatné dialekty v menších oblastech. Hraniční přesahy dialektů označují území, ve kterém se běžně užívají všechny znaky existujícího nářečí, a proto charakteristika určitých nářečních skupin neplatí dočista stoprocentně. Jev, se kterým se můžeme setkat u přechodů mezi jednotlivými nářečími v sousedící oblasti, se označuje za tzv. přechodný pás (Bělič, 1972, s. 11–12).

Primární nářeční skupiny se v oblasti českého jazyka dělí na čtyři skupiny. Jádrem jednotlivých nářečí jsou společné znaky s ostatními skupinami, nebo alespoň znaky, jež jsou typické pro určitou skupinu.

V západní oblasti se vyznačuje nářeční skupina, tzv. **česká v užším slova smyslu**, která ohraničuje přibližně jihozápadní území Moravy a Čech. Nářeční skupina česká v užším slova smyslu nepředstavuje celistvý komplet, jelikož se utváří z několika skupin. Skupiny českých dialektů dělíme na východočeskou, středočeskou, jihozápadočeskou a přechodný pás jihovýchodního nářečí.

Středomoravská nářeční skupina neboli hanácká nářečí pojímají severní i západní oblast Moravy společně s jejím středem. Na východě sousedí s nářečími moravskoslovenskými a na západě s českomoravskými. Hanácké nářečí se rozlišuje na tři podskupiny. Nářečí centrální (oblast kolem Prostějova, Olomouce a Vyškova), nářečí západní (oblast kolem Velké Bíteše, Velkého Meziříčí, Tišnova a Blanka) a nářečí jižní (oblast kolem Znojma, Moravských Budějovic a Oslavan).

Nářeční skupina slezská (lašská) označuje nářečí na území severovýchodní Moravy, přesněji mezi Těšínskem a Opavskem. Rozlišují se tři podskupiny, které se liší rozdílnými znaky na moravskou, opavskou (západní) a ostravskou (východní). Mezi základní rozdílné znaky patří výslovnost původního *t'*, *d'* před *i*, *ě* (v oblasti moravské

zaslechneme spíše *d'edina*, v ostravské *dzedžina* a na ostravsku *dzedžina* (Cuřín, 1964, s. 180–181).

3.1 Východomoravské (moravskoslovenské) nářečí

Do východomoravské nářeční oblasti řadíme mikroregion Hornácko, ve kterém byl proveden empirický výzkum diplomové práce. V následující kapitole jsme blíže představili seskupení teritoriálních dialektů, jež se nachází na východním okraji České republiky, a vymezili jsme nejvýraznější znaky východomoravského nářečí.

Východomoravské nářečí se dělí na jednotlivé podskupiny, do kterých řadíme jižní (slovácké) nářečí zaujímající většinu tzv. Slovácka na jihovýchodní Moravě v oblastech poblíž Valašských klobouků a Zlína. Pro západní oblast je charakteristické tzv. dolské nářečí typické pro široké území, které začíná u Uherského Hradiště, pokračuje přes Veselí nad Moravou, Kyjov až po Břeclav. Tato podskupina hraničí s východním kopaničářským a se severním valašským nářečím. Severní (valašská) nářečí zaujímá oblast tzv. Moravské Valašsko, na sever až po hranici nářečí slezských, což přispívá k značným přesahům slezského nářečí do vsetínského regionu, ve kterém se patrně objevuje slezský typ přízvuku. Valašská nářeční podskupina a hanácký dialekt se člení do dvou samostatných úseků. V severnějším pásu se vyskytuje okolí města Hranice a sahá až k jižní Bystřici pod Hostýnem. Poslední podskupina, tzv. Kopaničářská, zahrnuje mluvu drobného rozsahu kolem dvaceti obcí podél slovenských hranic, začínajíc okolím města Strážnice po východnější Strání (Bělič, 1981, s. 45–49). V kopaničářské oblasti se vyskytuje samostatný mikroregion Hornácko, který se nachází na úpatí Bílých Karpat. Blížší charakteristiku Hornácka jsme zaznamenali v další kapitole (Bělič, 1972, s. 281).

Dále následuje výběr nejvýraznějších znaků východomoravského nářečí, s ohledem na jejich aktuální využívání. Jednotlivé znaky vychází z odborných publikací J. Běliče (1972), F. Cuřína (1964) a A. Lamprechta a V. Michálkové (1976).

Hlavní znaky východomoravského nářečí

1. V soupisu souhlásek se ve většině nářečí objevuje dvojí *l* (tvrdé *l* nebo o *ɥ* a měkké *l'*) (např. *hlava*, *milá*, *biɥ*).
2. Měkké *t'*, *d'*, *ň* před někdejší slabým *b* (např. *haňba*).
3. Zachované *u*, *ú* (např. *múka*, *súd*, *nesú*).

4. Zachované *aj* (např. *daj, vajco, najlepší*).
5. Zachované staré *y* (nejčastěji změněné v *i*) (např. *starí, vozík, pícha*).
6. Většinou zachované *a* po měkkých souhláskách (např. *lažat, ťavica, sekáča*).
7. Většinou zachované *-a* v koncovce (např. *tela, prasa, kura*).
8. Většinou zachované *u, ú* po měkkých souhláskách (např. *cuzí, policu*), 1. os. sg. (např. *piju, kupuju, klúč*), 1. os. pl. (např. *pijú, kupujú*).
9. Tvrdé souhlásky *d, t, n*, před *e* (např. *nesete, vedete*).
10. Zachované krátké souhlásky (např. *psat, jest, pit, jama*).
11. Většinou zachované a nezúžené *é* (např. *zelé, polévka, obilé, takového*).
12. Na začátku slova *o-* bez *protetického v-* a u složeniny (např. *oheň, oko, on, zaopatřit*), *i-* na začátku slova bez užitého *j* (např. *iskra, inačí, izba*).
13. Asimilace znělosti *sh–zh* (např. *zhod'it, zhledat sa, zhon*).
14. Zachovaná skupina *šč* (např. *ešče, ščáva, ščeští*).
15. V dativu pl. muž. a střed. substantiv se nejčastěji objevuje koncovka *-om* (např. *kolenom, dubom, húsatom*).
16. V genitivu akuz. typu: *máme dobrích susedú*.
17. Sloveso *být* v 1. os. sg. se objevuje tvar *sem* (*sym/som*) a ve funkci spony tvar *su*, ve 3. os. pl. tvar *sú*.
18. Zakončení *-m* ve tvarech 1. os. všech sloves (např. *umrem, začnem*).
19. Tvary neurčitých zájmen (např. *negdo, něco, negde*).
20. Pravidelné *ó* před *j* a z části před *ň* (např. *dójí, zvóní, bójí sa*).
21. Dlouhá samohláska ve tvarech přičestí min. u řady sloves 1. třídy (např. *nésu, nést*).
22. Koncovka *-u* v 2. sg. neživotného substantiva mužského rodu (např. *s kraju, čajju*) a 4. sg. substantiva ženského (např. *papuču, slepicu*).

23. Koncovka *-ú* v 2. pl. u mužských substantiv (např. *súsedú*).
24. Koncovka *-é* v 1. pl. u mužských substantiv (např. *hadé, chlapé*).
25. Nestážené podoby při skloňování zájmen *můj, svůj, tvůj* (např. *mojeho/mojého, mojemu/mojému*).
26. Rozlišení životnosti a neživotnosti u číslovek (např. *tré, štyré X trí, štirí*).
27. Ve 3. os. pl. slovesa *chtít* tvar *chcú*.
28. Instrumentál plurálu (např. *ušama, očama*).
29. Neexistence *ř* (např. *tri, drevo, rezat'*).
30. Zvratné sloveso *se* je většinou v podobě *sa* (např. *šlo sa*).
31. Tvar osobního zájmena *já* v genitivu a akuzativu sg. *mňa*.
32. Koncovka instrumentálu plurálu *-ama* a dativu *-ám*.

Fonetická ukázka hornáckého nářečí z Nové Lhoty (okr. Hodonín).

„Já Věličané – to uš sú mešťané, pravda – si s tých Lhoťákú fakt flágajú. Posměchujú. Ale rás sa též dobehli. Bolo moz miší a ve Velkéj úret tím vykapali kočki. No a praj de teho kocúra, podme kúpid nejakého, lebo tú kočku! Zebrali obecní peníze a richtár aj z rádním a šli. Kam? No na Uhri nepoujdeme. Moslei bisme íst prez Lhotki, a Lhotáci co nám předajú? Sami nic nemajú!“ (Rychnová-Klímová in Bělič, 1972, s. 283).

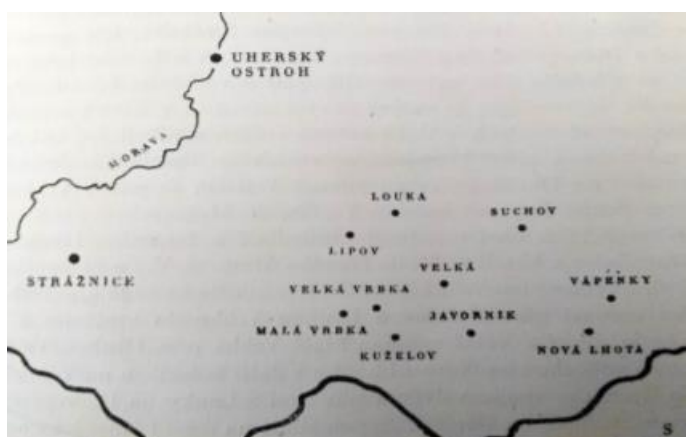
4 Region Hornácko

Ve 4. kapitole představíme samotný region Hornácko, ve kterém se uskutečnil výzkum. Nejprve vymezíme mikroregion Hornácka a poukážeme na významnost folklóru v regionu, zejména v dětském podání, jelikož dílčí složkou výzkumu jsou žáci druhého stupně, a blíže specifikujeme prvky hornáckého nářečí.

4.1 Geografie a etnografie regionu

Oblast, která se dnes nazývá Hornácko, se rozkládá na jihovýchodní Moravě v blízkosti severozápadní hranice Bílých Karpat pod Velkou Javořinou. Přírodní reliéf Bílých Karpat tvoří přirozenou hranici mezi Slovenskou republikou a Moravou na českém území. Hornácko spadá do etnografického podregionu Slovácka a tvoří ho celkem devět samostatných obcí. Střediskem a největší obcí je Velká nad Veličkou, sousedící s Javorníkem, ve kterém se nachází údolní říčka Veličky. V horské oblasti se nachází Nová Lhota se Suchovem, společně s malými osadami zvanými Mlýny. Pod výběžky Bílých Karpat můžeme nalézt Kuželov, Hrubou a Malou Vrbku. Poslední dvě obce Louka a Lipov společně dotváří hornácké obce, jež se nacházejí v klesající pahorkatině.

Dříve se k hornáckým obcím řadily také obce, které se dnes řadí k Dolňácku. Jedná se o Radějov a Kněždub, protože na tomto území nosili obyvatelé stejné kroje a rovněž užívali stejné nářečí (Pajer, 2013, s. 5). Lid nebyl dříve označován za Hornáky ani v sousedních obcích za Dolňáky. První označení této oblasti zaznamenal F. Bartoš v roce 1889 ve své sbírce moravských lidových písní ve spojitosti s lidovým vyprávěním (Frolec, 1966, s. 533–535).

Zdroj 1: Frolec et al., 1966

Hornácká oblast byla kvůli nedostatečné zemědělské půdě chudobným krajem. Obyvatelé navštěvovali feudální panství v nedalekých městech jen kvůli vrchnostenským problémům. Společenská i geografická vzdálenost od vyspělejších oblastí přispěla ke vzniku neobvyklé národopisné oblasti, která si ponechala významné kulturní přežitky. Přetrvávající místní tradice jsou důsledkem konzervativního způsobu myšlení a chování místních obyvatel. Udržená lidová kultura v hornáckém území upoutala pozornost skupiny odborníků, která se podílela na obsahu vědeckého národopisu a přispěla důležitými podklady k rozpoznávání odlišností v dílčích národopisných oblastech.

Dnes by se Hornácko dalo označit jako častý cíl návštěvníků, jež obdivují zachovanou a bohatou lidovou kulturu, která má svůj význam i v dnešní době. O udržení tradic se kromě zmíněných odborníků zasloužila místní inteligence z řad tehdejších učitelů, farářů a studentů, kteří měli blízký vztah k lokálním tradicím. Vzájemné úsilí přispělo k zachování kulturní bohatosti hornáckého území. Za zmínku stojí také tzv. suchovští republikáni, kteří na toto území zvali významné hosty a Hornáky propagovali v rozsáhlých oblastech. Rovněž jejich zásluhou se označení Hornácko a Hornáci dostávali do podvědomí širší veřejnosti (Pajer, 2013, s. 5–8).

4.2 Folklor a folklorismus

Ačkoliv je folklor a s ním spojené další události pro občany hornáckých obcí běžnou společenskou rutinou a významnou aktivitou občanů, pokusili jsme se nejdříve vymezit samostatný pojem folklor, jelikož se jedná o složitý a obtížně porovnatelný proces. Cílem této podkapitoly bylo vymezit obsah slova folklor a následně uvést jeho jednotlivé prvky, které jsou živým elementem zdejší lidové kultury.

Slovo folklor je podle encyklopedického slovníku odvozeno od anglického *folk* (*lid*) a *lore* (*tradice*) (Kožešník, 1980, s. 135). V odborné literatuře se můžeme seznámit s několika poměrně podobnými pojmy pro tradici lidové kultury. Zvláštní součástí lidové kultury je folkloristika, jejímž předmětem je folklor. Rozumí se jím „*lidová slovesnost, vznikající spontánně a je tradovaná ústním podáním, lidovou hudbou, písněmi, projevy lidového divadla, zpíváním, hraním a tancováním provázející všední i sváteční okamžiky v životě širokých vrstev obyvatel vesnic i měst*“ (Jančář & Krist, 2007, s. 13). Autor tedy vyzdvihuje proces propojení současného dění s minulostí, který zůstává být aktuální ve společnosti zásluhou předávání zvyků a obyčejů mladším generacím, aby se co nejvíce zvyků mezi lidmi udrželo a nebylo na ně zapomenuto.

Slovenští autoři Leščák a Sirovátka uvedli, že folklór lze definovat několika způsoby. V knize *Folklór a folkloristika* pojem označili za: „*súčasť širšieho systému kultúry, ktorú označujeme zrozumiteľnými termínmi ľudová kultúra alebo tradičná ľudová kultúra*“ (Leščák & Sirovátka, 1982, s. 11). Touto definicí stanovili staré projevy lidové kultury, kterými se právě zmíněný folklór primárně vymezuje. Linhart (2007) jej označil za část lidové kultury, jež je obsažena složkou hudební (lidová píseň, nástroje, muzika), taneční (například tzv. hornácká sedlácká), slovesnou (pranostiky a pohádky) a dramatickou. Autor v závěru připouští souznačnost pojmů lidové kultury a folklóru (Linhart, 2007, s. 117).

Folklór je důležitým aspektem pro národopisně bohatý hornácký kraj, o kterém pojednávala předcházející kapitola. Lze shrnout, že folklór je stále živý a má podstatné místo v naší kultuře. Folklór, jakožto označení lidové kultury, se zachovává zásluhou ústního podání našich předků a označuje tradiční projevy místní kultury. Dále patří pozornost tzv. folkloristům, kteří o místní folklór pečují, aby místní tradice nebyly zapomenuty.

Folklorismus představuje úmyslnou adaptaci lidových tradic a snaží se ve vytvořeném, ale především autentickém prostředí zobrazit záměrným úsilím lidový temperament regionálního území s folklórními tradicemi či aktivitami (Macek, 1997, s. 224). Autoři se často shodují právě v označení folklorismu za sekundární existenci folklóru, jenž je spojován s organizovanými skupinami, které dbají o zachování skutečnosti konkrétního folklóru. Tento fakt potvrzuje také Jančář (2011, s. 115): „*Příznačné znaky folklorismu jsou na rozdíl od projevů autentické lidové kultury uvědomělou a záměrnou péčí a pěstováním lidové kultury v moderní kultuře a současné společnosti.*“

Samotný výraz folklorismus se začal objevovat až ve 20. století, kdy začínal být motivován k povzbuzování národního charakteru. Vlastenecký ráz folklorismu vyvrcholil *Národopisnou výstavou československou* (1895), což podpořilo lid, aby vycházel z tradičního folklórního dědictví vlastního vesnického obyvatelstva. Folklorismus jako takový můžeme rovněž rozdělit na folklór hudební, výtvarný, taneční a slovesný. Všechny folklórní projevy jsou adaptovány folklórními skupinami nebo jednotlivci, kteří zpracovávají lidové předlohy a snaží se tak zachovat vybrané momenty folklóru (Macek, 1997, s. 224).

Folkloristické soubory často prezentují folklórní repertoár vybraného území. Není tomu jinak ani na Hornácku, kde jsou folklórní soubory velmi populární mezi dospělou i dětskou generací. Domníváme se, že aktivita těchto souborů je značně oblíbená mezi obyvateli jednotlivých vesnic, a především u samotných členů, tedy folkloristů, kteří prezentují lidovou tematiku svého regionu zásluhou muziky, zpěvu, tance, vystoupením a podporou při organizaci místních tradičních událostí. Aktivní hornácký folklorismus přirozeně ovlivňuje, kromě jiného, mluvu všech obyvatelů. A jelikož hornácké nářečí tvoří základní podstatu diplomové práce, zaznamenali jsme dále jednotlivé folklórní aktivity a především folklórní dětské soubory.

4.2.1 Lidové tradice a folklórní počiny

Charakteristickým rysem obcí je volné pokračování v tradičním pojetí zvyků, krojů i nářečí. Nositelem těchto tradic jsou zdejší folklórní soubory, které tradiční zvyklosti udržují a šíří mezi místní obyvatele. Vesničané si často zachovávali zvyky a obyčeje, které byly propojeny s náboženským kontextem. Věřili v to, že zabezpečí dobrou úrodu, rozmnožování dobytka a dobré vztahy ve společnosti. Na přelomu 19. a 20. století docházelo k úpadkům oblíbených výročních zvyků a jednotlivé tradice mnohdy vymizely úplně. Hornácko se však ve srovnání s ostatními oblastmi může pyšnit zachovanými zvyky výročního kalendáře, které se podařilo zaznamenat.

V lednovém období začíná masopustní období svátek Tří králů. Samostatnou občůzku vykonávali místní ministranti. Tato koleda měla spíše sociální podtext a zajišťovala příspěvky k obživě. Do dnešní doby se dochovalo koledování ministrantů, avšak s jinými dobročinnými úmysly. Masopustní období bylo označováno za nejvhodnější období k uzavírání manželství. Na Hornácku se stejně jako na většině Moravy používá označení fašanek, z německého *Fasching*, což znamená karneval, masopust. Nedílnou součástí tohoto období byly obyčeje ukazující na dávný původ, spojený s magickými rituály či tradiční pečivo symbolizující hojnost. Tyto občůzky se konaly poslední tři dny masopustního období a byly velmi rozšířeny ve všech obcích. Podobně je tomu i v současnosti, občůzky organizují mužští muzikanti a zpěváci z celého Hornácka. Muži v hornáckých krojích obcházejí jednotlivé domy a v pondělí také tradičně navštěvují základní a umělecké školy. Nezbytnou součástí oslav jsou tradiční sobotní fašankové zábavy s folklórním programem, kterého se účastní dětské a dospělé soubory, mužské i ženské sbory a hornácké cimbálové muziky. Fašankové veselí vrcholí pochováním basy

o úterní půlnoci, poté na „Škaredou středu“ začíná čtyřicetidenní půst trvající až do Velikonoc.

V období před Velikonocemi pravidelně v sobotu před Smrtnou nedělí, vynášely děti Morenu, která symbolizovala odchod zimy a smrti. Tato tradice se udržela především v Hrubé Vrbce, ale v posledních letech tuto událost můžeme zaznamenat i v ostatních obcích zásluhou organizace dětských folklórních souborů. Velikonoce na Hornácku potvrzují dochované přežitky z původních křesťanských zvyků. Nejvýznamnější zvyklostí byla velikonoční pomlázka, neboli nářečně „šlaháčka“. Chlapci si upletli z vrbového proutí tzv. korbáče a brzy z rána navštěvovali blízké domy, kde žila svobodná děvčata. Tento zvyk je velmi oblíbený i dnes. Na Velikonoční pondělí běžně potkáte „šlaháče“ chodící po vesnici, avšak místní hoši a muži navštěvují především dívky a ženy z rodinného nebo přátelského kruhu.

K dalším významným dnům ročního cyklu patřily Letnice, tedy obyčejně letního období ve spojitosti s prvním májem a pálením čarodějnic. V letních měsících probíhaly Dožínky, jejichž zvyk se do dnešní doby neudržel. Letní cyklus ukončují hody, které se ve všech hornáckých obcích uskutečňovaly a uskutečňují na podzim ve spojitosti s výročním vysvěcením kostela dané obce. Na hody se zvali příbuzní, pořádali se občůzky a na sváteční oběd byla pečená husa. Večerní zábavy organizovali ženatí muži a řídili celý jejich průběh. V současnosti se o večerní zábavu u cimbálové muziky starají místní soubory a muziky, podobně jako u Fašanku.

Celý rok je ukončen v adventním období. V tomto čase zaujímaly významnou roli občůzky v maskách Mikuláše, čerta a anděla. V současnosti kromě občůzek pořádají folklórní soubory každoročně *Mikulášskou besedu* ve Velké nad Veličkou s bohatým folklórním programem, společně s mikulášskou nadílkou, kterou za vystoupení obdrží všechny děti v souborech. Ke známému zvyku patří noc svaté Lucie, na Hornácku tzv. „Uce“, kdy dívky v krojích a s bílou plachtou obcházely domy a peroutkou ometaly předměty v místnosti a podlahy. Tuto a všechny výše zmíněné tradice lze zaznamenat jen ve folklórních pásmech, které běžně zprostředkovávají dětské i dospělé folklórní soubory v připraveném adventním programu (Pajer, 2013, s. 103–117).

Koloběh výročních obyčejů a zvyků byl pro všechny závazný a dodržovaný, včetně významných vánočních svátků. Vymezili jsme nejvýznamnější tradice celého Hornácka a jejich aktuálnost v dnešní době, na které navazují činnosti současných souborů. Jelikož je

diplomová práce zaměřena na děti, domnívali jsme se, že není nutné blíže charakterizovat bohatou práci všech současných folkloristů, ale pouze jeho stěžejní část v podobě dětského folklóru.

V 70. letech minulého století se začaly objevovat otázky, jakým způsobem může pokračovat bohatá folklórní tradice Hornácka, kterou jsme si představili již výše. Nelze se tedy divit, že vznikla myšlenka o založení dětských folklórních souborů. „*Vědělo se o bohaté folklórní tradici Hornácka, ale současně jsme všichni cítili, že tradice může pokračovat jen prostřednictvím dětí, které si ji osvojí a ponесou ji dále*“ (Mička, 1987, s. 5).

V roce 1972 vznikl dětský festival Mladé Hornácko, na kterém účinkují výhradně děti folklórních souborů z Hornácka. V těchto souborech je kladen důraz na udržování lidových zvyků, tanců a písní a děti s těmito prvky aktivně pracují. Seznamují se s tradicemi, jež významně zastupují regionální historii. Učí se místní tance, písně¹ a přirozeně se ztotožňují s hornáckým dialektem.

Práce v dětském souboru se vyvíjela ve spojitosti s přirozenou dětskou hravostí. Prezentace folklóru vycházela námětově z přirozených okolností celoročního života s důrazem na významné zvyky a obyčeje, které jsme charakterizovali výše, s přihlédnutím ke specifikům vybraných obcí. Tyto náměty se zpracovávaly ve formě dramatické, s širokým využitím dětského folklóru, společně s hornáckým tancem, hudbou a písní. Především zpěv byl hlavní doprovodnou složkou všech dětských pásem. Folklórní pořad byl vždy doplněn vystoupením dětských cimbálových muzik, které současně doprovázely při vystoupeních folklórní soubory, a především řadu vynikajících dětských zpěváků. Dětský folklórní festival se i v dnešní době zpravidla uskutečňuje v měsíci dubnu. Realizuje se v Kulturním domě ve Velké nad Veličkou vždy v pátek, kdy je vystoupení určeno žákům Základní školy Velká nad Veličkou. V sobotu se vystoupení pořádá pro širší

---

¹ Programovou náplní souboru jsou dětské hry, obyčeje, tance a písně z celého Hornácka. Děti se učí tance figurální (hrašek, jatelinka, kanafaska), anebo tance párové (sedlácká, lipovská sedlácká, novohotské konopice a řemeslnické). Mnohá vystoupení směřují k zachycení obřadních a zvykoslovných motivů, které se i na dnešní vesnici udržují. Oblíbená jsou témata čerpající z běžného života vesničanů, ukázky práce řemeslníků (ševcování) a na poli (sklizeň obilí) nebo témata zvykoslovná (pletení korbáčů, Fašanek, Smrtná neděla apod.). Oblíbená jsou pásma zachycující chlapecké hry a tance (verbuňk či odzemek) a hry starších dětí (Husopasky, lipovské Sú, mynáré sú atp.). Každá místní skupina se snaží co nejvíce vycházet z materiálů, zvyků a tradic své obce. Folklórní pásma jsou doprovázena místními básničkami a písněmi. Písně se zpívají k jednotlivým tancům, nejčastěji k tanci sedlácké (*A já mám konička vraného, Daj ňa, mamičko* aj, *Janičku, duša má, Katerinka husy pásla, U Dunaja stála, Včera zvečera* aj.) (Mladé Hornácko, 2021, s. 13–15).

veřejnost. Zaslouhou velkého zájmu diváků a omezené kapacity kulturního domu se celý program opakuje ještě v neděli na Sokolovně v Lipově.

Na úspěchu Mladého Hornácka se podílejí především vedoucí kroužků, kterými bývají často učitelé a odborníci muziky či zpěvu. Tato dětská folklórní událost se stala významnou výchovnou složkou ve smyslu etické výchovy a výchovy zaměřené na chápání hodnot, které se ukrývají v obecné rovině lidového umění, zvláště pak toho hornáckého. Důležité je zmínit, že soubory nejsou výběrovou složkou, nýbrž jsou přístupné všem dětem (Mička, 1987, s. 4–6).

Oblíbenost folklórních souborů potvrzuje i současná situace, přičemž každá základní škola na Hornácku podporuje aktuální činnost folklórních kroužků. V největší obci ve Velké nad Veličkou existují současně čtyři dětské skupiny a jsou rozděleny dle věkové kategorie dětí. Nutno dodat, že čtyřnásobné zastoupení dětských folklórních souborů v jedné obci dosud nikdy nebylo. Další dětské soubory fungují v příslušných obcích. V Lipově děti nacvičují pásma ve folklórním souboru *Lipovjánek*. V sousední obci funguje pro menší děti *Lúčánek*, jelikož se v Louce nachází pouze základní škola prvního stupně. V Kuželově mají děti možnost navštěvovat *Krahulíček*, v Javorníku *Javorničánek*, na Suchově *Suchovjánek* a v Nové Lhotě působí *Lhoťáček*.

Děti a mládež svou pilnou práci nepředstavují pouze na Mladém Hornácku, ale účastní se i jiných vystoupení. Kromě toho, že v průběhu roku realizují a zobrazují místní tradice ve vesnicích, každoročně se také účastní významného folklórního festivalu ve Velké nad Veličkou na Hornáckých slavnostech, které se pravidelně pořádají již od roku 1957.

Cílem kapitoly bylo nastínit a přiblížit čtenářům význam tradic a zvyků, které jsou významné pro celé Hornácko. Oblíbenost folklóru potvrzuje velký počet účastníků na folklórních událostech a počet žáků, kteří se podílí na jejich realizaci a aktivně se zajímají o folklór ve svém volném čase. Zároveň se prohlubuje znalost hornáckého nářečí, které je napříč obcemi takřka všude přítomno, a z tohoto důvodu jsme si zvolili dané téma pro diplomovou práci. Závěrečná podkapitola blíže pojednává o hornáckém nářečí.

4.3 Nářečí

Specifické tradice a jiné zvyky Hornácka jsme si již představili v předešlých kapitolách. Zde jsme se zaměřili na samotné nářečí. V posledních desetiletích se objevily snahy

zpracovat dialekt jednotlivých oblastí regionálních autorů. První obsáhlejší zpracování hornáckého nářečí lze spatřit v monografii Hornácko (1966) v kapitole Ukázky lidového vyprávění od autorky D. Klímové. K přínosným dílům nářečních titulů se řadí kniha *Putování po rodném kraji očima vzpomínek* (2017), která přispívá dialektologickým slovníkem Hornácka (Pavlík & Pavlík, 2017, s. 84).

Hornácké nářečí spadá po jazykové stránce k tzv. kopaničářskému nářečí. Ve všech obcích se nářečí užívá v podobné formě, avšak dříve bylo možné vyzorovat konkrétní rozdíly. Nářečí se jako společenský jev neustále vyvíjí a mění, dialektové rozdíly se postupně stírají a utváří se nadnářeční celek – interdialekt, což přispívá k vymezení dřívějších patrných dialektových rozdílů. Vývoj především ovlivňuje stále pronikající spisovná čeština (Frolec, 1966, s. 533–535). Zasluhou starších občanů, kteří nářečí aktivně užívají dodnes, se objevuje nářeční podoba i v mluvě mladých lidí. Napomáhá k tomu stále živá lidová tradice a folklór, který je mezi Hornáky oblíbený a celkově je v obcích na místní tradici velmi dbáno. Zachování autentického folklóru je snahou velké části hornáckých občanů, a to napříč všemi věkovými generacemi.

Jak jsme již uvedli, hornácké nářečí spadá do východomoravské nářeční skupiny. Je tedy přirozené, že hornácké znaky jsou velmi podobné s vymežující skupinou. K charakteristickým znakům patří: „r“, které se užívá místo „ř“: (*perina, treba, varit, reťaz*). Dále se používalo tvrdé l, tzv. obalované „l“, které se vyslovuje jako -u-: (*milá, byl, cimbál, zabil*). Nikdy se nevyslovuje dvojhláska -ou-, pouze -ú-: (*nesú, materidúška, lúka, kohút*). Zachována je podoba nezúženého -é- v různých pozicích ve slovech: (*šél*) a asimilace znělosti -sh- na -zh-. Zvratné zájmeno „se“ bývá nahrazeno za „sa“ (*neptaj sa, jak sa máte*) V 3. osobě plurálu je u sloves koncovka -jí- zaměněna koncovkou -jú-: (*tancujú, hrajú, zpívajú*). Místo slovesa „být“ se užívá tvar „su“ (*malučká su*). U sloves typu začít, se „i“ často nahrazuje samohláskou „a“: (*začat*). V případě, že základ slovesa končí na souhlásku, tak se samohlásky ve všech osobách dlouží: (*nésť, nésta, nésli*). Charakteristická je předpona o- tam, kde ji jiná nářečí neužívají: (*olúpat – vyloupat*). Dalším typickým znakem je koncovka -om pro 3. pád plurálu a -och pro 6. pád plurálu ve středním a mužském rodě: (*k dělníkom, o dělníkoch*). Rovněž převládá koncovka -ama v 7. pádě plurálu (*s divkama*). Specifický je tvar „chcú“ ve 3. osobě plurálu a výslovnost u slov začínajících na j-, které se nikdy nevyslovuje (*idú, ešte, inak*). Neurčitá zájmena mají podobu: „něgdo“, „nějaká“, „šag“. Rovněž se zachovalo „aj“: (*dávaj, ano = aj*) (Klímová in Frolec et al., 1966, s. 533–534).

V této kategorii jsme si dovolili nastínit přímou ukázkou hornáckého nářečí z Velké nad Veličkou.

Martin otevře dverca a vešeu k susedom do síně. „Pocvhálen bud“,“ pozdraviu tetku Marýnu, která zrovna vytahovali chléb z pece. „Jak sa máte susedo?“ „Nič, tak pomáuy, míňáme sa. A jak vy?“ opáčili. „Sedni si, něco ti povím. Byu tady totkaj Francek, ale planatu páte pres deváté, jedno s druhým pošmodrchau, ani čert mu nerozuměu. Je to takový mjatidědina. Múviu, múvou, rečnovau, ale nebyuo temu konca kraja. Chvilku sa tu ešče mrviu a potom oedešeu. Ani ti nevím co doopravdy sceu“ (Pavlík & Pavlík, 2017, s. 96).

Závěrem jsme představili citaci vztahující se k užívání dialektů na moravském území: *„především lidé na Moravě se naučili podvědomě přepínat mezi svojí nářeční mluvou a češtinou bez zásadních nářečních rysů“* (Kloferová in Pavlík & Pavlík, 2017, s. 235). Zda tradiční nářečí přežívá v mluvě žáků na druhém stupni, jsme se pokusili zjistit formou zvoleného výzkumu.

5 Spisovný jazyk a nářečí ve školním prostředí

Ve své publikaci Daneš (1997, s. 16) uvedl, že „*školní vyučování, veřejné politické diskurzy, stejně tak jako televizní a rozhlasové zpravodajství, hlášení apod. představují doménu spisovnou.*“ Výpověď pana profesora je podepřena faktem o spisovné podobě jazyka, jakožto jediného útvaru národního jazyka, který je kodifikován a funkčně diferencován s celonárodní platností. Zmíněné znaky jsou důvodem, proč se tento útvar uplatňuje ve školním prostředí. Spisovný jazyk je také předmětem školního vyučování, který má být v tomto prostředí dlouhodobě rozvíjen. Škole rovněž přísluší rozvíjet u žáků uvědomělou znalost spisovného jazyka a vytvářet podmínky k rozvoji pozitivního vztahu ke spisovnému jazyku u mladé generace. Budování pozitivního vztahu náleží všem učitelům školního vzdělávání, avšak základní, a přitom specifickou úlohu tvoří učitelé vzdělávacího oboru český jazyk a literatura.

Ve škole se objevují i další útvary, většinou ty, které do školy přináší samotný žák. Jedná se o útvary dialektické či interdialektické povahy, které žáci přirozeně poznali ve svém životním a rodinném prostředí. Ačkoliv lze dialektickou povahu jazyka vnímat za mateřský jazyk, jeho podoba není jednotná a liší se geografickým vymezením. Tyto útvary naplňují dorozumívací předpoklady pro běžnou komunikační situaci, avšak s příchodem nových komunikačních potřeb, jež vyvozují jednotlivé vyučovací předměty (např. odborná terminologie českého jazyka), se stávají nedostačujícími. Kvůli novým komunikačním potřebám a jednotnému spisovnému útvaru je zapotřebí vést žáky k užívání spisovného jazyka (Hauser, 2004, s. 46–47).

Nad otázkou mluveného projevu žáků a jeho využití ve školním vzdělávání uvažovali již badatelé ve 20. století (Cuřín, 1973; Jelínek, 1979), v přístupu k mluvě žáků doporučovali poznatky, které jsou uplatnitelné pro současnou dobu. Navrhovali tolerovat nářeční mluvu, neodmítat a neoznačovat ji za něco „špatného“, ale postupně a nenásilně žáky přivádět ke spisovnému vyjadřování. Do jaké míry lze tolerovat nespisovné jevy v mluvě žáků, představil F. Trávníček (1931), který uvedl i konkrétní příklady. Současná didaktika umožňuje užívat nářečí ve vzájemné komunikaci mezi žáky, avšak ve vyučování napříč všemi předměty je vyžadováno spisovné vyjadřování všech účastníků vyučování. Jelikož se ve škole vyučuje spisovný jazyk ve psané i mluvené podobě, nelze připouštět nespisovné formy jazyka, které by mohly vést k vzájemnému rozporu mezi psaným a mluveným jazykem (Hauser, 2004, s. 47).

Rozpor mezi spisovným jazykem a nespisovnou mluvou, zejména dialekty a interdialekty, zaznamenala Ondrášková ve svém výzkumu (1998). Konstatuje, že zvláště v mluvených projevech je upřena pozornost spíše na žákovo správné sdělení daného obsahu na úkor jazykové správnosti, na kterou se podle autorky dbá při samotném vyučování velmi málo. I přesto, že je odborná literatura (školní učebnice) psána spisovným jazykem, autorka zjistila, že učitelé často dbají na kvalitu obsahu učební látky, namísto komunikačního kódu, tj. jazyk, jímž je daný obsah sdělen. Prokázala, že žáci ve školním prostředí, podobně jako většina uživatelů spisovné češtiny, přirozeně užívá během komunikace více než jeden útvar národního jazyka (Ondrášková, 2004, s. 378–389).

Dle Hausenblase (1992) má škola připravovat žáky, aby byli schopni „*poradit si se všemi situacemi a způsoby dorozumívání, a to i když budou třeba zcela nové*“ (Hausenblas in Sojka et al., 2017, s. 7). Zastánci komunikačního pojetí jazykové výchovy apelují na komunikační kompetenci ve způsobilosti úspěšně řešit jednotlivé komunikační situace. Hájková tvrdí, že „*kompetence jazyková je pouze jednou částí kompetence komunikační: komunikační kompetence v sobě totiž zahrnuje nejen schopnost aktivně využívat prostředky jazykového systému, ale navíc je i účelně využívat podle situace*“ (Hájková, 2008, s. 17).

Uvedené citace autorů poukazují na potřebu žákovské schopnosti vědomě využívat jazykové útvary pro určité situace. Domníváme se, že by zejména učitelé českého jazyka měli apelovat na uvědomělé rozeznávání jednotlivých komunikačních kódů skrze školní jazykovou výchovu. K tomu, jak se žáci jazykově chovají ve výuce českého jazyka a zda učitelé po žácích vyžadují spisovnou rovinu jazyka, jsme se později věnovali v empirické části práce.

6 Nářeční prvky v rámcovém vzdělávacím programu

Národní program vzdělávání představuje systém kurikulárních dokumentů, které vymezují vzdělávání jako celek a konkrétní rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP) na státní úrovni. RVP je v souladu se zásadami kurikulární politiky, vyplývajícími ze zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Jelikož se výzkum diplomové práce uskutečnil na druhém stupni základní školy, pro práci je klíčový rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV), který upravuje vše podstatné v povinném základním vzdělávání žáků. Dále tento dokument slouží k tvorbě Školního vzdělávacího programu (dále jen ŠVP), v němž se vymezuje učivo jednotlivých vzdělávacích oborů, které se následně realizuje ve vzdělávání na konkrétních základních školách.

Na druhém stupni se téma nářečí nachází ve vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace v RVP ZV, která zaujímá základní postavení ve výchovně vzdělávacím procesu a realizuje se ve vzdělávacím oboru Český jazyk a literatura, který je pro tuto diplomovou práci podstatný. Dle RVP ZV patří dobrá jazyková úroveň k základním znakům absolventa základního vzdělávání, přičemž jazyková výuka a její cíl je *„zejména podpora rozvoje komunikačních kompetencí, vybavuje žáka takovými znalostmi a dovednostmi, které mu umožňují správně vnímat různá jazyková sdělení, rozumět jim, vhodně se vyjadřovat a účinně uplatňovat i prosazovat výsledky svého poznávání“* (MŠMT, 2017, s. 16).

Ve zmíněné vzdělávací oblasti žáci nabývají vědomosti a dovednosti o spisovné podobě českého jazyka a současně se učí a rozpoznávají jeho ostatní útvary. Rámcově vzdělávací program dále představuje cílové zaměření vzdělávací oblasti, které vede žáky k pochopení jazyka coby nositele kulturního a historického vývoje národa a spojovacího činitele národního společenství. K rozvíjení pozitivního vztahu k mateřskému jazyku, jenž je vnímán jako zdroj rozvoje kulturního a osobního bohatství a k mnohojazyčnosti a respektu kulturní rozmanitosti.

V oboru Český jazyk a literatura na druhém stupni je žák schopen rozlišit spisovný a nespisovný projev českého jazyka a užívat spisovné jazykové prostředky v souladu s konkrétní komunikační situací ve slohové a komunikační výchově. V jazykové rovině dokáže rozlišit útvary spisovného jazyka včetně nářečí a odůvodnit jejich uplatnění v dorozumívacích prostředcích. Můžeme shrnout, že z vytyčených cílů jazykové výchovy

lze vyvodit, že hlavním záměrem RVP ZV ve výuce uvedeného oboru je mít kromě znalosti spisovného jazyka také vědomosti o jiných jazykových útvarech (MŠMT, 2017, s. 16–17).

Cuřín (1977) poukazuje na jazykovou vybavenost žáků v procesu základního vzdělávání, jež obsahuje základy spisovného i nespisovného jazyka, protože jejich přirozená komunikace je ovlivněna příznačnými regionálními jevy dané oblasti v podobě dialektu nebo interdialektu. Každé dítě vyrůstá v příslušné rodině, obci či regionu pod vlivem konkrétního dialektu zásluhou místních předků. Rovněž může být ovlivněna jeho slovní zásoba přesněji v oblasti jmen osobních i místních (Cuřín, 1977, s. 8–16).

Na základních školách učitelé využívají různé prostředky a metody, aby podpořili žákovu znalost dialektu dané nářeční oblasti a dokázali pracovat s adekvátními gramatickými jevy, se kterými jsou spjaté rozdíly mezi spisovnou češtinou a příslušným dialektem. Proto se diplomová práce ve výzkumném šetření zaměřila na zjišťování toho, do jaké míry může mít regionální dialekt vliv na užívání spisovného jazyka u žáků, který je minimálně pro výuku českého jazyka podstatný. Konkrétně jsme v druhé části práce věnovali pozornost hodnocení dosažených výsledků a následné analýze dat ze získaného pozorování a z vyplněných dotazníků žáky druhého stupně.

7 Metodika práce

V druhé části diplomové práce a v další kapitole jsme představili metodologii provedeného výzkumného šetření. Jako první jsme se zabývali výzkumným problémem a cílem výzkumu. V návaznosti jsme představili průběh výzkumného šetření a popsali použité metody při realizaci výzkumu, jenž byl zaměřený na užívání nářečních jevů u žáků základní školy z mikroregionu Hornácka. V neposlední řadě jsme vyhodnotili získané údaje z kvalitativního i kvantitativního výzkumu, který nám umožnil posoudit výskyt nářečních jevů ve výuce češtiny v mluvě žáků 2. stupně ZŠ a zhodnotit žakovské schopnosti rozlišovat mezi sebou spisovné a nářeční výrazy. Základním cílem metodické části práce bylo doplnit teoretické podklady praktickým výzkumem a analyzovat užívané nářeční prvky zkoumaných respondentů.

7.1 Výzkumné šetření

Výzkum, který jsme realizovali, jsme nazvali *„Nářečí na Hornácku ve výuce češtiny u žáků na 2. stupni ZŠ.“* Oblast Hornácka je silně spjatá se stále živým a autentickým folklórem, s nímž se rovněž pojí nářeční jevy, které mají přirozený vliv na slovní zásobu a komunikační projevy obyvatel tohoto regionu včetně žáků.

Abychom mohli výzkum vůbec provádět, museli jsme si nejprve vybrat základní školu, na které bylo možno jej realizovat. V důsledku jsme posuzovali, jak a kde by samotný výzkum měl probíhat a co je důležité, aby výzkum obsahoval k dopracování se k požadovaným výsledkům. Zvolili jsme základní školu z hornáckého regionu, na které autorka realizovala druhou souvislou pedagogickou praxi. Kvůli zmíněné epidemiologické situaci jsme museli původní význam výzkumného šetření přehodnotit. Využili jsme kvalitativní metodologii, kterou Švaříček a Šedřová (2007, s. 17) popisují takto: *„kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí, s cílem získat komplexní obraz těchto jevů, založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu.“* Kvalitativní přístup byl zvolen proto, že naším cílem bylo vypořádat využívané nářeční prvky ve výuce českého jazyka a literatury. Abychom zjistili názory respondentů na užívání hornáckého nářečí s ohledem na stanovený výzkumný cíl, byli jsme nuceni druhou část výzkumu nahradit kvantitativní metodologií. Mezi základní charakteristiky kvantitativních metod patří shromažďování dat

k následné statistické práci pro testování a ověřování přesně stanovených hypotéz (Jandourek, 2003, s. 205).

Zásluhou částečné realizace pedagogické praxe jsme mohli provést záměrné pozorování nářečních jevů ve výuce českého jazyka v 6. ročníku. Dále se nám podařilo mít tato fakta podložena smýšlením jednotlivých žáků skrze dotazníkové šetření.

7.2 Cíl výzkumu, výzkumné otázky a hypotézy

Hlavním výzkumným cílem práce na základě rešerše literatury a empirického výzkumu bylo zveřejnit a zmapovat užívání nářečních jevů u žáků na druhém stupni základní školy a vyhodnotit, zda jsou žáci během školní docházky schopni lépe rozlišovat spisovné ekvivalenty od nářečních výrazů. Dalším cílem diplomové práce bylo analyzovat užívané nářeční prvky z hlediska hláskoslovných, tvaroslovných a lexikálních změn a zhodnotit, kde se žáci s nářečím setkávají a jak tento faktor ovlivňuje jejich jazykové kompetence. Na základě dosažených výsledků jsme navrhli vhodné didaktické postupy s cílem podpořit správné užívání komunikačního kódu pro jednotlivé prostředí.

Záměrem tedy bylo ověřit, zda žáci využívají nářeční jevy ve výuce a charakterizovat vlivy ovlivňující jejich slovní zásobu. Těchto cílů jsme chtěli dosáhnout prostřednictvím následujících dílčích cílů:

- Realizováním pozorování nářečních jevů ve výuce českého jazyka a literatury na 2. stupni základní školy a analýzou nářečních prvků.
- Realizováním dotazníků zaměřených na žakovské vnímání hornácké oblasti, hornáckého nářečí a schopnost porozumění konkrétním nářečním jevům.

V souvislosti s výzkumným cílem jsme zkoumaná data získávali skrze metodologii pozorování a dotazníkového šetření. V dotazníkovém šetření jsme volili primárně otevřené otázky, abychom měli možnost získat přesnější a hlubší informace o daném tématu. Tímto výzkumem jsme se snažili zjistit vliv hornáckého prostředí na užívání nářečních jevů v komunikační rovině žáků ve školním prostředí a odpovědět si na základní výzkumné otázky:

- Jak žáci mikroregionu Hornácka vnímají tradiční hodnotu života na Hornácku?
- Jak žáci mikroregionu Hornácka vnímají užívání hornáckého nářečí?

Pro účely kvalitativního výzkumu byla využita metoda pozorování, jež se realizovala na půdě vybrané základní školy. Metoda dotazníkového šetření byla zpřístupněna pomocí veřejného programu *Google Forms*. Dotazníkové šetření bylo přístupné žákům od 28. 2. 2021 do 14. 3. 2021 v online podobě. Výzkumu se účastnila většina žáků druhého stupně. Získaná data byla převedena do programu *MS Office Excel*, který byl využit pro zpracování tabulek, zobrazujících relativní četnosti. Jednotlivá data byla následně importována do statistického programu – *Statistica 12*. V práci byly stanoveny nulové hypotézy, které předpokládají nezávislost zkoumaných jevů. Pro testování závislosti byla stanovena hladina významnosti 5 %. Nulová hypotéza bude zamítnuta, jestliže dosažená p-hodnota byla menší než nastolená hladina významnosti. Při testování hypotéz byly vygenerovány kontingenční tabulky, které ověřují vzájemnou závislost. Kontingenční tabulky jsou uloženy v přílohách diplomové práce. Všechny odpovědi jsme anonymně zpracovali a následně v práci představili. Na základě dosavadní charakteristiky empirického výzkumu byly testovány následující hypotézy:

- Hypotéza 1 = Neexistuje závislost mezi tím, zda žáci užívají nářečí a aktivně se podílí na místním folklóru.
- Hypotéza 2 = Lepší rozlišení nářečních jevů od spisovných výrazů ve zvoleném úryvku nezávisí na výši ročníku základní školy.
- Hypotéza 3 = Úspěšnost správně napsaných spisovných ekvivalentů nezávisí na výši ročníku základní školy.

7.2.1 Charakteristika respondentů

Před metodikou výzkumných šetření jsme nejprve představili respondenty, kteří svými odpověďmi přispěli k analýze výzkumného cíle pro diplomovou práci.

Respondenti, jež se účastnili výzkumného šetření, byli žáci základní školy², která se nachází v obci Hornácka. Výběr regionu byl úmyslný, jelikož Hornácko se řadí k velmi významnému mikroregionu, jehož současná kultura je úzce spjata s bohatou historií, která vyústila v dochované tradice, zvyky i obyčeje a pyšní se svým autentickým a živým folklórním děním, které jsme blíže představili v kapitole 3. Výběr tříd byl záměrný dle studijního oboru autorky. Jednalo se o čtyři třídy druhého stupně základního vzdělávání. Zároveň byla tato skutečnost podmíněna kritériem zájmu a ochoty žáků, kteří se svým aktivním přístupem podíleli na sběru dat.

---

² Základní škola Jaromíra Hlubíka Lipov

Tabulka 1 Účastníci výzkumu – žáci

Ročník	Počet žáků ve třídě	Účast na výzkumu
6. ročník	27	27
7. ročník	24	19
8. ročník	25	20
9. ročník	24	18
Celkem	100	84

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

V rámci dotazníkového šetření se nám vrátilo 84 validních dotazníků od žáků druhého stupně, přičemž genderové kritérium nebylo pro výběr našeho vzorku zásadní. Výzkumný vzorek však tvořil nakonec 61 % žen a 39 % mužů. Zastoupení tak přibližně vyplývá z většinového počtu žáků druhého stupně vybrané školy a relevantních dotazníků se vrátilo 84 %. Nejvíce vyplněných dotazníků odeslali žáci 6. třídy.

7.3 Výzkumné šetření 1

Uvedli jsme, že jedním z cílů výzkumného šetření bylo analyzovat užívané nářeční prvky, které jsme vyzorovali v mluvě žáků v hodinách českého jazyka. Proto jsme si vybrali metodu pozorování ve třídách na 2. stupni. Zaměřili jsme se na nepřipravené mluvené projevy žáků, v nichž jsme chtěli vysledovat, zda žáci užívají nespisovné jevy a nářeční výrazy v mluvené formě jazyka.

Soustředili jsme se na jejich aktivní slovní zásobu, kterou jsme pozorovali na náslechových hodinách českého jazyka. Jelikož v měsíci říjnu roku 2020 došlo k uzavření škol, stihli jsme realizovat pouze tři pozorovací hodiny v šestém ročníku. Vybraná metoda nám umožnila zjistit konkrétní jevy, které žáci přirozeně užívali ve svém komunikačním schématu, poněvadž žáci nebyli informováni o cílech naší návštěvy.

Jednotlivé výrazy jsme rozdělili do tří kategorií: hláskosloví, tvarosloví a lexikum. Posbíraná data jsme reflektovali a analyzovali pomocí pětidílného *Českého jazykového atlasu*, který je oceňován jako stěžejní dílo české bohemistiky, vyčleňující dialekty do kontextu českého národního jazyka v pohledu diachronním a synchronním, který reflektuje mluvu venkovských i městských občanů z výzkumu realizovaného na přelomu 60. a 70. let 20. století skrze dotazníkové šetření pro výzkum českého nářečí (Český jazykový atlas,

2016). Pro naši práci jsme využili také *Nářeční slovník Hornácka* (2017), v němž je zachycena nářeční slovní zásoba lidu z Hornácka.

Vyučovací hodina č. 1 (29. září 2020)

Ročník: šestý

Téma hodiny: mluvnice – opakování shody přísudku s podmětem

Náslechová hodina českého jazyka se odehrávala v šestém ročníku. Žáky čekal písemný opakovací test. Nejprve si všichni společně zopakovali učivo, žáci mohli užívat sešit a paní učitelka kladla všem otázky. V další části hodiny se žáci věnovali vyplňování mluvnických cvičení. Vyzorovali jsme, že užívají nářeční prvky především u dotazů, které byly informačního charakteru. Nářečí užívalo pouze pár žáků, u ostatních převažovala spisovná čeština.

Zkoumané jevy:

- Kdyžtak mu **možu** poradit?
- Máme napsat **aj** datum?
- Já **rožnu**.
- Já **umyju tabulu**.
- Přemýšlel **sem** nad **tvarama**.
- **Eště chvílu**.
- **Možu** si **pučit** gumu?

Hláskoslovné změny

- *eště* – zánik počátečního *j-*, nář. podoba slova *ještě*;
- *chvílu* – nespisovné užití zachované koncovky *-u* ve 4. pádu, neprovedena změna *u > i* (znak č. 8);
- *možu* – v 1. os. sg. užití samohlásky *-o-* místo *-ů-* u slovesa *moci/moct*;
- *pučit* – užití krátké samohlásky po souhlásce se zachovaným *-u-* (znak č. 10);
- *tabulu* – nespisovné užití zachované koncovky *-u* ve 4. pádu, neprovedena změna *u > i* (znak č. 8);
- *sem* – výslovnost „*sem*“ tvaru slovesa *být* (psaného *jsem*) je správná i v neutrální výslovnosti spisovné. Nejedná se o nářeční jev;

Tvaroslovné změny

- *tvarama* – užití nespisovné koncovky *-ama* místo *-y* v instrumentálu pl. substantiva rodu muž. neživ. (znak č. 32);
- *umyju* – užití koncovky *-u* namísto *-i* v 1. os. sg. přítomnosti (všeobecný český jev);

Lexikální změny

- *aj* – užití zachovaného *aj* místo spojky *i* (znak č. 4);
- *rožnu* – nářeční ekvivalent slova *rozsvítit*.

Vyučovací hodina č. 2 (1. října 2020)

Ročník: šestý

Téma hodiny: sloh – popis

Druhá pozorovací hodina se odehrávala v šestém ročníku, ve kterém se opakovala učební látka slohového útvaru – popis. Žáci dostali za úkol napsat popis svého nakresleného obrázku, na kterém byly smyšlené postavičky. Jelikož své popisy představovali ústním podáním, dalo se očekávat, že se více setkáme s nářečními výrazy. Náš předpoklad se potvrdil, což dokazuje výčet nářečních jevů z první následující hodiny. Nejčastěji se změny objevovaly v hláskoslovné skupině.

- **Krmijú** se masem.
- Má **zelenú** barvu.
- My máme doma **koňa**.
- **Šak**.
- **Enom** pejska.
- Občas s **kamarádama** chodíme venčit psy.
- Ruce má dlouhé ke **kolenom**.
- Příšerku, **kterú popisuju**.
- **Včera sem** maloval.
- Mám ho **dat** na **lavicu**?

Hláskoslovné změny:

- *enom* – zánik počátečního *j-*, nář. podoba slova ještě;
- *dat* – užití zachované krátké samohlásky (znak č. 10);

- *koňa* – zachované *-a* v koncovce 4. pádu substantiva, neprovedena změna *a > e* (znak č. 7);
- *krmijú* – v 3. pl. užití koncovky *-ú* po měkké souhlásce (znak č. 8);
- *kterú* – zachované *-ú* v koncovce adjektiva rodu ženského, neprovedena změna *ú > ou* (znak č. 3);
- *lavicu* – nespisovné užití zachované koncovky *-u* ve 4. pádu, neprovedena změna *u > i* (znak č. 8);
- *sem* – výslovnost „*sem*“ tvaru slovesa *být* (psaného *jsem*) je správná i v neutrální výslovnosti spisovné. Nejedná se o nářeční jev;
- *včera* – zachované a nezúžené *-é-* (znak č. 11);
- *zelenú* – zachování *-ú* v koncovce adjektiva rodu ženského, neprovedena změna *ú > ou* (znak č. 3);

Tvaroslovné změny:

- *kamarádama* – užití koncovky *-ama* místo *-y* v instrumentálu pl. substantiva rodu muž. živ. (znak č. 32);
- *kolenom* – užití koncovky *-om* v dativu pl. substantiva rodu středního (znak č. 15);
- *popisuju* – nespisovné užití *-u* místo *-i* v 1. os. sg. přezens po měkké souhlásce (obecný český jev);

Slovotvorné změny:

- *šak* – zkracování tvaru místo spojky *však*.

Vyučovací hodina č. 3 (2. října 2020)

Ročník: šestá

Téma hodiny: literatura – výběr knihy

Hodinu literatury paní učitelka zahájila diskusí nad výběrem knihy. Žáci měli za úkol zamyslet se nad tím, jak uvažují o knihách, co od nich požadují, aby je bavily atp. Nejprve si zapisovali body, dle kterých si běžně knihu k četbě vybírají. O různých důvodech se rozvinula diskuse. Následovala četba v čítankách, poté diskuse řízená učitelem, v níž žáci reflektovali, koho příběh zaujal a proč, co považují za poutavé, kdo by si chtěl přečíst celou knihu atp. Jelikož vyučovací hodina byla diskusního charakteru, vyzorovali jsme u některých žáků následující nářeční jevy.

- Já vím **šecho**.
- Rodiče mi **kupují** knihy.
- **Toš** k **Vánocám**.
- Tu **novú** čítanku?
- Třeba za **mňa**.
- Mně se **gigle židla**.
- My **sme** hotoví.
- **Přemýšlám**, kterou mám doma.
- Asi dvakrát do **měsíce**.
- Prosím **ťa**.
- Když se mi nechce **spat**.

Hláskoslovné změny:

- *kupují* – zachované *-ú* po měkké souhlásce v 3. os. pl., neprovedena změna *ú > í*, ačkoliv se jev liší svou morfologickou koncovkou, svým původem spadá do oblasti hláskoslovné (znak č. 8);
- *měsíce* – zachované *-a* v 2. pádu substantiva (znak č. 7);
- *mňa* – tvar osobního zájmena 4. pádu, neprovedena změna *a > e* (znak č. 31);
- *novú* – zachování *-ú* v koncovce adjektiva rodu ženského, neprovedena změna *ú > ou* (znak č. 4);
- *přemýšlám* – užití dlouhé samohlásky *-a-* po měkké souhlásce místo *-i-*;
- *sme* – výslovnost „*sme*“ tvaru slovesa *být* (psaného *jsme*) je správná i v neutrální výslovnosti spisovné. Nejedná se o nářeční jev;
- *spat* – užití zachované krátké samohlásky (znak č. 10);
- *židla* – zachované *-a* po znělé souhlásce *l*, neprovedena změna *a > e* (znak č. 7);

Tvaroslovné změny:

- *Vánocám* – užití koncovky *-ám* místo *-ům* (znak č. 32);

Lexikální změny:

- *giglat* – nářeční ekvivalent slova *kývat se*;
- *šecho* – častější frekvence užívání místo slova *všechno*;
- *toš* – frekventované užití tvaru částice *tak*;
- *ťa* – užitý výraz místo zájmena *tebe*.

7.3.1 Výsledky a interpretace kvalitativního výzkumu

Záměrem výzkumu bylo věnovat pozornost mluvené formě jazyka žáků ve výuce českého jazyka a literatury a shromáždit vypořizované jevy. Můžeme shrnout, že jsme postřehli skupinu žáků, která užívá nespisovné a nářeční výrazy v procesu vyučovací hodiny. Tuto skutečnost nelze přisoudit všem přítomným žákům, ale pouze některým z nich. Při výzkumu mluvy žáků bylo zjištěno, že nejdéle přetrvávají znaky místního nářečí v rovině hláskoslovné, jelikož jde o rysy, které se přímo vztahují k zážitkům žáků, jejich osobě a namnoze si je neuvědomují. Znaky v rovině hláskoslovné byly u zkoumaného vzorku žáků zaznamenány nejčastěji.

V oblasti hláskoslovné jsou v mluveném jazyce žáků zachovány následující znaky. Žáci často nevyslovovali počáteční *j-* u slov: *jenom*, *ještě* a *jsem*. Dále jsme zaznamenali nepřehlasované *a* v koncovkách jmen – *koňa*, *židla*, *u* v koncovkách substantiv – *tabulu*, *chvílu*, nezměněné starší *ú* – *semnú*, *zelenú* a *jú* – *kupujú*, *krmjú*. Všimli jsme si také užití krácení infinitivu – *dat* a *spat*, sloveso *být* žáci nahrazovali tvarem *su*.

Nespisovných znaků poznamenaných nářečím jsme si rovněž v početné míře povšimli u tvaroslovných kompetencí žáků. Žáci chybně užívali nespisovné varianty v následujících tvarech: v dat. pl. střed. substantiv – *kolenom*, v dat. pl. žen. substantiv – *vánocám*, v instru. pl. muž. živ. i neživ. substantiva – *kamarádama*, *tvarama*. V menším počtu někteří žáci přímo použili nářeční ekvivalenty slov – *rožnúť*, *giglat aj*.

Výčet vypořizovaných jevů potvrdil pronikající nářeční výrazy, jež se objevují v aktivní slovní zásobě žáků druhého stupně na základní škole z oblasti Hornácka. Zobrazené dialektové znaky jsou charakteristické pro východomoravskou nářeční skupinu, přesněji pro hornácké nářečí, jehož charakteristiku jsme uvedli v kap. 3.1.

7.4 Výzkumné šetření 2

V předcházející části výzkumného šetření jsme ke skutečnosti užívaných nářečních slov a jevů přistupovali z pozorovatelského hlediska. Jelikož jsme usilovali o co nejobektivnější hodnocení komunikační složky žáků, vyhodnotili jsme dále poznatky vyplývající z dotazníkového šetření, které jsme naznačili v porovnávacím procesu všech respondentů. V diplomové práci jsme se chtěli zamyslet nad tím, jaký význam má dialekt v projevech žáků druhého stupně, popř. jaké má kořeny.

Abychom dosáhli pokud možno komplexního obrazu o vlivu na užívání nářečních jevů, zvolili jsme sběr dat zaměřený ke dvěma tematickým celkům. První polovina dotazníkového šetření směřovala k zjištění historického a kulturního vědomí na subjektivní hodnocení hornácké oblasti, postoje k tradičnímu dění obce, žákovské aktivity přistupující k folklóru, dále na vědomosti o místních tradicích a zvycích a v neposlední řadě na přístup a vztah školního prostředí k tradičním hodnotám a událostem významných pro Hornácko skrze hodnocení respondentů.

Druhá část dotazníkového šetření se zaměřila na koncepci nářečí, jelikož kvalitativní část výzkumu potvrdila výskyt nářečních jevů ve výuce českého jazyka. Otázky byly situovány k užívání nářečí a spisovného jazyka. Respondenti blíže odpovídali, zda si jsou vědomi užívání nářečí a spisovného jazyka, zda své vyjadřovací schopnosti přizpůsobují dílčím komunikačním situacím, jaké nářeční jevy jsou pro jejich slovní zásobu přirozené a jestli jsou schopni rozlišit hornácké nářečí ve vybraném písemném kontextu a napsat spisovný ekvivalent k nářečnímu významu. Respondenti měli za úkol na závěr zhodnotit vlastní komunikační rovinu, jež je obohacena nářečními jevy a reflektovat požadavky na užívání spisovného jazyka ve školním prostředí.

Otázky v dotazníku, do nichž se promítly výzkumné otázky a cíle, měly uzavřený, otevřený nebo polootevřený charakter. V některých případech si mohli respondenti vybrat z nabídnutých variant nebo blíže zdůvodnit své odpovědi.

7.4.1 Dotazníkové šetření – koncepce regionu

V další kapitole byly představeny závěry provedeného výzkumu. Presentovány byly výsledky vyplývající z dotazníkového šetření, jež umožnily zodpovědět otázky výzkumného tématu diplomové práce, které se týkaly žákovského postoje hornácké oblasti.

V úvodní části dotazníku, který se zaměřil na koncepci regionu, byli žáci dotazováni na to, co mají ve své vesnici nejraději, co považují za významné a kterou vesnici či město hodnotí za nejkrásnější, abychom získali jejich pozornost a důvěru. Jednoduché otázky, na které lze snadno odpovědět, jsou na začátku dotazníku důležité, abychom neodradili respondenty a aby byli připraveni odpovídat na následující otázky (Hučín & Poláková, 2005).

Výzkumná otázka: *Co považuješ ve vaší vesnici/měste za zajímavé a významné?*

Tabulka 2 Zajímavosti ve vesnici/měste

Architektura	51 odpovědí	Škola	5 odpovědí
Příroda	15 odpovědí	Fotbalové hřiště	4 odpovědí
Folklór, tradice	10 odpovědí	Nevím	3 odpovědí
Koupaliště	9 odpovědí	Všechno	2 odpovědí
Kroje	6 odpovědí	Název obce	1 odpovědí

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Celkem 94 % respondentů považuje za významné nějaké místo či památku Hornácka. Nejčastěji ve svých odpovědích vyzdvihovali architekturu, několikrát byl uveden kostel Všech svatých, proslulá obecní kaplička v Louce, dále mlýn, sokolovna, bývalá pánská tvrz zvaná Sýpka a původní historické domy. Kromě architektury oceňovali také přírodu, která se nachází na významném pomezí Bílých Karpat. Velký význam byl kladen i na folklór, tradice a kroje, čímž dotazovaní potvrdili bohatost lidové kultury regionu. Respondenti neměli problém s uvedením zajímavého místa nebo památky. Pouze 6 % dotazovaných nepovažuje nic ve své obci za významné, nebo si nemohlo vzpomenout na něco konkrétního.

Výzkumná otázka: *Kterou vesnici/město považuješ za nejkrásnější?*

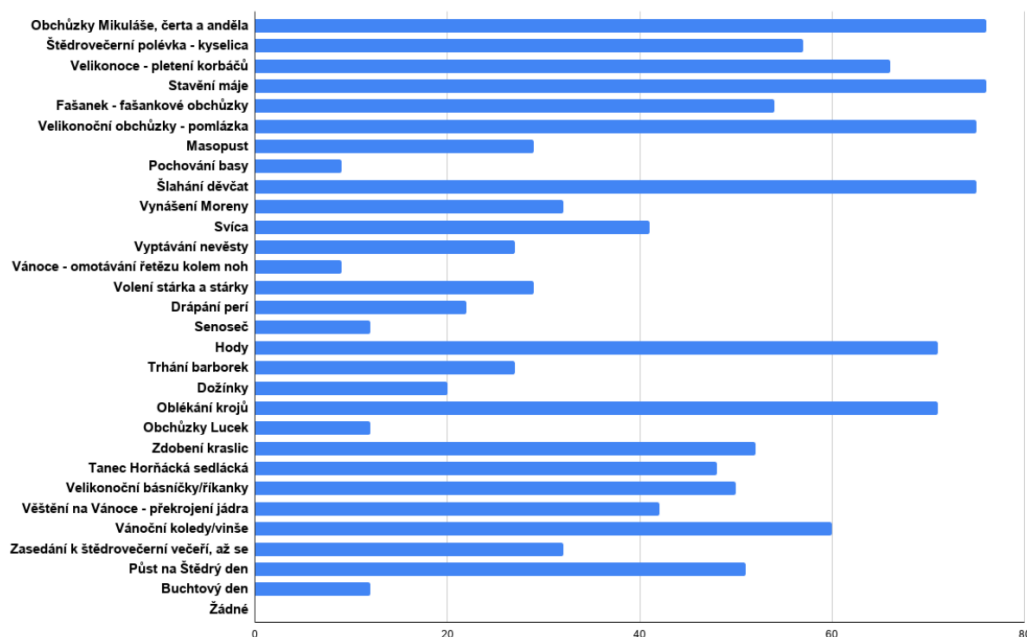
Tabulka 3 Nejkrásnější vesnice/město

Vesnice Hornácka	54 odpovědí	Neví	8 odpovědí
Vesnice/města v okolí Hornácka	11 odpovědí	Cizí města	1 odpověď
Města ČR	10 odpovědí		

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

64 % respondentů označilo za nejkrásnější svou vesnici – Lipov, Louka, Velká nad Veličkou, Kuželov. 13 % žáků za nejkrásnější považuje vesnice a města z blízkého okolí Hornácka – Veselí nad Moravou, Strážnice, Uherské Hradiště a další. 11 % odpovědí se vztahovalo k velkým městům České republiky – Praha, Brno, Olomouc, Ostrava a Olomouc. 4 % dotazovaných se nedokázala vyjádřit a 1 % uvedlo cizí města. Domníváme se, že respondenti označovali za nejkrásnější vesnice a města, ve kterých aktuálně žijí nebo v nich mají své rodinné příslušníky, či poznali nějaká města například z prázdninového cestování.

Výzkumná otázka: *Vyber a zakroužkuj zvyky, tradice nebo obyčeje, které znáš a jsou typické pro vaši vesnici/město.*

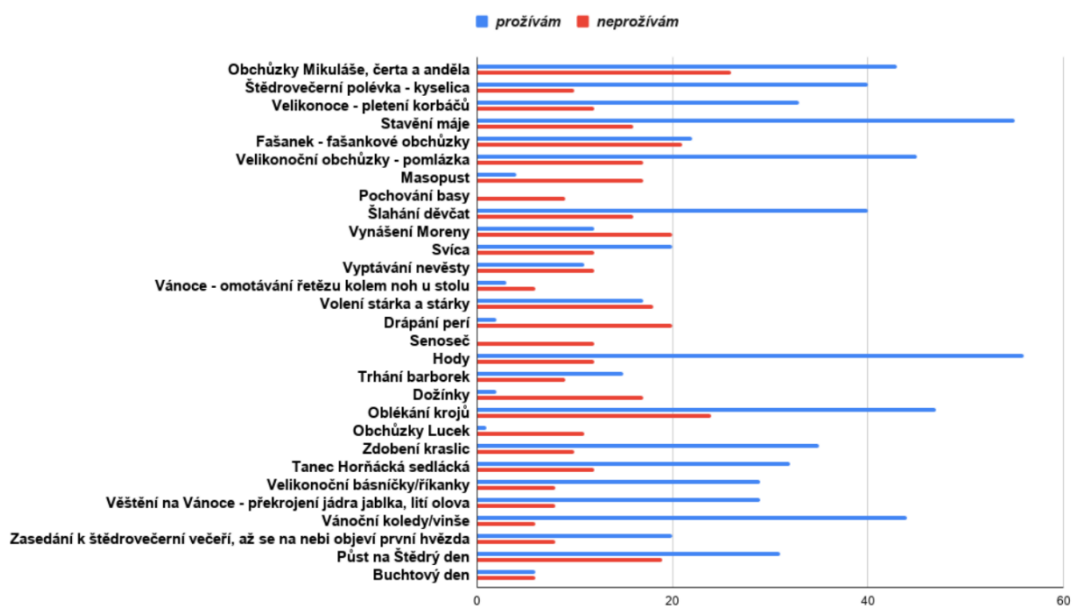

Graf 1 Typické tradice pro vesnici
Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Cílem otázky bylo zjistit, jaké povědomí mají respondenti o svém regionu. Jelikož jsou lidové tradice pro Hornácko velmi významné, jak jsme nastínili v podkapitole 4.2.1, bylo pro nás zásadní ověřit si postoje žáků k tradicím, protože řada z nich je stále aktuálních i v dnešní době. Za nejznámější tradice žáci označili obchůzky Mikuláše, čerta a anděla, stavění máje, velikonoční obchůzky „pomlázka“, „šlahání“ děvčat, hody a oblékání krojů, přičemž tyto odpovědi zvolilo více než 70 % respondentů. Za významné tradice žáci považovali také pletení „korbáčů“, zdobení kraslic a znalost básniček či říkanek v období Velikonoc, hornácký tanec – sedlácká, a ve vánočním čase byla nejčastější zmínka o štědrovečerní polévce – hornácká kyselica, zpívání koled a recitování vinšů, dodržování půstu a věštění na Štědrý den (překrojená jádra jablka, lití olova atp.) a fašankové dny. Všichni z respondentů vybrali alespoň nějakou tradici, kterou považují za významnou.

Význačnost lidových zvyků a obyčejů v životech místních rodin potvrdily následující výzkumné otázky. Respondenti svými odpověďmi vymezili k tradicím vlastní postoje a blíže určili, které zvyky dodržují v blízké i širší rodině.

Výzkumná otázka: *Vyjmenuj lidové zvyky, tradice nebo obyčeje z první otázky tohoto listu, se kterými máš vlastní zkušenost a aktivně je prožíváte v rámci rodiny/širší rodiny a zvyky, které pouze znáš, slyšel(a) jsi o nich, ale blíže je neprožíváš.*

Graf 2 Prožívání místních tradic

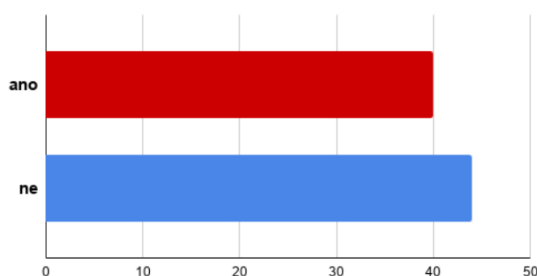
Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Graf 2 potvrzuje prožívání tradičních zvyků na Hornácku. Dle odpovědí žáků se nejaktivněji prožívají vesnické hody (jejichž organizaci mají za úkol 9. ročníky základních škol), staví se máj, pořádají se zábavy, konají se muzikantské obchůzky po vesnici, oblékají se místní kroje apod. Žáci se svými rodinami téměř vůbec neprožívají obchůzky Lucek, senoseč, „drápání perí“ a dožínky. Respondenti svými odpověďmi přirozeně vymezili místní zvyky, které se nedochovaly. Dnes se připomínají pouze ve folklórních vystoupeních či písničkách.

Dotazovaní měli také možnost uvést další tradiční zvyky, které považují za významné pro hornácký region. Nejčastěji byla zaznamenána událost *Zpívání u Panenky Marie*, na které místní zpívají vánoční koledy u sochy Panny Marie v Háji u Lipova. Dále kácení máje, místní práce, které se pojí s tradiční zabijačkou, vinobraním a sbíráním trnek. U velikonočních svátků vyzdvihli i „reputání“ a Velikonoční triduum. Žáci neopomenuli ani tzv. Hromnice a v podzimním čase Dušičky.

Poznatky vyplývající z uvedených otázek dotazníkového šetření potvrzují významnost místních tradic, svátků a obyčejů v životech místních obyvatel. Řadu z nich žáci na druhém stupni aktivně prožívají a vnímají je za důležitou součást svých životů. Jelikož jsme konstatovali, že je pro vybraný region významný folklorismus, který má ve snaze autentickou podobou zpodobňovat dochované i nedochované tradice, zaměřili jsme se v dotazníkovém šetření na aktivity žáků ve spojitosti s folklórem.

Výzkumná otázka: *Podílíš se vlastní aktivitou na místním folklóru? (Například: tančím, zpívám, hraji nebo jinak vystupuji na folklórních událostech, navštěvuji folklórní soubor...)*

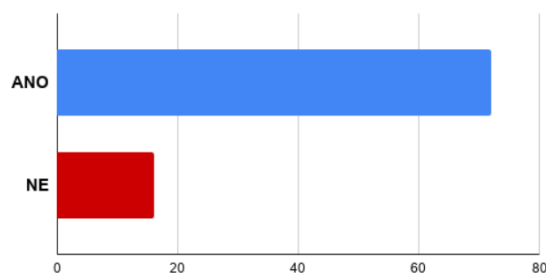

Graf 3 Aktivita na místním folklóru
Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84

V kap. 4.2.1 jsme představili široké zastoupení současných dětských souborů na území Hornácka. V dotazníkovém šetření 48 % žáků potvrdilo svou vlastní angažovanost ve folklóru. Celkové hodnocení je bezesporu ovlivněno i působením cimbálových muzik, avšak největší procento dotazovaných se věnuje tanci a zpěvu přímo ve folklórních souborech. Ze všech dotazovaných celkově 36 % respondentů navštěvuje folklórní soubor a 12 % žáků hraje na hudební nástroj v hornácké cimbálové muzice. Současně tančí, zpívá i hraje v místních souborech a muzikách 10 % žáků. Z výsledků nelze zobecnit, ve kterém věku žáci na druhém stupni nejvíce navštěvují folklórní soubor či hrají v cimbálové muzice, jelikož mezi odpověďmi jsou jen nepatrné rozdíly. Ve všech zkoumaných třídách se prokázalo, že většina žáků (52 %), nezávisle na ročníku, nenavštěvuje folklórní soubor či se nepodílí na regionálním folklorismu. Z výsledků je však patrné, že mezi folklórně aktivními a neaktivními žáky je pouze minimální rozdíl.

Následující výzkumná otázka se zaměřila na dětskou návštěvnost folklórních událostí, kam jednoznačně řadíme *Hornácké slavnosti*, které jsou považovány za největší folklórní akci na Hornácku. *Hornácké slavnosti* se již od roku 1957 každoročně pořádají v letním období ve Velké nad Veličkou a zaměřují se pouze na místní folklór. Na tuto událost navazuje mezinárodní festival – *Ozvěny Hornácka*. Pro dětské soubory je stěžejní *Mladé Hornácko* (viz kap. 4.2.1) a další místní akce, které se pořádají v průběhu kalendářního roku.

Výzkumná otázka: *Navštívil(a) jsi někdy folklórní událost? (například: Mladé Hornácko, Hornácké slavnosti, Ozvěny Hornácka, Hornácký jarmak, Supí škrek...)*

Graf 4 Návštěvnost folklórních událostí

Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Z celkového počtu respondentů se celkem 84 % ve svém volném čase zúčastnilo libovolné folklórní akce a pouze 14 % žádnou událost nikdy nenavštívilo. Výsledek výzkumné otázky upozornil na pozoruhodnou skutečnost v souvislosti s předcházející otázkou, a sice že ačkoliv je folklórně aktivních pouze 48 % žáků, tak většina jich alespoň jednou navštívila jakoukoliv folklórní událost. Vysoké procentuální číslo nám potvrzuje kladný vztah k živé tradici lidové kultury místního folklóru.

Tabulka 4 Folklórní události

Hornácké slavnosti	50 odpovědí	Události v obci	10 odpovědí
Mladé Hornácko	34 odpovědí	Supí škrek	3 odpovědi
Hornácký jarmark	15 odpovědí	Folklórní soutěže	3 odpovědi
Strážnické slavnosti	14 odpovědí	Javornické zpívání	2 odpovědi
Ozvěny Hornácka	10 odpovědí	Malostranské vinobraní v Praze	1 odpověď

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Opakovaně žáci navštěvují *Hornácké slavnosti*, které patří k největší slávě tohoto mikroregionu. Překvapivě navštěvují rovněž folklórní události z okolních regionů, jako jsou například *Strážnické slavnosti*. Informace vyplývající z dosavadních otázek dotazníkového šetření poukazují na znalost místních tradic i tradičních událostí. S podobnými názory na kulturní události přispěli i další žáci:

Mně se líbí folklór a kroje, takže se mi líbí, když je na jednom místě tolik krojovaných a taky, že na akcích vidím i jiné kroje než Hornácké, protože ty neznám.

***

Líbilo se mi to, že jsem si mohla zazpívat známé písničky, nebo se naučit nové písničky a suvenýry na jarmarku.

***

Líbí se mi, jak všichni ožijí folklórem, kolik přijíždí návštěvníků třeba na Hornácké slavnosti.

***

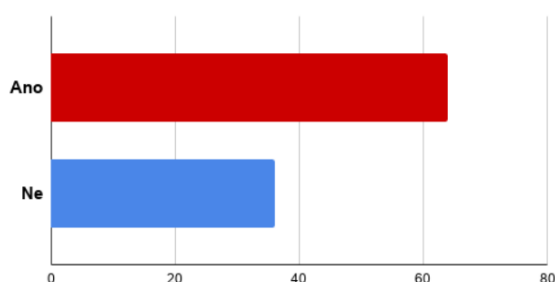

Líbí – že můžeme vystupovat v krojích a nacvičovat pásma o hornáckých tradicích a ukazujeme, jak se zde žilo, jak se tancovalo a hraní cimbálových muzik.

Ukázalo se, že žáci na folklórních událostech oceňují podstatu folklorismu, který zachovává určité jevy tradiční kultury v jejich regionálních, etnických nebo národních hranicích a přispívá díky tomu k jejich uchování (Jančář & Krist, 2007, s. 19). Rovněž vyzdvihují krásu a významnost místních krojů a počet návštěvníků, kteří na Hornácko přijíždí za folklórem.

Další výzkumná otázka byla zaměřena na hornácké písně či vyprávění připomínající domov. V této oblasti existuje ohromný počet lidových písní, vztahujících se právě k hornáckému regionu, nejčastěji to jsou tzv. hornácké sedlácké, na něž se tančí tanec sedlácká. Názvy písní jsou mnohdy spjaty s pojmenováním vesnic a místních zvyklostí.

Výzkumná otázka: *Znáš nějakou lidovou píseň či vyprávění/pověst vztahující se ke tvé vesnici nebo regionu?*

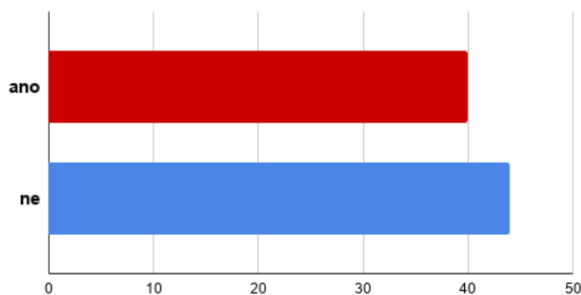
Graf 5 Znalost lidových písní
Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84

64 % odpovědí potvrdilo znalost místních písní a vyprávění, což můžeme vyhodnotit za úspěšné, když vezmeme v potaz dnešní, rychle se měnící společnost. Žáci nejčastěji uvedli písně, které se pojí s názvem vesnice (*V Lipovském hájku, V Lipově je rychtár velkým pánem, Veličanú doma není, Nedaleko od Lipova, Na velických úkách, Hore Lipovem, voděnka běží*). Respondenti prokázali znalost písní, které jsou typické pro repertoár nacvičovaných dětských pásem (*Varila sem trnku, Pletla sem, pletla sem*). Další známé písně se objevily v odpovědích jen jednou (*Fašanku, fašanku, Keď sem kosil*). Žákovské povědomí o Hornácku jsme spatřili i v pověstech, jež se vztahují k blízkému okolí (*Pověst o Lizině búde, Pověst o tajných chodbách do Hluku*). I když 36 % respondentů si nevzpomnělo na žádnou píseň nebo pověst, vnímáme za úspěšné, že

si nadpoloviční většina vybavila název písně či pověsti a vztahující se názvy písní zapsali v původním, tedy nářečním znění.

Předposlední výzkumná otázka první části dotazníkového šetření se zaměřila na začlenění regionálního učiva do výuky.

Výzkumná otázka: *Dozvídáš se ve škole o lidových zvycích nebo o dřívějším způsobu života tvého regionu?*

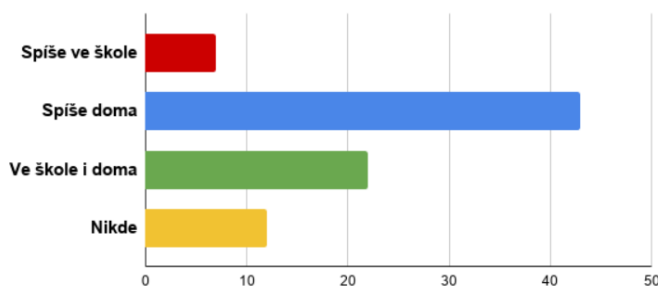

Graf 6 Regionální prvky ve výuce
Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Překvapivým zjištěním byl výsledek, kdy 52 % respondentů uvedlo, že místními tradicemi a zvyklostmi se ve výuce vůbec nezabývají. Kdežto 48 % uvedlo, že ano. Zařazení regionálních prvků do výuky je dle těchto výsledků poněkud sporné. Žáci, kteří zvolili odpověď „ano“, uvedli, že se s regionálními prvky nejvíce setkávají v předmětu občanské výchovy, dále v českém jazyce a literatuře a zeměpisu. Mladší žáci označili vlastivědu z prvního stupně základního vzdělávání. Někteří respondenti označili konkrétní učitele, se kterými si povídají o historii a životě na Hornácku napříč různými předměty.

Blíže nám situaci ve školství na Hornácku přiblížila následující a poslední výzkumná otázka první části dotazníkového šetření.

Výzkumná otázka: *Dozvídáš se o lidových zvycích ze svého kraje více doma nebo ve škole?*

Graf 7 Znalost tradic
Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Z vlastní zkušenosti lze shrnout, že dodržování tradic i zvyků se z rodinného prostředí vytrácí. Úvodní otázka nám poskytla přehled obyčejů a tradic, které žáci znají a považují za významné pro hornáckou oblast, dále také charakterizovali jisté tradice a zvyky, se kterými mají vlastní zkušenost a aktivně je prožívají i v současné době. Ačkoliv se nejvíce dodržují zvyky typické pro celou Českou republiku (Velikonoce, sv. Mikuláš a Vánoce), žáci potvrdili, že významné svátky jsou spjaty i s místními zvyklostmi (tanec hornácké sedlácké, fašanek, pletení korbáčů, vánoční polévka – kyselica atp.). 51 % žáků vnímá domov jako prostředí, ze kterého se nejvíce dozvídají o lidových tradicích. Svě odpovědi zdůvodňují:

Protože moje mamka chodí zpívat do sboru, tančí v souboru a tatka má cimbálovou muziku a vždycky nám o tom něco říkali.

***

Hlavně od babičky – vždycky, když u nás spala, tak nám povídala a zpívala, než jsme usnuli.

***

Hlavně na Vánoce dodržujeme tradice, třeba zapalujeme svíčku ve skořápce, ale dodržujeme doma i jiné tradice, je jich spousta.

Žáci považují domov za místo, ve kterém se dozvídají o lidových zvycích nejčastěji od svých prarodičů, ale rovněž ho považují za místo, ve kterém místní tradice poznávají a dodržují. Několik žáků vyrůstá v rodinách folkloristů, je tedy patrné, že mají k tradičním hodnotám velmi blízko. 8 % žáků považuje školní prostředí za primární zdroj informací kulturně-tradičního života.

Občas se v občanské výchově učíme o naší obci a o něčem zajímavém a týká se to Lipova anebo hodně se dozvídáme i z aktualit, které představujeme vždy na začátku hodiny.

***

Ve škole kvůli organizaci hodů, protože se musíme připravit na volbu stárka a stárky a připravit a uspořádat hody.

***

Pokud mohu za školní prostředí i považovat folklorní soubor Lipovjének, tak tam se dozvídáme o tradicích a folklóru nejvíce.

Z odpovědí je patrné, že škola podporuje své žáky v organizaci místních hodů, na kterých se podílí pravidelně žáci 9. ročníků. Žáci upozornili také na vzdělávací oblast Naše obec, která je úzce spjata s regionálními prvky, a neopomenuli práci ve folklorních souborech, ve kterých dochází k přímému kontaktu s místními tradicemi pod vedením učitelek základních škol. 27 % žáků označilo variantu „ve škole i doma“ a 8 % žáků „nikde“. Žáci

svými odpověďmi poskytli přehledný poměr mezi domovem a školou, vypovídající o současném stavu jejich informovanosti.

7.4.1.1 Shrnutí a interpretace výsledků

V první výzkumné otázce jsme ověřovali, jak žáci mikroregionu Horňácka vnímají tradiční hodnotu života na Horňácku. Všechny získané poznatky potřebné k jejímu zodpovězení jsme získali zásluhou některých položek první části dotazníkového šetření. Musíme připomenout autentičnost folklorismu vybraného mikroregionu, který stále povzbuzuje životní principy k rodné řeči – dialektu, k tanci, písni, tradičnímu oděvu, výročním i rodinným zvykům a obyčejům (Pavlík & Pavlík, 2017, s. 59). Žáci již v úvodu dotazníkového šetření potvrdili znalost tradic a jiných zvyků horňáckého mikroregionu. Všechny uvedené místní, dochované i nedochované tradice a obyčeje jim byly většinou známy. Aktuálnost místních zvyků představil graf 2. Žáci v něm potvrdili prožívání téměř všech dochovaných tradic a zvyků, které se v současnosti v rodinném kruhu dodržují. V dobrovolné otázce se žákům podařilo vymezit další horňácké tradice, se kterými mají vlastní zkušenost a považují je pro svou vesnici za významné. V odpovědích se odrazil i tradiční způsob života, který se pojí s místními zemědělskými pracemi, žáci nejčastěji uváděli zabíjačky a práci na vinohradech. Můžeme usoudit, že žáci mají zkušenosti se slavnostními i pracovními zvyky, které neodmyslitelně patří k dosavadnímu životu na vesnici.

Udržitelnost místní národy je neodmyslitelně spojena s aktivním folklorismem, jenž je realizovaný napříč horňáckými obcemi. Zásluhou dětských folklórních souborů je možné seznamovat nejmladší generace s životy předků a podpořit blízký vztah a pouto k místním písním, tancům, krojům a dalším prvkům, kterými si připomínáme významnost dřívějšího způsobu žití. 48 % žáků potvrdilo, že se svým působením např. ve folklórních souborech podílí na místním kulturním životě a svou dobrovolnou činností se snaží podpořit místní tradice. I když někteří žáci nenavštěvují soubor, celkově 84 % dotazovaných potvrdilo, že se účastní jednotlivých kulturních událostí. Respondenti svými argumenty a znalostmi místních písní, vyprávění či pověstí potvrdili znalost a příznivý vztah k významnosti horňáckého území.

Žáci v dotazníkovém šetření nejvíce vyzdvihli domov a rodinu za nositele šíření tradičního života. Menší procento žáků označilo školu za prostor, který by jim poskytoval informace o lidových zvycích a tradičním životu místního regionu. Pokud se zaměříme na

Školní vzdělávací program (dále jen ŠVP) dané školy, musíme konstatovat, že se v učebních osnovách nachází zakomponované učivo s regionální tematikou. Regionální tematiku žáci nejvíce vnímají ve vzdělávacím předmětu – občanská výchova, což koresponduje s obsahem ŠVP. Obsah vzdělávacího předmětu a jeho očekávané výstupy jsou takřka přejaty z RVP a blíže jsou přizpůsobeny pouze vybrané oblasti. Výjimku tvoří školní projekt, který je úzce spjat s regionálními principy. Daný projekt nesl název *Školy pro venkov*, který byl realizován v letech 2010–2013. Cílem bylo vytvořit regionální časopis, který zpracovával místní události s názvem *Od fašanku ke šlaháčce, Hody a Vánoce*. Prvky regionálního učiva jsme našli i ve vzdělávací oblasti – *Člověk a jeho svět*, v němž se žáci seznamují s přírodou Bílých Karpat a ve vzdělávací oblasti *Umění a kultura* jsou integrovány prvky hornáckého folklóru.

Závěrem můžeme shrnout, že ačkoliv žáci považují rodinu a domov za primární místo, které buduje jejich vztah k místnímu regionu, zaznamenali jsme v ŠVP očekávané výstupy s regionální tematikou, které umožňují učitelům aplikovat regionální principy ve vyučovacích hodinách.

7.4.2 Dotazníkové šetření – koncepce nářečí

V následující kapitole jsme interpretovali výsledky druhé části dotazníkového šetření, jež byla zaměřena na koncepci nářečí u žáků druhého stupně. Výsledná data nám poskytla příležitost zodpovědět výzkumnou otázku *Jak žáci mikroregionu Hornácka vnímají užívání hornáckého nářečí?* Zaměřili jsme se na užívání hornáckého nářečí a spisovnou formu českého jazyka. Zkoumali jsme znalost a porozumění hornáckým slovům, abychom zjistili, zda žáci mohou užívat ve své komunikaci nářeční slova, dokážou rozlišit spisovný jazyk od nespisovného a porozumět jednotlivým slovům, které se dle J. & V. Pavlíka (2017) řadí do hornáckého nářečí.

Na úvod jsme zvolili otázku, která přiměje žáky uvědomit si vzájemný vztah mezi hornáckou oblastí a užívaným nářečím. Rovněž jsme se jí pokusili vytvořit nenucený přechod z regionálního pojetí do nářeční oblasti.

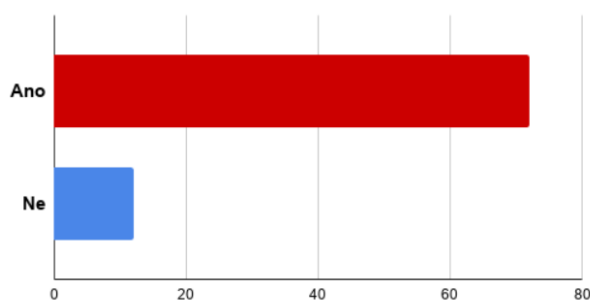
Výzkumná otázka: *Co myslíš, že ovlivňovalo mluvu tvých rodičů a prarodičů?*

Odpovědi žáků se vztahovaly k rodnému Hornácku a nejvíce vyzdvihly místo bydliště prarodičů a rodičů, konkretizovaly hornácké pohraničí se Slovenskou republikou, vzdálenost regionu od velkých měst a život na vesnici se spojenými pracovními

povinnostmi (práce na poli). Žáci dále uvedli předky, užívané nářečí, folklór a tehdejší dobu. 19 % respondentů zvolilo termín „nevím“. Lze shrnout, že si většina žáků uvědomuje faktory, které ovlivňovaly mluvu jejich předků a vnímají jistou nehomogenost užívaného jazyka na hornáckém území.

V další části byli žáci dotazováni tak, abychom zjistili míru užívání dialektu a spisovného jazyka.

Výzkumná otázka: Řekl(a) bys, že ve své mluvě používáš nářečí?

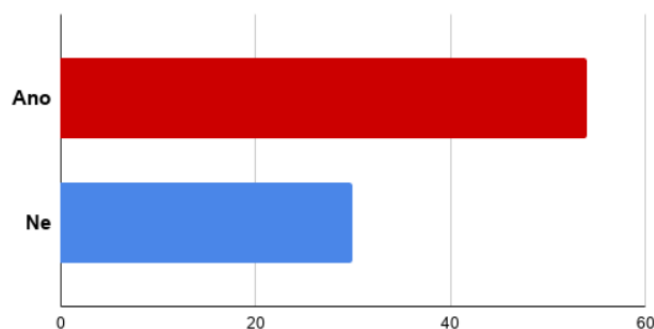
Graf 8 Užívání nářečí

Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Z výpovědí výzkumné otázky můžeme usoudit, že většina respondentů nářečí ve své komunikaci používá. Tento fakt potvrdilo celkem 84 % odpovědí a vyvrátilo pouze 14 %. Výsledek, který potvrzuje subjektivní názor na užívání nářečních jevů u žáků hornáckého regionu, můžeme přisuzovat bohaté lidové kultuře a žakovskému zájmu o místní tradice a folklór. Tuto skutečnost jsme potvrdili v první sekci dotazníkového šetření. Z výsledků však nelze zobecnit, která věková hranice má k užívání nářečí blíže, jelikož potvrzující odpovědi byly ve shodném poměru. Na jisté rozdíly poukázaly zamítací odpovědi. Odpověď „ne“ byla nejčastěji zaznamenána u nejmladších žáků, tedy žáků 6. ročníků. Kdežto u žáků 9. ročníku se varianta neobjevila „ne“ ani jednou.

Žáci byli dále dotazováni na situace, ve kterých běžně užívají nářečí. Na tuto otázku, v souvislosti s předcházející, odpovídalo 84 % respondentů. 39 % se nejvíce shodlo na odpovědi „vždy“. Užívat nářečí v komunikaci s rodinou a v rodinném prostředí považuje za přirozené 30 %. Vysoký počet pozitivních reakcí se vztahoval rovněž na komunikaci mezi kamarády a s prarodiči. Někteří žáci zvolili odpověď folklórní soubor a školu. A pouze 5 % se vyjádřilo termínem „nevím“.

Výzkumná otázka: *Vyskytují se situace, ve kterých se snažíš mluvit spisovně?*

Graf 9 Užití spisovného jazyka

Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Z grafu lze vyčíst, že nadpoloviční většina, tedy 64 % respondentů užívá ve své komunikaci spisovný útvar českého jazyka. 38 % žáků vnímá školu jako prostředí, ve kterém hovoří spisovně nejčastěji. Dále uvedli, že spisovnou formu jazyka používají, když komunikují se staršími lidmi, učiteli nebo s lidmi z větších měst. Respondenti se domnívají, že kdyby užívali pouze místní nářečí, nemusel by jejich mluvený projev být pro ostatní obyvatele srozumitelný.

Když někdo není zvyklý mluvit jako já a nerozumí mi, anebo když někoho neznám tak dobře, tak se snažím mluvit spisovně.

***

Před méně nebo neznámou návštěvou, občas ve škole. Ale většině učitelů nevadí, když nemluvíme spisovně.

***

Když mluvím s dospělými, a v situacích, když vím, že to je vážné nebo s lidmi, které vůbec neznám, tak aby mi rozuměli.

Většina žáků prokázala, že si uvědomuje potřebu volby jazykového útvaru pro konkrétní komunikační situaci a přemýšlí nad jazykovými prostředky v konfrontaci s tradičním teritoriálním dialektem. Žáci ve svých odpovědích vyzdvihli rovněž oficialitu úředního jazyka, adekvátnost spisovného jazyka v hodinách českého jazyka a obecně vnímali spisovný jazyk jako slušnou formu dorozumívání. Z celkového počtu respondentů, celkem 36 % uvedlo, že ve své mluvě nevyužívá spisovný jazyk. Dohromady 33 % dotazovaných vnímá užívání spisovného jazyka za přirozené a nijak zvlášť obtížné. U těchto žáků lze vyvodit, že dokážou užívat komunikační kód vhodný pro danou situaci. 15 % respondentů se odpovědí „spíše ne“ přiklání k většině a rovněž nevnímá za obtížné usměřňovat svou mluvu spisovným řádem jazyka. Kdežto 23 % odpovědí „ano“ a 21 % „spíše ano“ přispívá

k hodnocení, které poukazuje na slabší místa jazykových dovedností žáků a na případné riziko interakce spisovného jazyka pro vyžadovaný komunikační záměr.

Důležitým prvkem, který přispívá k hodnocení nářečí v komunikační sféře žáků, je zdůraznění podstatné informace o výhodách anebo nevýhodách nářečních jevů ve slovní zásobě mladých lidí. Žáci byli požádáni, aby své odpovědi blíže zdůvodnili:

Žák 6. ročník: Výhoda – udrží se naše nářečí a v soukromých zprávách je mnohdy jednodušší a kratší vyjádření. Nevýhoda – je třeba užití nesprávné češtiny v kontaktu v úředních věcech, který nese i do dospělosti.

***

Žák 6. ročník: Výhoda – že umíme pojmenovat nějakou věc více slovy. Nevýhoda – že je pro nás těžší mluvit spisovně.

***

Žák 7. ročník: Výhoda – širší obzor, připomínáme si, jak se tady kdysi mluvilo, nevýhoda – že někdy používám nespisovné slova a neměl bych.

***

Žák 8. ročník: Výhoda – že jsme alespoň trochu jiní, nezaniká nářečí a rozumíme starším lidem. Nevýhoda – že některá slova z nářečí, které pro nás připadají normální, jiným lidem nepřipadají nebo nám nerozumí.

***

Žák 8. ročník: Výhoda – že rozumím více Slovákům a nevýhoda – to že nerozumím ostatním z jiného kraje a nemluvíme moc spisovně.

***

Žák 9. ročník: nevýhoda je to, že to nepůsobí nejlíp na úřadech a ve škole, ale zároveň si myslím, že obohacená slovní zásoba je fajn v tom, že se udržuje kultura a zároveň si myslím, že problémy s případnou nespisovností mluvy vyřeší školní docházka, takže vesměs na znalosti nářečí neshledávám nic špatného.

***

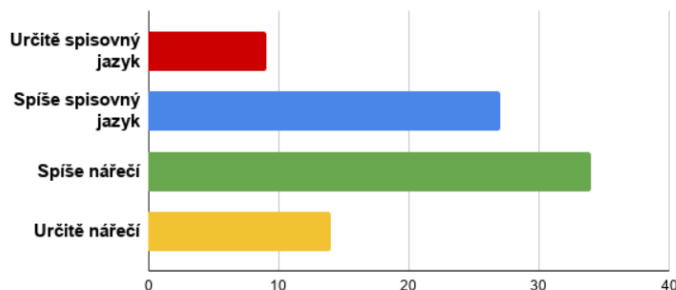
Žák 9. ročník: Výhody – když se učíme v souboru básničky nebo písničky, tak jim rozumíme a rozšiřujeme si slovní zásobu. Nevýhody – v budoucnu pro nás bude obtížně mluvit spisovně třeba v práci nebo na vysoké škole, protože to pro nás není úplně přirozené tak mluvit.

Ukazuje se, že žáci oceňují vliv nářečí, který ovlivňuje jejich bohatší slovní zásobu a přispívá k porozumění místním písním a mluvě starších osob. Žáci rovněž vnímají blízký vztah nářečí k tradičnímu kulturnímu životu. Z kritického pohledu mají připomínky k běžnému užívání nespisovné roviny jazyka. Tato skutečnost může sloužit jako potvrzující fakt žakovského uvědomění nad potřebou správně rozeznávat jazykové kódy pro určitou komunikační situaci (viz kap. 5). Z výpovědí žáků je patrné, že nadměrné

užívání nespisovné češtiny (nářečí) a její vliv na vzájemné dorozumívání ve společnosti je vnímáno negativně. Eventuální nářeční prvky v mluvě žáků potvrzuje i následný graf.

Výzkumná otázka: *Je pro tvoji komunikaci přirozenější užívat spisovnou češtinu nebo nářečí?*

Graf 10 Volba jazykového útvaru

Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Z grafu 10 můžeme vyčíst, že 41 % a 17 % žáků považuje za nejpřirozenější pro svou mluvu užívání místního nářečí. Tím potvrzují neustálou provázanost hornáckého mikroregionu s odkazem na lidové tradice ve spojitosti s jeho nářečím, které ovlivňuje mluvu i mladé populace tohoto regionu. 31 % žáků vnímá „spíše spisovný jazyk“ za dominující prvek pro svou mluvu a pouze 11 % se přiklání k variantě „určitě spisovný jazyk“.

Cíl diplomové práce směřoval ke zjištění, zda jsou žáci schopni rozlišit nespisovné a nářeční jevy od spisovných slov. K tomuto úkolu jsme využili známou hornáckou básničku, která se vztahuje k zemědělským pracím, tzv. dožínky. Jelikož bývá tento zvyk často zobrazován v dětských folklórních vystoupeních, je patrné, že zvolená básnička může být pro některé žáky povědomá.

Žáci měli za úkol přečíst si básničku a vybrat nářeční a nespisovné výrazy a prokázat, že jsou schopni rozlišit je od spisovných výrazů.

„Pane náš, pane náš, dožaté už dnes máš.

Snopy ve stodole, vítaj nás vesele.

Pane náš, pane náš, chystaj nám odomáš,

chystaj nám ho z lásky, sbírali sme klásky“ (Ondrušová, 2016).

Spisovná formulace nespisovných slov:

Dožaté – pokosit, **stodole** – stodole, **vítaj** – vítej, **vesele** – vesele, **chystaj** – chystej, **odomáš** – pohoštění, **lásky** – lásky, **sme** – jsme, **klásky** – klásky.

Nejmladší žáci druhého stupně měli ve srovnání s ostatními ročníky největší počet chybných odpovědí. Přesněji 63 % z nich nedokázalo správně rozlišit spisovné a nespisovné výrazy. Vysoké procentuální číslo je ovlivněno konkrétním pojmem „snopy“, který za nespisovný výraz označila většina žáků napříč jednotlivými ročníky. Avšak pojem „snop“ je řazen dle *Ústavu pro jazyk český* do spisovné roviny českého jazyka a označuje svazek obilí. Ostatní spisovné jevy za nespisovné určilo rovněž nejvíce žáků z 6. ročníku. Konkrétně se jednalo o 22 % odpovědí. V ostatních ročnících bylo chybných odpovědí výrazně méně a celkově nepřekročily hranici 10 %.

Nespisovné výrazy správně určili především žáci z 9. ročníku. Někteří z nich dokázali jako jediní správně označit nespisovné výrazy se 100% úspěšností. Nářeční pojem *dožaté* byl nejčastěji správně označen ve všech ročnících druhého stupně. Nejméně odpovědí získal pojem *sme*, jehož výskyt jsme také často zaznamenali v mluvě žáků. Další skupina, která byla pro žáky těžce rozpoznatelná, bylo užití tvrdé *l* (viz znak č. 1) – *láska*, *klásky*.

Další výzkumná otázka se zaměřila na schopnosti žáků identifikovat nespisovné tvary a nahradit je tvary spisovnými, abychom si ověřili jejich dílčí jazykové kompetence (2. stupeň hornácké základní školy). Výzkum byl zúžen na psanou formu. Výsledky mohou přispět ke zjištění, které nespisovné znaky lze u žáků označit za kognitivně nápadné. Také jsme se rozhodli zkoumat, zda žáci nebudou považovat jiné nářeční výrazy za spisovné. Za tímto účelem jsme připravili 20 nářečních jevů, které se dle slovníku Pavlíka & Pavlíka (2017) řadí k hornáckému nářečí. Vyplněná cvičení jsme přehledně roztřídili do následujících tabulek. Dále jsme pojmy analyzovali zvlášť pro každou třídu a v další podkapitole jsme zjištěné hodnoty porovnali s nastolenými hypotézami.

Úkol pro žáky zněl: *V následujícím cvičení se objevují nářeční výrazy. Tvým úkolem je přepsat dané slovo do spisovné češtiny.*

- PREČ – pryč (př. *Už je to šecko přeč, šecko tamto!*)
  - Užívá se i ve smyslu, když někdo odejde, nebo něco ztratí (př. *Měl peníze, ale už sú přeč*).

Tabulka 5 Nářeční pojem *preč*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Pryč	70,3 %	94,7 %	75 %	55,5 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Pojem *preč* nedokázali přeložit do spisovného tři žáci z 6. ročníku a jeden žák z 9. ročníku. Nejčastěji (73,8 %) žáci napsali správný spisovný výraz *pryč* k nářečnímu slovu *preč*. V menším zastoupení (celkem 11,9 %) se objevil spisovný pojem *proč*, který se však významově liší.

- BODAJ – kéž by, aby. Vyjadřuje přání, v jehož splnění někdo doufá (př. *bodaj by ťa čerti vzali – kéž by tě čerti vzali*).

Tabulka 6 Nářeční pojem *bodaj*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
kéž by, aby	22,2 %	15,7 %	10 %	22,2 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Neodpovědělo osm žáků z 6. ročníku, pět ze 7., šest z 8. a čtyři ze čtvrtého ročníku. Dohromady 27 % neznalo nářeční pojem *bodaj*. Správnou spisovnou interpretaci – *kéž by* a *aby* napsalo celkem 17,7 % žáků. Nízký výsledek ovlivňují ostatní další užitá spisovná slova, kterými žáci nahradili slovo *bodaj*. 52,3 % respondentů napsalo slova – *ano, asi, bodej, ještě, možná, proč, protože, prý, přece, prý, snad, teď, vždyť a že*. Jednotlivé výrazy nejsou zcela synonymní s nářečním pojmem, ačkoliv by v určitém kontextu byly využitelné. Jeden žák užil dle nářečního hornáckého slovníku nářeční pojem – *dyt*.

- POČÚVAT – poslouchat, vyslechnout (př. *prepočúvat tú reč od kraj do konca*).

Tabulka 7 Nářeční pojem *počúvat*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
poslouchat	74 %	78,9 %	75 %	77,7 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Všichni žáci odpověděli na pojem – *počúvat*. Správný spisovný ekvivalent – *poslouchat* napsalo 76,4 % dotazovaných. Celkově 22,6 % jich použilo podobný význam slova spisovného rázu – *slyšet* či tvar imperativu *poslouchej*. Celkově čtyři žáci použili synonymní význam slova – *slyšet*. Jeden výraz – *poslúchat* obsahoval nářeční změnu *ú > ou* (viz znak č. 3) ze spisovného základového slova.

- ŠECKO – všechno (př. *a tá druhá ledačina zatým šecker popohlédaua*).

Tabulka 8 Nářeční pojem šecker

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Všechno	77,7 %	57,8 %	85 %	88,9 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Celkově neodpověděli tři žáci z 6. a 7. ročníku. V každém ročníku se vyskytoval primárně správně užitý spisovný výraz *všechno*. Z celkového počtu respondentů dokázalo správně přepsat nářeční výraz 77,3 % žáků a dalších 19 % odpovědí potvrdilo, že krácení slov v různých tvarech je častým frekventovaným jevem, v našem případě se jedná o užití slova *všecker*. V 9. ročníku se jednou vyskytl spisovný výraz *vše*.

- BRUCH – břicho (př. *děda se nahutali gulí a včil ích bolí bruch*).

Tabulka 9 Nářeční pojem bruch

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Břicho	100 %	94,7 %	90 %	100 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Neodpověděli tři žáci, konkrétně dva z 8. a jeden z 9. ročníku. Téměř všichni zúčastnění respondenti (celkem 96,1 %) napsali správný spisovný ekvivalent – *břicho*.

- HAŇBA – hanba, ostuda (př. *že ti není hanba*).

Tabulka 10 Nářeční pojem haňba

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
hanba, ostuda	77,7 %	73,6 %	90 %	83,3 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

K nářečnímu slovu *haňba* nedokázalo napsat správný spisovný ekvivalent pět žáků. Přesněji dva z 6., dva ze 7. a jeden žák z 8. ročníku. V každém ročníku se vyskytl velký počet správných spisovných ekvivalentů (celkem 81,1 %), dle slovníku *hanba* a *ostuda*. Ve všech ročnících se objevily i další spisovné výrazy, celkem je napsalo 13 % žáků – *lež*, *stud* a *stydět se*, jejichž význam se však neshoduje se zadaným nářečním pojmem.

- ŠAK – však (př. *šak co bych nešeu*); Používá se taky jako přísvedčení (př. *no, šak to!*)

Tabulka 11 Nářeční pojem šak

Slovníkový	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
------------	-----------	-----------	-----------	-----------

překlad				
Však	81,4 %	73,6 %	60 %	77,7 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

V 6. ročníku neodpověděli dva žáci, v 7. jeden žák, v 8. rovněž jeden a v 9. ročníku také jeden. Obecně byl nejčastější slovníkový spisovný jev – *však*, tento pojem napsalo celkem 73,1 % žáků. 15,4 % dotazovaných pojem *šak* nahradilo za synonymní spisovné výrazy – *vždyť*, *ale* a *tak*, které by bylo možné použít v určitém kontextu v podobném slova smyslu. Jeden žák napsal nespisovný výraz *vždit* s neprovedenou změnou y > i, tento jev nelze označit za nářeční. V 8. i 9. ročníku se objevili čtyři žáci, kteří zanechali zkrácený tvar spojky – *šak*, čímž se potvrzuje užívání tohoto slova, jehož výskyt jsme zaznamenali u žáků v pozorovací hodině č. 2.

- **DĚVČICA** – děvče, děvčata, dívka (př. *oplačů ňa najvíce, javornické děvčice!*)

Tabulka 12 Nářeční pojem *děvčica*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
děvče, dívka	74 %	78,9 %	60 %	94,4 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Na další nářeční pojem nedokázal odpovědět pouze jeden žák z 6. ročníku. Většina odpovědí (76,8 %) byla určena správně dle slovníku, avšak celkem 24 % dotazovaných nahradilo nářeční slovo hovorovým výrazem – *holka*. Tři žáci užili zachované *a* v koncovce slova – *děvčica* (viz nářeční znak 7).

- **LÁSKA** – láska

Tabulka 13 Nářeční pojem *láska*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Láska	81,4 %	94,7 %	95 %	100 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Neodpověděli tři žáci z 6., jeden ze 7. a jeden z 8. ročníku. Správný slovníkový a spisovný pojem *láska* napsalo celkově 92,7 % žáků. Dva žáci z 6. ročníku zvolili spisovný výraz *milovat se*, který nevystihuje přesný slovníkový význam.

- ŠIŠKY – knedle (bez housky)

Tabulka 14 Nářeční pojem *šišky*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
knedlíky	40 %	5,2 %	30 %	22,2 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Neodpověděli tři žáci, jeden z 6. a dva ze 7. ročníku. Nářeční slovo *šišky* dokázalo správně identifikovat 24,3 % hornáckých respondentů. Jedná se patrně o nejhorší výsledek ve srovnání s ostatními nářečními výrazy. 39,2 % žáků napsalo nespisovný výraz *knedle* a dalších 14,2 % zvolilo nespisovnou variantu *knedla*. Jeden žák určil synonymní výraz *noky* a totožný výraz s nářečním jevem – *šišky* zvolilo 14,2 % žáků.

- VĚŽA – věž (př. *tá velická věža, tá je vysoká*)

Tabulka 15 Nářeční jev *věža*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Věž	85,1 %	100 %	95 %	94,4 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n=84

Většinu žáků byl výraz *věža* znám. Neodpověděli dva žáci z 6., jeden z 8. a jeden žák z 9. ročníku. Celkově 93,6 % dotazovaných napsalo k nářečnímu výrazu správný spisovný ekvivalent *věž*. V 6. ročníku jeden tázaný napsal spisovný výraz *váza*, který se svým významem nepodobá výchozímu výrazu, tj. *věž*. Jedinou nespisovnou změnu jsme zaznamenali rovněž v 6. ročníku u slova *vjež*.

- ŠTYRY – čtyři (pl. štyré)

Tabulka 16 Nářeční jev *štyry*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Čtyři	85,1 %	78,9 %	95 %	94,4 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Neodpověděli pouze dva žáci z 6. a 9. ročníku. 88,3 % dotazovaných dokázalo správně užít slovníkový překlad – *čtyři*. V 6. ročníku se jednou vyskytl nespisovný výraz *čtiri*, u něhož nedošlo ke změně *i – y*. Žáci napsali nespisovný výraz – *čtyry*, ve kterém užili charakteristický znak hornáckého nářečí – *r*, který se užívá místo *ř* (viz znak č. 29). Výraz *čtyry* zapsalo sedm žáků (8,3 % dotazovaných).

- MARÓDNÝ – nemocný

Tabulka 17 Nářeční jev *maródný*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Nemocný	88,8 %	89,4 %	80 %	88,8 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Neodpověděli tři žáci z 6., jeden ze 7. a jeden z 8. ročníku. Tvar slova *maródný* správně nahradilo 86,7 % žáků. 5,9 % respondentů nahradilo nářeční slovo spisovným slovem, avšak s podobným nebo odlišným významem – *nemocen, nemocenská, marod* a *sám*. Jeden žák 9. ročníku zvolil nářeční slovo shodné se zadáním – *maródný*.

- ČIPKY – krajky

Tabulka 18 Nářeční jev *čipky*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Krajky	33,3 %	31,5 %	30 %	38,8 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Neodpovědělo čtrnáct žáků z 6., dvanáct ze 7., třináct žáků z 8. a osm z 9. ročníku. Celkově 67 % respondentů neznalo význam slova *čipky*. V hornáckém nářečí *čipky* představují krajky, které se často využívají k šití krojů. Jeden žák nahradil dané slovo podobným spisovným výrazem – *látky*. 9,5 % žáků si pod pojmem představilo mylné výrazy – *boty, čípky, šípky, veselý* a *léky*. Tato slova jsou však významově zcela odlišná. Požadovaný spisovný výraz – krajky napsalo 33,4 % dotazovaných.

- VARAJA – vařečka

Tabulka 19 Nářeční jev *varaja*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Vařečka	66,6 %	84,2 %	65 %	94,4 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Neodpověděli dva žáci z 6., jeden ze 7. a tři z 8. ročníku. Nejčastěji se objevoval spisovný výraz dle slovníku – *vařečka*. Spisovný ekvivalent napsalo celkově 77,5 % žáků. Tři dotazovaní uvedli spisovný výraz – *vařit*, které významově s nářečním slovem nespojuje. Jeden žák uvedl nespisovný výraz – *prej* a celkem 13 % uvedlo dva tvary hornáckého slova: *varajka* a *vařeča*.

- ZELÉ – zelí (př. *mamička hodily do zelá varit kus úděného, tož to byuo potom zelé!*)

Tabulka 20 Nářeční jev *zelé*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Zelí	92,5 %	100 %	95 %	100 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Pouze jeden žák z 8. ročníku neodpověděl na výraz *zelé*. Nářeční slovo má v koncovce zachované *é*. 96,8 % dotazovaných správně určilo spisovný ekvivalent – *zelí*. Dva žáci v 6. ročníku k nářečnímu slovu napsali nespisovný výraz *zely*, u něhož nedošlo ke změně *y – í*. Provedené změny neřadíme k nářečním znakům.

- **ŽVÁCHAT** – *žvýkat*, kousat potravu (př. *Nehutaj to jag kdybys neměš týdeň v hubě, trochu to požváčaj.*)

Tabulka 21 Nářeční pojem *žváchat*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Žvýkat	29,6 %	47,3 %	50 %	33,3 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Neodpověděl jeden žák z 6., 7. i 8. ročníku. Celkem tedy tři žáci. K nářečnímu pojmu *žváchat* napsalo dohromady 40 % žáků spisovný výraz – *žvýkat*, 39 % respondentů uvedlo synonymní výrazy typu – *jíst, kousat a přežvykovat*. Všechny tři výrazy lze považovat za správně určené. Nespisovný pojem *žvíkat* užilo 5 % dotazovaných. Dva žáci napsali krátkou variantu souhlásky v nářečním výrazu – *jest*.

- **ŽGRLOŇ** – *lakomec* (př. *To sú žgrloňé, chudobě nedajú, ani sebje neodeprejú.*)

Tabulka 22 Nářeční pojem *lakomec*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Lakomec	29,6 %	52,6 %	20 %	33,3 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Na další pojem neodpovědělo třináct žáků z 6., pět ze 7., deset žáků z 8. a čtyři žáci z 9. ročníku. Pouze 33,8 % respondentů napsalo odpovídající spisovný výraz k nářečnímu pojmu. Z odpovědí bylo dále zjištěno, že 24 % dotazovaných napsalo synonymní spisovné výrazy typu: *držgrešle, lakomý, skrblik, sobec a šetřivý*. Ačkoliv se dle slovníku nejedná o přesně užitý spisovný výraz, v určitém kontextu by nářeční pojem *žgrloň* mohl být zmíněnými pojmy nahrazen. Jeden žák napsal spisovný výraz *nevrlý*, který však významově neodpovídá vybranému nářečnímu slovu.

- SCEU – chtěl

Tabulka 23 Nářeční jev *sceu*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Chtěl	55,5 %	52,6 %	0 %	66,6 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Celkově neodpovědělo 35 (tedy 42 %) dotazovaných. Třináct žáků z 6., osm ze 7., dvanáct z 8. a pět žáků z 9. ročníku nedokázalo napsat spisovný ekvivalent ke slovu *sceu*. Požadovaný spisovný název – *chtěl* napsalo 43,6 % respondentů správně. Spisovný ekvivalent užíli pouze dotazovaní z 6., 7. a 9. ročníku. Dva určili spisovný výraz – *chce* a s významovou nepřesností – *šel*. Ve slově *chtět* jeden žák užil nespisovnou změnu od základového slova *chtít*. 11 % odpovědí žáků 7. a 8. ročníku vymezilo lexikální pojem *séc*, který se dle slovníku řadí k nářečním slovům s jiným významem (*séc = kosit*).

- GALÁN – milenec, přítel

Tabulka 24 Nářeční jev *galán*

Slovníkový překlad	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Přítel	48,1 %	57,8 %	70 %	61,1 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

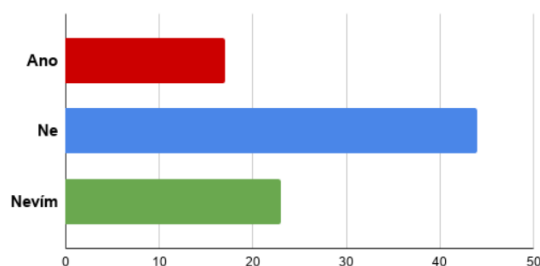
Celkově neodpověděli čtyři žáci, konkrétně dva z 6., jeden ze 7. a dva z 8. ročníku. Respondenti měli napsat spisovný výraz *milenec* nebo *přítel* k nářečnímu slovu *galán*. Celkově spisovná slova dle slovníku napsalo 59,2 % dotazovaných. Další spisovná synonyma, některá hovorového rázu – *chlapec*, *kluk*, *mládeneček*, *nápadník*, *ženich*, *manžel* a *kamarád* užílo celkem 29,7 % žáků. U daného výrazu se vyskytují dva nářeční výrazy. Tři žáci z 8. a 9. ročníku užíli shodné slovo ze zadání – *galán* a čtyři z 6. a 7. ročníku uvedli ve slově *přítel* charakteristický znak hornáckého nářečí – r, který se užívá místo ř (viz znak č. 29).

Ačkoliv byla znalost jednotlivých nářečních jevů napříč vzdělávacími ročníky různorodá, na závěr měli žáci možnost uvést další nářeční slova typická pro hornácký region. Z celkového vzorku respondentů pouze tři žáci nedokázali napsat žádná nářeční slova. Zbylých 96 % uvedlo výčet slov, jež jsou typická pro mluvu místního nářečí. Jako příklad jsme uvedli slova, která se nejčastěji opakovala: *aj = ano*, *čepení = krojovaný čepec*, *daj = dej*, *hdobre = dobře*, *drevo = dřevo*, *estě = ještě*, *fčil = včil*, *fěrtoch = krojová suknice*, *huožek = keř*, *chuapec = chlapec*, *erteple = brambora*, *klúč = klíč*, *lúbit = libit*,

miuá = milá, muvit = mluvit, obilé = obilí, perina = peřina, pres = přes, repa = řepa, rubáč = krojovaná dámská spodnička, slépka = slepice, súnko = slunce, sviňa = svině, škrydélka = poklička, uděuat = udělat, úka = louka...

Závěrečné výzkumné otázky dotazníkového šetření byly zaměřeny na jazykovou výchovu, tedy na osvojování spisovného jazyka ve školním prostředí z žakovského posouzení.

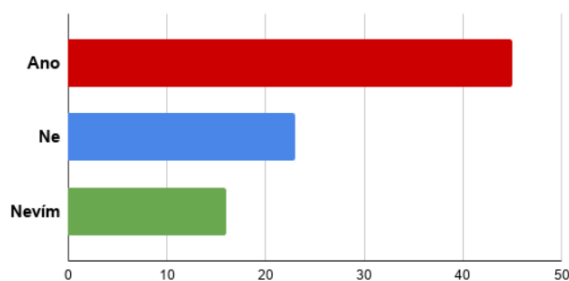
Výzkumná otázka: *Věnovali jste se někdy hornáckému nářečí ve škole?*

Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84
Graf 11 Nářečí ve výuce

Respondenti byli požádáni, aby vyjádřili svůj názor na práci s nářečím ve školním prostředí. Ačkoliv byla otázka otevřeného charakteru, výpovědi žáků byly především jednoslovné. Nejvíce odpovědí bylo negativního rázu. Celkem 52 % žáků uvedlo, že se ve vyučování hornáckému nářečí nevěnují. Dle grafu vidíme 20 % souhlasných odpovědí a 28 % žáků zvolilo variantu „nevím“. Jelikož výzkum nemáme podložený odpověďmi pedagogů, nelze danou otázku přesněji vyhodnotit.

Výzkumná otázka: *Upozorňují vás učitelé, abyste užívali ve škole spisovný jazyk?*

Graf 12 Spisovný jazyk ve výuce
Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Konstatovali jsme, že škola patří k místům, ve kterých se uplatňuje spisovný jazyk zcela přirozeně. Tezi potvrzuje svým rozsáhlým výzkumem i Svobodová, která vyzdvihuje pevný vztah mezi spisovností a školním prostředím, které je vnímáno širokou veřejností za nositele spisovného jazyka (Svobodová in Sojka et al., 2017, s. 58). Pro zdařilé osvojení si spisovného jazyka žáky je nezbytným předpokladem úspěšně vedená výuka spisovným jazykem z pozice připraveného učitele. Potěšující výsledky dotazníkového šetření dokazují, že nadpoloviční většina, přesněji 54 %, žáků vnímá záměr učitelů, kteří dbají a usilují o užívání spisovné mluvy ve školním prostředí. Ve srovnání s předcházející výzkumnou otázkou se žáci téměř ve shodném poměru (19 %) shodli na odpovědi „nevím“. 27 % jich nevnímá výzvy k užívání spisovného jazyka, vyplývající z požadavků učitelů.

7.4.2.1 Shrnutí a interpretace výsledků

Druhá část dotazníkového šetření se zaměřila na výzkumnou otázku: *Jak žáci mikroregionu Hornácka vnímají užívání hornáckého nářečí?* První část vymezila tradiční aktivity, které žáci prožívají a kterým se ve svém volnu věnují. Slovesný folklór, znalost a dodržování určitých tradic a mluva starších osob mají přirozený vliv na jejich jazykové projevy. Rozšířenou slovní zásobu společně s užitými nespisovnými hláskoslovnými, tvaroslovnými i lexikálními nářečními znaky jsme vypožorovali v jazykové rovině žáků ve výuce českého jazyka a literatury. Zřejmý vliv folklóru na jedince jako takové a jejich komunikační rozsah kromě pozorovací metody potvrdili žáci svými odpověďmi v druhé části dotazníku. 84 % dotazovaných se domnívá, že ve své mluvě používá přirozené nářeční jevy. Nabízela se otázka, zda si uvědomují potřebu užití spisovného jazyka v požadované komunikační situaci (např. školní prostředí, výuka českého jazyka atp.). 64 % respondentů si tento požadovaný zřetel uvědomuje i přesto, že nadpoloviční většina žáků vnímá užívání dialektu pro svoji komunikaci ve srovnání s jazykem spisovným za přirozenější. Dále se výzkumné otázky v druhé části dotazníku zaměřily na žákovskou schopnost rozlišit od sebe nářeční a spisovná slova, jejichž úkolem bylo uvést správný spisovný tvar k vybranému nářečnímu jevu.

Stěžejním zjištěním pro diplomovou práci bylo, zda žáci vnímají nespisovné tvary slov jako spisovné. Zásadou provedené metody pozorování jsme v jejich komunikačním vyjadřování objevili užitá znaky typické pro východomoravské nářečí. Žáci některé

nespisovné znaky užili i v psaném projevu v rámci dotazníkového šetření. V mluvené i psané rovině jsme vyzorovali následující jevy:

- Nespisovné *-ú* v pozici před souhláskou (*zelenú, poslúchat*) – viz znak č. 3;
- Nespisovné *-a* v absolutním konci slova (*měsícá, děvčícá*) – viz znak č. 7;
- Nespisovné *-é* v pozici před souhláskou i v absolutním konci slova (*včéra, zelé*) – viz znak č. 11;
- Nespisovná varianta spojky *však* (*šak*);
- Nespisovné užití krátké souhlásky (*spat, jest*) – viz znak č. 10.

Následovně jsme zvláště shrnuli i další nespisovné jevy, které se objevily pouze v psané formě dotazníkového šetření:

- Nespisovná varianta souhlásky *-ř* (*prítel, čtyry*) – viz znak č. 29;
- Nespisovné *-aj* v pozici před souhláskou (*varajka*) – viz znak č. 4;
- Užitý nářeční ekvivalent – *séc* ke slovu *sceu*;
- Užitý nářeční ekvivalent – *dyt* ke slovu *bodaj*;
- Užitý nářeční ekvivalent – *prítel* ke slovu *galán*;
- Užitý nářeční ekvivalent – *vařecha* ke slovu *varaja*;
- Užitý nespisovný ekvivalent – *knedla a knedle* ke slovu *knedlík*;
- Užitý nespisovný ekvivalent – *prej* ke slovu *varaja*;
- Užitý nespisovný ekvivalent – *vjěž* ke slovu *věžá*.

Realizované pozorování ve výuce českého jazyka a literatury a získaná data z dotazníkového šetření z výsledného vzorku vymezily nejpoužívanější nářeční znaky žáků 2. stupně. Ukázalo se, že v obou vzorcích žáci častěji chybovali v užívání nespisovných souhlásek před samohláskou i v absolutním konci slova. Zachované krátké i dlouhé samohlásky po měkké hlásce označuje rovněž J. & V. Pavlík (2017) za často používaný jev v hornáckém dialektu. Na základě výzkumu můžeme potvrdit, že chybně užití samohlásky (jež jsou typické pro hornácké nářečí) patří k obtížnějším položkám v komunikační i psané rovině žáků. Dále se v obou výzkumech zjistilo užívání nářečních ekvivalentů, což poukazuje na jazykové změny v lexikální rovině žáků. V dotazníkovém šetření žáci místo spisovných ekvivalentů psali nářeční výrazy v průměru 6 %.

Zkoumaná škola zařadila nářečí do svého ŠVP ve vzdělávací oblasti Člověk a jazyková komunikace. Učivo této oblasti je zařazeno v 1. i 2. stupni základního

vzdělávání, ve 4. ročníku v jazykové výchově s regionálními přesahy, označené jako nářečí na Hornácku. Dále se učivo objevuje v 6. a 8. ročníku. Obsahy vzdělávacího předmětu a jeho očekávané výstupy korespondují s obsahem v RVP ZV. V 6. ročníku je učivo – *Jazyk a jeho útvary*: nářečí, spisovný jazyk a jazykové příručky v ŠVP obohaceno aktivitou, která byla s regionálním principem i nářečím úzce spjata. V rámci operačního programu *Školy pro venkov* vytvářeli žáci projekt s názvem *Mluvíme a míváme*, spojený s hornáckým nářečím. Mezipředmětové vztahy jsme našli ve vzdělávacím oboru *Umění a kultura*. Přesněji v hudební výchově, ve které je vymezeno učivo: lidová píseň na Hornácku, jež přirozeně souvisí s místním dialektem. Ačkoliv z žákovského hodnocení vyplývá, že se ve škole blíže nářečí nevěnují, potvrdili, že učitelé dbají na užívání spisovného jazyka, především ve výuce českého jazyka, a upozorňují je na chybně užitá nespisovná a nářeční výrazy.

Z dotazníkového šetření vyplývá, že žáci vnímají užívání nářečí za přirozený jev a většina z nich tento jazykový útvar aktivně používá. Nespisovné a nářeční jevy jsme vyzorovali rovněž v mluvě žáků během výuky českého jazyka (viz kap. 7.3). Na základě výsledků z první části dotazníkového šetření, jež reflektovaly převážně pozitivní vnímání místní kultury, tradic a folklóru, je zcela přirozené, že se nářeční jevy prolínají v žákovské mluvě a dotazovaní je sami hodnotí velmi příznivě.

I přesto se domníváme, že z učitelské pozice je zapotřebí podporovat jazykové schopnosti žáků v rovině spisovného užívání jazyka ve vyžadovaných komunikačních situacích, ale zároveň i podporovat jejich vztah k regionálním prvkům Hornácka, k nimž se řadí také místní dialekt. Jinými slovy, učitel by neměl cílit k odstranění nespisovných a nářečních jevů v jazyce žáka, ale spíše podpořit jeho schopnost tyto útvary mezi sebou rozlišovat a užívat v souladu s komunikačním záměrem. Z těchto důvodů jsme v závěrečné kapitole diplomové práce navrhli možné didaktické postupy, využitelné pro vzdělávací obor český jazyk a literatura.

7.5 Vyhodnocení hypotéz

Cílem kapitoly bylo porovnat výsledky získané z výzkumného šetření 2. Analýza byla uskutečněna na výzkumném vzorku dvou koncepcí dotazníkového šetření. Celkem byly analyzovány odpovědi 84 žáků. Dotazník první i druhé části přinesl poznatky, jak žáci hodnotí a posuzují významnost a tradičnost regionu, jeho vliv na užívané nářečí v současné mluvě žáků a jejich znalost místních nářečních slov a jevů. V kapitole jsme se zaměřili na

vyhodnocení stanovených hypotéz. Za tímto účelem jsme zkoumali, s jakou úspěšností nahradili žáci nespisovné výrazy odpovídajícími spisovnými variantami. Poté, co jsme vyhodnotili obě části dotazníkového šetření zvláště, pokusili jsme se na základě hypotéz vyvodit obecnější závěry. Pro celkové hodnocení jsme si zvolili tři hypotézy, jejichž platnost jsme se pokusili ve výzkumu ověřit (viz podkapitola 7.2).

- Hypotéza 1 = Neexistuje závislost mezi tím, zda žáci užívají nářečí a aktivně se podílí na místním folklóru.

Odpověď na tuto hypotézu vycházela z první části dotazníkového šetření. Konkrétně z otázek: *Je pro tvoji komunikaci s ostatními přirozenější užívat spisovnou češtinu nebo nářečí; Podílíš se vlastní aktivitou na místním folklóru? (Například: tančím, zpívám, hraji nebo jinak vystupuji na folklórních událostech, navštěvuji folklórní soubor...)*. Z grafu 10 je zřejmé, že pro 58 % dotazovaných je přirozenější užívat ve svém komunikačním jazyce nářečí, jelikož zvolili častěji odpověď „určitě nářečí“ a „spíše nářečí“. Srovnávací analýzou jsme zjistili, že tito žáci (celkem 63 %) navštěvují folklórní soubor, či hrají v hornácké cimbálové muzice a aktivně se folklorismu věnují. Testovaná hypotéza 1 (o nezávislosti mezi užívaným nářečím a aktivním podílením se na místním folklóru) se zamítá, jelikož výsledná p-hodnota 0,02 je nižší než hladina významnosti 0,05. Lze tedy předpokládat, že žáci, kteří především hovoří nespisovným nářečním útvarem, jsou ovlivněni vlastními folklórními aktivitami.

- Hypotéza 2 = Lepší rozlišení nářečních jevů od spisovných výrazů ve zvoleném úryvku nezávisí na výši ročníku základní školy.

Tuto hypotézu jsme ověřili na výzkumné otázce, v níž měli žáci za úkol rozlišit jednotlivé nářeční a nespisovné výrazy ve zvoleném úryvku a prokázat, zda jsou schopni tyto výrazy odlišit od spisovných slov. Hypotéza 2 vycházela z přesvědčení, že starší žáci mají rozšířenou slovní zásobu a dokážou v textu lépe rozpoznat nářeční slova a nespisovné jevy. Závěrečná p-hodnota (0,04) byla nižší než hladina významnosti a hypotéza se tedy zamítá. Můžeme tedy tvrdit, že závislost mezi schopností lépe rozlišovat spisovné a nespisovné výrazy stoupá se vzrůstajícím věkem žáků.

- Hypotéza 3 = Úspěšnost správně napsaných spisovných ekvivalentů nezávisí na ročníku základní školy.

Tabulka 25 Výsledek testování čtvrté hypotézy

	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Spisovné ekvivalenty	43,8 %	66,7 %	58,2 %	72,8 %
100% úspěšnost	5,5 %	11,1 %	0 %	16,6 %

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření, 2021, n = 84

Z tabulky vyplývá, že úspěšnost správně napsaných spisovných ekvivalentů s věkem vzestupně nestoupá. Tento výsledek potvrzuje 8. ročník, v němž žáci dosáhli slabšího výsledku než žáci 7. ročníku. Podíl žáků, kteří bezchybně dokázali nahradit spisovné jevy, se objevuje se značným rozdílem pouze u nejstarších žáků. Poslední řádek tabulky představuje, kolik procent nářečních slov bylo přeloženo v jednotlivých ročnících se 100% úspěšností. Ve všech ročnících je výsledek velmi nízký, průměr celého výzkumu tvoří pouhých 8,3 %. Tato skutečnost je podmíněna napsanými spisovnými synonymními či podobnými výrazy k jednotlivým nářečním výrazům. Z celkového počtu respondentů dokázali nejčastěji napsat správný spisovný ekvivalent k nářečnímu slovu žáci v 9. ročníku. Statistický výpočet potvrdil nezamítnutí nulové hypotézy, jelikož p-hodnota (0,6) je vyšší než hladina významnosti 0,05. I přesto hypotéza poskytla přínosné výsledky, které vypovídají o schopnostech rozlišování nářečních a spisovných výrazů, jež jsou nejlepší u žáků posledních ročníků základního vzdělávání.

8 Shrnutí a porovnání výsledků

V předcházejících kapitolách (kap. 7.3.1; kap. 7.4.1.1; kap. 7.4.2.1) jsme představili výsledky analýzy, zaměřené na užívání nespisovných útvarů v mluvené a psané formě jazyka. V kapitole 7.5 jsme kvantitativní výzkumné šetření statisticky vyhodnotili skrze nastolené hypotézy diplomové práce. Z výsledků vyplývají určité skutečnosti, jež si zasluhují pozornost. Proto jsme se zde zaměřili na shrnutí hlavních zjištění daného výzkumu.

Z výsledků provedené analýzy vyplynulo, že velkou roli hraje to, zda žák navštěvuje například folklórní soubor, který je typický pro hornácký mikroregion a ovlivňuje jazykovou kompetenci jeho členů. I když je folklórně aktivní přibližně polovina žáků (48 %), v nastolené hypotéze 1 se nám potvrdilo, že tento prvek má příznačný vliv na užívání nářečních slov a jevů.

Pokud zaměříme pozornost na porovnání mluvené a psané formy jazyka, jejichž výsledky jsme interpretovali v kap. 7.3.1 a kap. 7.4.2.1, ukázalo se, že v psané formě žáci častěji užívali nářeční slova místo spisovných výrazů v oblasti lexika. Kdežto v náslechovéch hodinách jsme nářeční výrazy, dle hornáckého slovníku, vyzorovali pouze u tří žáků. V oblasti hláskosloví se v psaném i mluveném projevu objevovaly nářeční tvary shodné se spisovnou češtinou i se zachovanými hláskami, jež jsou typické pro východomoravské nářečí. Nejčastěji jsme se setkali se starým tvarem *-ú-* kolísajícím v deklinacích i kořenech substantiv, například ve slovech *zelenú, kteréú, kupujú, novú, poslúchat*. V obou výzkumech jsme vyzorovali rovněž krácení infinitivu – *jest, spat, pučit, dat*. Jelikož spisovné ekvivalenty v dotazníkovém šetření nemohly přispět k tvaroslovným změnám, nelze tuto disciplínu porovnat. Četnost tvaroslovných změn v mluveném jazyce převažovala nad lexikem. Nejčastěji jsme vyzorovali užití koncovek *-ama* v instr. pl., *-ách* v dat. pl., jež je typické pro hornácké nářečí. Z našeho omezeného vzorku lze shrnout, že jazyk mladé generace je do jisté míry stále ovlivněn místním nářečím, protože v mluveném i psaném jazyce lze doposud nalézt nářeční jevy.

Zajímavý je také jev, projevující se výrazně vyšší úspěšností starších žáků, kteří ve zvoleném úryvku měli za úkol rozpoznat nářeční a spisovné výrazy. Výsledek vycházející ze statistického ověření hypotézy 2 je potěšující a zároveň se vzhledem k věku dá předpokládat, že se jazykové kompetence žáků budou i nadále rozvíjet. Jako příklad můžeme uvést výrazně vyšší úspěšnost u slova *chystaj*, v němž žáci 9. ročníku měli 94,4 %

úspěšnost ve srovnání s žáky 6. ročníku a jejich 74% úspěšností. Žáci 9. ročníku rovněž dokázali ve srovnání s ostatními ročníky nejzdařileji uvádět spisovné ekvivalenty (viz hypotéza 3).

Na závěr bychom rádi v souvislosti s výzkumným šetřením zmínili několik limitujících prvků diplomové práce. Uvědomujeme si nedostatek pozorovacích hodin, v nichž se přímo sledovaly nářeční projevy žáků. Rovněž zastoupení respondentů daných ročníků není početně vyváжено, což může vést ke zkreslujícím výsledkům. I přesto se domníváme, že některé nářeční rysy, které jsme vymezili v teoretické části práce, se objevily v mluvené i psané formě jazyka. Je tedy zjevné, že dialekt má i v současnosti vliv na jazyk mladé generace.

Zjištěné poznatky jsme formulovali způsobem, který nám umožnil ověřit nastolené hypotézy a zodpovědět výzkumné otázky. Z didaktického hlediska jsme regionální a nářeční prvky pro podporu učení žáků vyhledali v ŠVP a vytvořili modelové vyučovací hodiny, kterými jsme u nich podpořili uvědomělé užívání spisovných i nespisovných útvarů.

9 Doporučení pro praxi

V této kapitole jsme představili modelové hodiny, které cílí z hlediska češtiny na jednotlivé roviny systému jazyka, ve kterých žáci z Hornácka dle výzkumu číslo 1 ve výuce nejčastěji chybovali. Obecně je pro češtinu typické, že se v ní střetávají jazykové jevy, které jsou charakteristické pro danou oblast. Modelové hodiny se tedy zaměřují na bohatost českého jazyka a jeho dalších stylových vrstev, jež je důležité umět v dané komunikační situaci přiměřeně užívat.

Každá z modelových hodin byla popsána na základě jednotné struktury. Jednotlivě jsou vymezeny výuková témata, cíle, ročník, časová dotace, potřebné pomůcky a detailnější popis jednotlivých fází vyučovací jednotky. Naše navrhované doporučení směřuje k podpoře užívání spisovného jazyka ve výuce a k rozvoji jazykových a komunikačních činností žáků. Struktura vyučovacích hodin je sestavena pomocí třífázového modulu učení (E-U-R), který se skládá ze tří základních stupňů (evokace, uvědomění si významu a reflexe). Model podporuje komunikační schopnosti žáků, tvořivost, aktivní začlenění žáků do vzdělávacího procesu a jejich motivaci k získávání nových informací. Vybraný model často vyžaduje práci ve skupinách a rovněž podporuje vzájemnou spolupráci žáků (Zormanová, 2012, s. 115–118).

Při tvorbě modelových hodin jsme vycházeli z ŠVP základní školy, na niž byl proveden výzkum. Inspiraci k využitým metodám a formám výuky nám poskytla didaktická publikace P. Ginnise (2017) a monografie D. Siegelové (2019). Představované metody mohou učitelům českého jazyka sloužit k praktickému využití, především na hornáckém území. Jejich uplatnitelnost vnímáme i napříč východomoravskou oblastí.

I. Modelová hodina

- Výukové cíle
  - Žák vysvětlí pojem komunikace a nespisovný a spisovný jazyk.
  - Žák vědomě využívá jazykové útvary v komunikačních situacích.
  - Žák rozlišuje komunikační kódy a oceňuje jejich důležitost pro jazyk.
- Vymezení tématu
  - Obecné výklady o jazyce
- Ročník: 6.
- Časová dotace: 45 minut

- Pomůcky: tabule, psací potřeby
- Použité metody: metoda slovní (výklad, diskuse), brainstorming, vennův diagram
- Popis vyučovací hodiny:

Evokace: Na začátku hodiny učitel seznámí žáky s výukovými cíli a vymezí učební téma. Nejprve napíše na tabuli slovo *komunikace*. Úkolem žáků bude psát na tabuli jakékoliv pojmy, které v nich vybrané slovo evokuje. Žáci píší slova na tabuli v libovolném pořadí. Následně charakterizují pojem komunikace. Poté učitel napíše na tabuli další dva pojmy: *něspisovný jazyk a spisovný jazyk* a vytvoří *vennův diagram*. Úkolem žáků je překreslit diagram a do jednotlivých kruhů napsat odpovědi na otázku – *V jakých situacích používáme ke komunikaci spisovný jazyk či nespisovný jazyk?* Prostřední část diagramu slouží ke společnému prostoru obou pojmů, žáci zde mohou napsat komunikační situace, v nichž lze uplatnit spisovný i nespisovný jazykový útvar. Na závěr této fáze učitel definuje jazykové útvary a přehledně si společně se třídou vyplní diagram na tabuli, dle kterého si žáci mohou opravit případné chyby či nedostatky (10 minut).

Uvědomění si významu: Žáci pracují ve dvojicích. Každá skupina si vybere jakoukoliv komunikační situaci (mohou se inspirovat vyplněným vennovým diagramem). Úkolem každé dvojice je připravit si dialog na danou komunikační situaci. Dialog musí být jazykově přizpůsoben komunikačnímu záměru. Učitel i ostatní žáci budou pozorovatelé. Jejich úkolem bude odhalit prostředí, v němž se scénka odehrává, a především pozorovat, zda žáci užívají vhodná slova. Učitel žákům vyhradí čas na přípravu (maximálně 10 minut), následně žáci představí ostatním spolužákům své dialogy. Po každém výstupu proběhne jeho reflexe. Učitel s ostatními žáky odhalí komunikační situaci a zhodnotí užitá slova a slovní spojení (odborné, hovorové, spisovné, nářeční, expresivní či slangové výrazy atp.). Jednotlivé pojmy zaznamená do přehledných sloupců na tabuli (30 minut).

Reflexe: Závěrečná reflexe probíhá formou diskuse a vzájemným hodnocením žákovských výstupů. Učitel odkazuje na napsané jevy na tabuli a upozorňuje na jejich využitelnost pro vybranou komunikační situaci. Rovněž poukazuje na potřebu správného užití vybraného komunikačního kódu, který je potřeba užívat v konkrétní komunikační situaci. Na závěr vyhodnotí aktivní práci všech žáků (5 minut).

II. Modelová hodina

- Výukové cíle
  - Žák vyjmenuje a definuje slovní druhy.
  - Žák rozlišuje spisovné a nespisovné výrazy.
  - Žák oceňuje jejich důležitost a postavení v mluvnici.
- Vymezení tématu
  - Tvarosloví – ohebné slovní druhy
- Ročník: 7.
- Časová dotace: 45 minut
- Pomůcky: soubor karet (viz příloha č. 4), kolo „šťěstěny“, tabule, psací potřeby
- Použité metody: metoda slovní (výklad, diskuse), sněhová koule, palcoměr
- Popis vyučovací hodiny:

Evokace: Učitel nejprve seznámí žáky s tématem vyučovací hodiny a vzdělávacími cíli. Výuku zahájí aktivita *sněhové koule*. Žáci utvoří dvojice a budou mít za úkol napsat vše, co ví o slovních druzích (kolik máme slovních druhů, jak se nazývají, klasifikace slovních druhů atp.). Následně budou vyzváni k utvoření čtveřic, jejich dalším úkolem bude navzájem si sdělit a doplnit napsaná pravidla. Jakmile budou žáci hotoví, zapíšou daná pravidla na tabuli. Zvolená aktivita umožňuje efektivně pojmout větší objem informací, které jsou pro vybrané učivo příznačné (15 minut).

Uvědomění si významu: V další fázi bude učitel společně se třídou reflektovat napsané poučky, společně si je zopakují a přehledně zaznamenají na tabuli. Větší pozornost je kladena na ohebné slovní druhy. Následovat bude aktivita „*kolo štěstěny*“, při níž si žáci procvičí správné tvary napsaných slov. Záměrně se ve vybraných slovech vyskytují nespisovné přípony a koncovky slov, jež bývají žáky chybně používány (viz kap 7.3.1). Žáci si sednou do velkého kruhu. Karty budou rozprostřeny lícem dolů (tj. čísla nahoru). Karty obsahují na jedné straně úkoly a na druhé straně čísla. Začne dobrovolník, který zatočí ručičkou „*kola štěstěny*“. Žák si dle čísla vytáhne kartičku a určí, zda jsou na ní gramaticky správně napsané všechny tvary slov či nikoliv a případnou chybu musí opravit. Důležité je, aby žák dané slovo vyčasoval/vyskloňoval, uvědomil si chybný tvar a svou odpověď zdůvodnil. Učitel se krátce poradí se třídou a společně rozhodnou, zda žák odpověděl správně a úplně. Pokud ano, vrátí kartu zpátky na zem lícem nahoru a tato karta se ze hry vyřadí. Je-li odpověď špatná nebo neúplná, vrátí žák kartu zpět na zem lícem

dolů, aby se o její zodpovězení mohl pokusit další žák. Hra končí, jakmile žáci správně odpoví na všechny kartičky (20 minut).

Reflexe: V závěrečné reflexi proběhne rekapitulace hry. Učitel upozorní na tvary slov, které žákům dělaly větší obtíže. Na závěr vyzve žáky, aby mu poskytl zpětnou vazbu. Položí jim dvě otázky a žáci pomocí *palcoměru* ukážou míru souhlasu. Palec nahoru představuje pozitivní odpověď a palec dolů znamená jednoznačně negativní odpověď, ostatní stanoviska jsou někde mezi tím. Jestliže se žáci ostýchají vyjádřit svůj názor před ostatními, mohou zavřít oči. *Bylo pro tebe obtížné rozeznat nespisovné tvary a nahradit je spisovnými? Byl obsah hry užitečný pro tvůj praktický život?* Učitel vytyčí prostor pro vyhodnocení otázek a případné dotazy (10 minut).

III. Modelová hodina

- Výukové cíle
  - Žák definuje jazykové útvary národního jazyka.
  - Žák rozezná jazykové útvary národního jazyka.
  - Žák popíše, kde se může setkat se spisovnou i nespisovnou formou českého jazyka.
- Vymezení tématu
  - Útvary českého jazyka
- Ročník: 8.
- Časová dotace: 45 minut
- Pomůcky: papíry A3, tabule, psací potřeby, počítač, pracovní text (*Český jazyk – přehled středoškolského jazyka, s. 11–15*)
- Použité metody: brainstorming v pohybu, myšlenková mapa, skládkové učení, práce s textem, metoda slovní (diskuse)
- Popis vyučovací hodiny:

Evokace: Na začátku hodiny učitel seznámí žáky s výukovými cíli a tématem hodiny českého jazyka. Poté bude následovat aktivita brainstorming v pohybu. Do každého rohu třídy učitel nalepí papíry velikosti A3. Každý roh představuje jedno téma (*spisovný jazyk, nespisovný jazyk, nářečí a obecná čeština*). Úkolem žáků bude napsat ke každému pojmu jakoukoliv informaci, která se k danému tématu vztahuje (*Kde se užívá spisovný jazyk..., Proč hovoříme nářečím..., Co je to obecná čeština... atp.*). Učitel může žáky navést ke splnění úkolu příkladnými otázkami. Žáci se mohou pohybovat po třídě

a zapisovat informace pouze v čase, kdy bude hrát hudba. Následuje hromadná kontrola jednotlivých témat, učitel z nich na tabuli vytvoří čtyři myšlenkové mapy na tabuli, do kterých souhrnně a přehledně zapíše informační body (10–15 minut).

Uvědomění si významu: Žáci se rozdělí do čtyř domovských skupin. Každá skupina obdrží text o jednotlivém jazykovém útvaru. Jejich úkolem bude vyhledat v textu důležité informace vztahující se k danému jazykovému útvaru. Dále žáci pracují dle metody *skládankového učení (jeden zůstává – ostatní rotují)*. Po uplynutí dané doby se žáci přesunou do ostatních skupin. V domovské skupině zůstane vždy pouze jeden člen. Postupně si žáci ve skupinách budou sdělovat informace o dalších útvarech a získávat potřebné odpovědi. Jakmile navštíví zbylé skupiny, vrátí se do původní, domovské skupiny. Žáci si společně vytvoří myšlenkovou mapu vybraného jazykového útvaru (učitel každé skupince vybere daný jazykový útvar, musí se jednat o útvar, který charakterizovala jiná skupina). Čas rotujících žáků bude omezen na čtyři minuty na skupinu (20–25 minut).

Reflexe: Následuje reflexe, při které každá skupina dopíše k původním myšlenkovým mapám na tabuli nově získané informace. Učitel společně s třídou prochází zapsané informace, společně je potvrdí, poopraví či vyvrátí. Společně se dopíší informace, které v myšlenkových mapách chybí, nebo ty, které žáci vnímají jako zajímavé. Společnou diskusí se shrne charakteristika jednotlivých jazykových útvarů a samostatná práce žáků (10 minut).

IV. Modelová hodina

- Výukové cíle
  - Žák odliší spisovný a nespisovný projev.
  - Žák popíše vhodné komunikační prostředky ke komunikační situaci.
  - Žák analyzuje slohové postupy a útvary v komunikačních oblastech.
- Vymezení tématu
  - Publicistický styl – reportáž
- Ročník: 9.
- Časová dotace: 45 minut
- Pomůcky: reportáž (viz příloha č. 3), tabule, psací potřeby, Slovník spisovné češtiny
- Použité metody: metoda slovní (výklad, diskuse), porazte učitele, klíčová slova, V. CH. D.

- Popis vyučovací hodiny:

Evokace: Na začátku zadá učitel žákům úkol, aby napsali k daným slovům jejich význam. Ti budou pracovat ve dvojicích. Pokud pro ně budou některé pojmy neznámé, mohou využít *Slovník spisovné češtiny*. Příklady pojmů v úvodní aktivitě: *interview, žurnál, kompozice, reportér, objektivita, žurnalismus, fejeton*. Jakmile žáci dokončí svou práci, bude následovat diskuse nad otázkami: *Které pojmy byly pro vás nové? Které pojmy znáte z předešlých hodin? Odhadni téma (slohový styl) dnešní hodiny* (10 minut).

Uvědomění si významu: Práce v hodině bude pokračovat metodou *V. CH. D. (vím – chci vědět – dozvěděl jsem se)*. V této fázi se žáci rozmyšlejí nad útvarem publicistického stylu – reportáží. Žáci si zapíší informace o reportáži do prvních dvou sloupců vytvořené tabulky, které o vybraném útvaru mají a které by se chtěli dozvědět. Následně formou diskuse představí zapsané údaje a blíže reportáž charakterizují (náměty, jazyk, autor, cíle reportáže atp.). Následovat bude aktivita „porazte učitele“. Učitel přečte reportáž spojenou s hornáckým regionem. Avšak záměrně zamění některá spisovná slova za nářeční. Úkolem samostatně pracujících žáků bude tyto chyby zaznamenat. Následně utvoří dvojice, porovnájí své výsledky a dohodnou se na závěru. Učitel chodí po třídě a ptá se každé dvojice, na jaké chyby přišla. Následuje diskuse, během níž dojde k objasnění všech bodů (nářečních jevů). Nakonec si všichni zapíší, jaké jazykové chyby učitel v dané aktivitě udělal (25 minut).

Reflexe: V poslední fázi se studenti vrací k tabulce *V. CH. D.* Doplňují si informace do třetího sloupce – *dozvěděl jsem se*. Na závěr se společnou diskusí reflektuje užití nářečí a klade se důraz na vhodné jazykové prostředky vzhledem ke komunikačnímu záměru žáků (10 minut).

Závěr

Naším úmyslem bylo na základě analýzy výzkumného vzorku popsat a zároveň zhodnotit jazykové kompetence žáků druhého stupně základní školy z hornáckého mikroregionu. Metoda pozorování dokázala částečně určit problematické oblasti spisovného jazyka v komunikaci žáků během výuky českého jazyka a z lingvistického hlediska vymezit opakované nářeční jevy. Domníváme se, že jsme zvolené cíle v rámci možností v empirické části naplnili a shrnuli v interpretačních kapitolách práce, a že naše práce přispěla k dalšímu podnětu, jak rozvíjet jazykové schopnosti žáků a podpořit volbu jazykových útvarů k stěžejnímu komunikačnímu záměru.

První část práce byla rozdělena na jednotlivé kapitoly, ve kterých jsme se zabývali obecně pojmem českého jazyka, konkrétněji pak jednotlivými jazykovými útvary, včetně dialektologie a dialektů a z regionálního i etnografického hlediska jsme vymezili mikroregion Hornácko. V závěru teoretické části jsme se věnovali spisovnosti a nespisovnosti ve školním prostředí a nářečním prvkům, jež jsou obsaženy v Rámcově vzdělávacím programu základního vzdělávání.

Empirická část diplomové práce byla věnována poznatkům, získaným metodami pozorování a dotazníkového šetření, dle kterých jsme se pokusili vymezit jazykové kompetence místních žáků. Pro hlubší analýzu jsme nejdříve vyhodnotili podněty výzkumného šetření 1, v němž jsme pozorovali nářeční jevy během výuky českého jazyka a literatury, a výzkumného šetření 2, ve kterém jsme zkoumali vliv místního regionu na užívání nářečí a žakovské porozumění nářečním výrazům. K analýze dat z dotazníkového šetření jsme zvolili výzkumné otázky a kompletně jsme výzkumný problém shrnuli skrze nastolené hypotézy.

V prvním výzkumném šetření jsme se zaměřili na nářeční jevy v mluvené formě jazyka během výuky vzdělávacího oboru českého jazyka a literatury. K problematice jsme přistupovali z hlediska kvalitativní metody pozorování. Pro uchopení výzkumného problému jsme vyzorované jevy podrobili lingvistické analýze, abychom seskupili a vymezili nespisovné tvary jazyka, objevující se v žakovských projevech, v nichž je požadovaná spisovnost. Právě proto jsme se rozhodli pozorovat žakovské autentické projevy a upozornit na užití hornáckého nářečí u žáků druhého stupně základního vzdělávání. Realizovaný výzkum přinesl zjištění, že místní nářečí má největší vliv na oblast hláskosloví a tvarosloví. V oblasti hláskosloví jsme zaznamenali několik nářečních

jevů, které se objevovaly relativně důsledně. Tvaroslovné změny se objevovaly spíše individuálně a v omezené míře (viz kap. 7.2).

Ve druhém výzkumném šetření jsme usilovali o žákovské hodnocení místního regionu a jeho vlivu na užívaný dialekt a znalosti nespisovných a nářečních výrazů. Jako výzkumnou metodu jsme použili dotazníkové šetření. Výzkum prokázal, že jazykové kompetence žáků jsou ovlivněny místním folklórem, s nímž se žáci setkávají ve svých životech zásluhou dochovaných tradic a obyčejů, folklórních událostí, a především vlastní aktivitou ve folklórních souborech. Dále lze konstatovat, že žáci přichází do úzkého kontaktu s dialektem především díky mluvě starších členů rodiny. Je tedy přirozené, že se nářeční prvky prolínají do mluvy současné mládeže i přesto, že jsou ovlivněni školním prostředím a komunikačními médii. Z dotazníkového šetření jsme mohli vyvodit závěry, které potvrzují příznivý postoj žáků k dialektu, který pokládají za důležitý pro diferenciací a tradiční funkci.

Žáci také projevíli poměrně dobrou znalost nářečních výrazů. Během analýzy spisovných ekvivalentů se potvrdil fakt, že u většiny z nich převažovala znalost nářečních výrazů. Nejúspěšnější byli žáci 9. ročníku, jelikož dokázali nejlépe rozlišit většinu nářečních rysů i napsat správné spisovné ekvivalenty k vybraným výrazům (viz kap. 7.5). Můžeme tak usuzovat, že jazykové kompetence žáků se s narůstajícím věkem zvyšují.

Z výsledků výzkumných šetření lze potvrdit přetrvávající vliv dialektu na jazykové kompetence současné mladé generace. Proto bylo překvapujícím zjištěním negativní hodnocení školského přístupu k problematice nářečí, jež vyhodnotili respondenti v dotazníkovém šetření (viz kap. 7.5). Domníváme se, že závěrečná kapitola, ve které jsme navrhli modelové přípravy pro vzdělávací obor Český jazyk a literatura, může být inspirativním zdrojem didaktických materiálů k posílení edukačního potenciálu jazykové výchovy. Diplomová práce dále přispěla k popisu nářeční oblasti, který může být prospěšný v porovnání se současným stavem dialektů, jež jsou uvedeny v *Českém jazykovém atlase*, a také může obsah práce poskytovat informační zdroje o aktuálním stavu užívaného nářečí. Provedený výzkum může být vhodným podkladem pro podrobnější výzkum s účastí většího počtu respondentů.

Seznam použité literatury

- Balhar, J. et al. (Ed.) (2012a). *Český jazykový atlas 1*. (2. vyd.) Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR. <https://cja.ujc.cas.cz/CJA1/>
- Balhar, J. et al. (Ed.) (2012b). *Český jazykový atlas 2*. (2. vyd.) Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR. <https://cja.ujc.cas.cz/CJA2/>
- Balhar, J. et al. (Ed.) (2012c). *Český jazykový atlas 3*. (2. vyd.) Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR. <https://cja.ujc.cas.cz/CJA3/>
- Balhar, J. (Ed.) (2012d). *Český jazykový atlas 4*. (2. vyd.) Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR. <https://cja.ujc.cas.cz/CJA4/>
- Bělič, J. (1972). *Nástin české dialektologie*. Státní pedagogické nakladatelství.
- Bělič, J. (1981). *Přehled nářečí českého jazyka* (Dotisk). Univerzita Karlova.
- Cuřín, F. (1964). *Vývoj českého jazyka a dialektologie: učebnice pro pedagogické instituty*. Státní pedagogické nakladatelství.
- Cuřín, F. (1977). *Regionální prvky ve vyučování českému jazyku* (2. vyd.). Státní pedagogické nakladatelství.
- Čechová, M. et al. (2011). *Čeština – řeč a jazyk* (3., rozš. a upr. vyd.). Státní pedagogické nakladatelství.
- Daneš, F. (1997). Situace a celkový stav dnešní češtiny. In F. Daneš et al., *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Academia.
- Frolec, V. et al. (1966). *Horňácko: Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Blok.
- Ginnis, P. (2019). *Efektivní výukové nástroje pro učitele: strategie pro zvýšení úspěšnosti každého žáka = The teacher's toolkit: raise classroom achievement with strategies for every learner*. Euromedia Group.
- Hájková, E. (2003). *Český jazyk a kultura mluveného slova*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.
- Hájková, E. (2008). *Komunikační činnosti a jejich cíle: (z hlediska vyučování mateřskému jazyku na 1. stupni základních škol)*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.

- Hauser, P. (2004). Spisovný jazyk a nářečí v české škole. In *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve Vzdělávacím středisku Šlapanice 10. – 12. února 2004*. Masarykova univerzita.
- Hubáček, J. (Ed.) (1965). K dnešnímu stavu studentského slangu. *Naše řeč*. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5108>
- Hubáček, J., & Krčmová, M. (Ed.) (2020). Sociolekt: slang. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT#slang>
- Hučín, J., & Poláková, Z. (Ed.) (2005). *Zásady pro tvorbu dotazníků – pro potřeby kvantitativního výzkumu*. <http://stary.rvp.cz/soubor/00341-02.pdf>
- Chloupek, J., & Krčmová, M. (Ed.) (2017). Národní slang. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/N%C3%81RODN%C3%8D%20JAZYK>
- Jančář, J. (2011). *Malý etnologický slovník*. Národní ústav lidové kultury.
- Jančář, J., & Krist, J. (2007). *Národopisné slavnosti a folklorní festivaly v České republice*. Národní ústav lidové kultury.
- Jandourek, J. (2003). *Úvod do sociologie*. Portál.
- Jazyková poradna ÚJČ AV ČR. (2021). *Internetová jazyková příručka*. <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=420>
- Karlík, P., Nekula, M., & Pleskalová, J. (Eds.). (2002). *Encyklopedický slovník češtiny. Nakladatelství Lidové noviny*. <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:0d4cd8b0-cb6d-11e2-a712-005056827e51>
- Kellner, A. (1954). *Úvod do dialektologie*. Státní pedagogické nakladatelství.
- Kožešník, J. (1980). *Ilustrovaný encyklopedický slovník*. Academia.
- Lamprecht, A., & Michálková, V. (1976). *České nářeční texty: vysokoškolská učebnice pro filozofické a pedagogické fakulty*. Státní pedagogické nakladatelství.
- Leščák, M., & Sirovátka, O. (1982). *Folklór a folkloristika: (o ľudovej slovesnosti)*. Smena.

- Linhart, J. (2007). *Slovník cizích slov pro nové století: základní měnové jednotky, abecední seznam chemických prvků, jazykové pojmy: 30 000 hesel*. Dialog.
- Macek, P. (1997). *Slovník české hudební kultury*. Supraphon.
- Mička, A. (1987). *Mladé Horňácko: 15. jubilejní ročník dětského folkloristického festivalu věnovaný 70. výročí VŘSR a 42. výročí osvobození: Velká nad Veličkou 12. dubna 1987: programový sborník*. Okresní kulturní středisko.
- Mínářová, E., & Ondrášková, K. (Eds.). (2004). *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve Vzdělávacím středisku Šlapanice 10. – 12. února 2004*. Masarykova univerzita.
- Mladé Horňácko 2012. (2012). *Obec Velká nad Veličkou*, v nakl. Albert.
- MŠMT. (2017). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. <https://www.msmt.cz/file/41216/>
- Ondrášková, K. (2004). Tvaroslovné odchylky v mluvených projevech žáků základní školy v Brně a okolí. In *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve Vzdělávacím středisku Šlapanice 10. – 12. února 2004*. Masarykova univerzita.
- Ondrušová, K. (2016). *Folklor na Horňácku a možnosti jeho využití při výuce na střední škole* (Magisterská diplomová práce). Masarykova univerzita.
- Pajer, J. (2013). *Čtení o Horňácku: dějiny, národopis, umění*. Etnos.
- Pavlík, J., & Pavlík, V. (2017). *Putování po rodném kraji očima vzpomínek*. ART mlýn v nakladatelství Albert.
- Sieglová, D. (2019). *Konec školní nudy: didaktické metody pro 21. století*. Grada.
- Sojka, P. et al. (2017). *Spisovné tvarosloví u dětí staršího školního věku*. Vydavatelství Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.
- Šmejkalová, M., Kvíčalová, M., & Vybíral, P. (Eds.). (2015). *Žena, růže, píseň, řeč: sborník na počest životního jubilea Radoslavy Kvapilové Brabcové*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.

Šrámek, R. (Ed.). (1996). *Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci: Šlapanice u Brna 17. – 19. ledna 1995*. Masarykova univerzita.

Švaříček, R., & Šed'ová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál.

Trávníček, F. (1948). *Úvod do českého jazyka: český jazyk jako celost*. Komenium.

Zormanová, L. (2012). *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Grada.

Seznam grafů

Graf 1 Typické tradice pro vesnici Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84	45
Graf 2 Prožívání místních tradic Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84.....	46
Graf 3 Aktivita na místním folklóru Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84.....	47
Graf 4 Návštěvnost folklórních událostí Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84.....	48
Graf 5 Znalost lidových písní Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84	49
Graf 6 Regionální prvky ve výuce Zdroj: Dotazníkové šetření, 2021, n = 84.....	50
Graf 7 Znalost tradic	50
Graf 8 Užívání nářečí.....	54
Graf 9 Užití spisovného jazyka.....	55
Graf 10 Volba jazykového útvaru.....	57
Graf 11 Nářečí ve výuce	66

Seznam tabulek

Tabulka 1 Účastníci výzkumu – žáci.....	37
Tabulka 2 Zajímavosti ve vesnici/městě.....	44
Tabulka 3 Nejkrásnější vesnice/město.....	44
Tabulka 4 Folklórní události.....	48
Tabulka 5 Nářeční pojem přeč.....	59
Tabulka 6 Nářeční pojem bodaj.....	59
Tabulka 7 Nářeční pojem počúvat.....	59
Tabulka 8 Nářeční pojem šecko.....	60
Tabulka 9 Nářeční pojem bruch.....	60
Tabulka 10 Nářeční pojem haňba.....	60
Tabulka 11 Nářeční pojem šak.....	60
Tabulka 12 Nářeční pojem děvčica.....	61
Tabulka 13 Nářeční pojem láska.....	61
Tabulka 14 Nářeční pojem šišky.....	62
Tabulka 15 Nářeční jev věža.....	62
Tabulka 16 Nářeční jev štyry.....	62
Tabulka 17 Nářeční jev maródný.....	63
Tabulka 18 Nářeční jev čipky.....	63
Tabulka 19 Nářeční jev varaja.....	63
Tabulka 20 Nářeční jev zelé.....	64
Tabulka 21 Nářeční pojem žváchat.....	64
Tabulka 22 Nářeční pojem lakomec.....	64
Tabulka 23 Nářeční jev sceu.....	65
Tabulka 24 Nářeční jev galán.....	65
Tabulka 25 Výsledek testování čtvrté hypotézy.....	71
Tabulka 26 Kontingenční tabulka: závislost mezi užívaným nářečí a aktivním podílení se na folklóru.....	93
Tabulka 27 Kontingenční tabulka: závislost mezi rozlišením spisovných a nespisovných slov dle výše ročníku základního vzdělávání.....	93
Tabulka 28 Kontingenční tabulka: závislost mezi správnými tvary spisovných ekvivalentů dle výše ročníku základního vzdělávání.....	93

Seznam příloh

Příloha 1 Dotazník	89
Příloha 2 Kontingenční tabulky	93
Příloha 3 Reportáž	94
Příloha 4 Soubor karet	95

Přílohy

Příloha 1 Dotazník

I. část dotazníku – koncepce regionu

1. Co považuješ za zajímavé a významné ve Vaší vesnici/městě?
2. Kterou vesnici/město považuješ za nejkrásnější?
3. Vyber a zakroužkuj lidové zvyky, tradice nebo obyčeje, které znáš a jsou typické pro Vaši vesnici/město.

- Obchůzky Mikuláše, čerta a anděla*
- Štědrovečerní polévka – kyselica*
- Stavění máje*
- Fašanek – fašankové obchůzky*
- Velikonoční obchůzky – pomlázka*
- Masopust*
- Pochování basy*
- Šlahání děvčat*
- Vynášení Moreny*
- Svíca*
- Vyptávání nevěsty*
- Vánoce – omotávání řetězu kolem nohy stolu*
- Volení stárka a stárky*
- Drápání perí*
- Senoseč*
- Hody*
- Trhání barborek*
- Dožínky*
- Oblékání krojů*
- Obchůzky Lucek*
- Zdobení kraslic*
- Tanec Horňácká sedlácká*
- Velikonoční básničky/říkanky*
- Věštění na Vánoce – překrojení jádra jablka, lití olova*
- Vánoční koledy/vinše*
- Zasedání ke štědrovečerní večeři, až se na nebi objeví první hvězda*
- Půst na Štědrý den*
- Buchtový den*
- Žádné*

4. Napiš, které další tradice, zvyky nebo obyčeje tě napadají a nebyly uvedeny ve výběru.

5. Vyjmenuj lidové zvyky, tradice nebo obyčeje z první otázky tohoto listu, se kterými máš vlastní zkušenost a aktivně je prožíváte v rámci rodiny/širší rodiny.

6. Vyjmenuj lidové zvyky, tradice nebo obyčeje z první otázky toho listu, které pouze znáš, slyšel(a) jsi o nich, ale blíže je neprožíváš.

7. Podílíš se vlastní aktivitou na místním folklóru? (Například: tančím, zpívám, hraji nebo jinak vystupuji na folklórních událostech, navštěvuji folklórní soubor...)

- ano
- ne

7.1 Jakými aktivitami se podílíš na folklóru? (Například: tančím, zpívám, hraji nebo jinak vystupuji na folklórních událostech, navštěvuji folklórní soubor...).

8. Navštívil(a) jsi někdy folklórní událost? (například: Mladé Hornácko, Hornácké slavnosti, Ozvěny Hornácka, Hornácký jarmak, Supí škrek ...).

- ano
- ne

8.1 Kterou folklórní událost jsi doposud navštívil(a)? (Může být i více).

8.2 Co se ti na těchto událostech líbilo/nelíbilo?

8.3 Na kterých událostech jsi byl(a) vícekrát?

9. Znáš nějakou lidovou píseň či vyprávění/pověst vztahující se ke tvé vesnici nebo regionu? (například: o kapličce, kostele, stromu, potoku...).

10. Dozvídáš se ve škole o lidových zvycích nebo o dřívějším způsobu života tvého regionu?

- ano
- ne

10.1 Ve kterém předmětu se učíte o lidových zvycích vesnice/regionu?

11. Dozvídáš se více o lidových zvycích ze svého kraje doma nebo ve škole?

- spíše ve škole
- spíše doma
- ve škole i doma
- nikde

II. část dotazníku – koncepce nářečí

12. Co myslíš, že ovlivňovalo mluvu tvých rodičů a prarodičů?

13. Řekl(a) bys, že ve své mluvě používáš nářečí?

- ano
- ne

14. V jakých situacích bys řekl(a), že běžně užíváš nářečí?

15. Vyskytují se situace, ve kterých se snažíš mluvit spisovně?

- ano
- ne

15.1 V jakých situacích bys řekl(a), že se snažíš mluvit spisovně?

15.2 Proč se snažíš mluvit spisovně?

15.3 Řekl(a) bys, že je pro tebe obtížné užívat spisovný jazyk?

16. Je pro tvoji komunikaci s ostatními přirozenější užívat spisovnou češtinu nebo nářečí?

- určitě spisovný jazyk
- spíše spisovný jazyk
- spíše nářečí
- určitě nářečí

17. Napiš, jaká znáš typická slova pro hornácké nářečí (příklad: eště = ještě, klúč = klíč).
(max. 10 příkladů).

18. V hornáckých obcích se po dožínkách (zemědělských pracích) říkávala básnička Pane náš, pane náš. Přečti si tento úryvek, vyber a zaškrtni pouze NÁŘEČNÍ SLOVA.

- Pane*
- náš*
- dožaté*
- už*
- dnes*
- máš*
- snopy*
- ve*
- stodole*
- vítaj*
- nás*
- vesele*
- chystaj*
- nám*
- ho*
- z*
- lásky*
- sbírali*
- sme*
- klásky*

19. V následujícím cvičení se objevují nářeční výrazy. Tvým úkolem je přepsat dané slovo do spisovné češtiny.

- preč*
- bodaj*

- *počúvat*
- *šecko*
- *bruch*
- *hanba*
- *šak*
- *děvčiva*
- *láska*
- *šišky*
- *věžza*
- *štyry*
- *maródný*
- *čipky*
- *varaja*
- *zelé*
- *žváchat*
- *žgrloň*
- *sceu*
- *galán*

20. Jaké jsou podle tebe výhody i nevýhody toho, že mladí lidé mají slovní zásobu obohacenou nářečními slovy/jevy?

21. Věnovali jste se někdy hornáckému nářečí ve škole?

22. Upozorňují vás učitelé, abyste užívali ve škole spisovný jazyk?

23. Dobrovolná otázka: Napadá tě něco, co bys chtěl(a) k tématu doplnit?

Příloha 2 Kontingenční tabulky

Tabulka 26 Kontingenční tabulka: závislost mezi užívaným nářečí a aktivním podílením se na folklóru.

Spisovný jazyk / nářečí	Podíleš se vlastní aktivitou na folklóru?	
	Ne	Ano
Spíše spisovný jazyk	21	7
Určitě nářečí	4	10
Spíše nářečí	18	16
Určitě spisovný jazyk	5	3

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření 2021, n=84

Tabulka 27 Kontingenční tabulka: závislost mezi rozlišením spisovných a nespisovných slov dle výše ročníku základního vzdělávání.

Ročník:	Rozlišení spisovných a nespisovných slov			
	Chyby (0–2)	Chyby (3–4)	Chyby (5–6)	Chyby (7 a více)
9.	13	2	2	1
8.	9	4	5	2
7.	12	5	2	0
6.	7	5	7	8

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření 2021, n=84

Tabulka 28 Kontingenční tabulka: závislost mezi správnými tvary spisovných ekvivalentů dle výše ročníku základního vzdělávání.

Ročník:	Úspěšnost spisovných ekvivalentů:			
	Správně (0–5)	Správně (6–10)	Správně (11–15)	Správně (16–20)
9.	1	5	2	10
8.	0	4	9	7
7.	0	4	11	4
6.	2	3	8	14

Zdroj: Vlastní zpracování, dotazníkové šetření 2021, n=84

Příloha 3 Reportáž

Folklór všade, kam sa podíváš. I tak by se dal popsat letošní ročník Hornáckých slavností ve Velké nad Veličkou na Hodonínsku, ke kterému sa přihlásilo hned devět obcí regionu Hornácka.

Zavedený festival svérázného folklóru se koná už od čtvrtku festivalovými výstavami na obecním úradě. Tady nachází lidé výběr ze sochařského díla Franty Úprky, fotografie Josefa Fantury nebo historické plakáty Hornáckých slavností. Hlavní program je na plánu v průběhu dnešního sobotního dne. Ve Velké nad Veličkou bylo už jen projíždějícím jasné, že sa tu něco děje něco velikého. Auta lemují krajnice silnice a skupinky lidí míří do centra dění. Kdo sem přijel poprvé, tak byl nejistý, kam vůbec vyrazit. „Půjdeme přeci za muzikú, ta vždycky ukáže cestu,“ říká mi po příjezdu Zuzana Lattenbergová, která se sem přijela bavit a nasávat atmosféru společně s dvěma kamarádkama ze Zlína.

Hornáckým slavnostem dominoval jako každoročně zpěv, muzika, tanec aj lidové kroje. Už od rána je na Velickém náměstí tradiční jarmak, na kerý zamířil každý návštěvník. Jako každý rok mosíme ochutnat hruškový frgál. Ten máme s děckama najradši, je totiž ze všech nejlepší.

Tam, kam mňa zavádí muzika, je program věnovaný hornáckým klarinetistům. Po průchodu do zahrady domu číslo popisné 166 se mi naskytá neskutečný pohled. Lidé leží ve stínu pod stromy u vyvýšeného přírodního pódia a další desítky sedí za nimi. Vystupují účinkující třeba ze súboru Velička. „Je to tu krásné, dokázala bych tu vydržat celý den. Když chlapi začnú zpívat, skoro mi naskakuje husí koža,“ říká Monika Kuželová. Tady program trvá více než hodinu a půl a hned po něm návštěvníci míří k Válcovému mlýnu Antonína Nováka, ke začíná další vystúpení. Cimbálová muzika vyhrává a na vstupní bráně je napsáno, že vstupné je dobrovolné. Ten, kdo přispěje dostává „štamprlu“ slivovice.

Stovky milovníků folklóru se však těší na večerní program, kerý začíná od sedmi hodin na Hornáckém stadionu s poradem dětských súborů k padesátému výročí založení místního súboru Velička.

Deník.cz, Antonín Novák, 2018.

Příloha 4 Soubor karet

1	Do školy jel s Davidem a dalšíma kamarádama.
2	Na chalupě budeme v sobotu i nedělu.
3	Je to holka přátelská, milá a patří k hodným děčkám.
4	Psaní slohových prací mi moc nejde.
5	S barevnýma papírama často pracujeme ve výtvarné výchově.
6	Šel se podívat ke dveřám, jestli někdo nezvonil.
7	Nejvíc na světě miluju, když můžu o víkendu dlouho spát.
8	Ve vyšších ročníkách máme vyučování až do dvou hodin.
9	Všichni moji kamarádi jsou chytrý.
10	Mám čtyři sourozence a občas je s nima zábava.
11	Rád hraju volejbal, ale ostatní kluci hrajú radši fotbal.
12	Ve školní jídelně mám rád úplně všecko.
13	O Vánocách jen málokdo odolá záplavě dobrot.
14	Moje maminka nosí většinou dlouhé sukně ke kolenom.
15	S Velikonocemi přichází dlouho očekávané jaro.
16	V hudební výchově vždy nejprve začnem zpívat stupnici.
17	Třé z nich, dostali ředitelskou důtku.
18	Nenechávejte otevřené dveře, pouštíte sem studený vzduch.
19	U súsedú byla o víkendu velká

	zabijačka.
20	Na trhu se prodávaly čerstvě kopané brambory.
21	Chtěla bych si prodloužit kartičku do knihovny na půl roka.

Anotace

Jméno a příjmení:	Klára Borýsková
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Michal Kříž, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Nářečí na Hornácku ve výuce češtiny na 2. stupni ZŠ.
Název v angličtině:	Dialect of Hornácko region in teaching of Czech language at lower secondary school.
Anotace práce:	<p>Diplomová práce je zaměřena na nářeční prvky ve výuce českého jazyka na druhém stupni základního vzdělávání. V první části diplomové práce jsou vysvětleny pojmy, které úzce souvisí s daným tématem. Popsaný je vývoj českého jazyka a blíže jsou definovány jeho spisovné a nespisovné útvary včetně nářečí a dialektologie. Dále je přiblížen region Hornácko, ve kterém samotný výzkum probíhal. Závěr první části doplňuje Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání, který blíže charakterizuje nářečí ve výuce. Cílem první části práce bylo seznámit se s aktuálními poznatky zvoleného tématu, charakterizovat pojmy v souvislosti s národním jazykem, spisovnost a nářečí ve školním prostředí a představit důležitost tradičního významu hornáckého regionu, jež ovlivňuje užívání nářečí v mluvě místních žáků.</p> <p>Pro druhou část práce byly zvoleny metody pozorování a dotazníkového šetření, jejichž objektem zkoumání byly jazykové kompetence žáků druhého stupně v mikroregionu Hornácko. Cílem diplomové práce bylo na základě získaných poznatků vyhodnotit užívání nářečních jevů u žáků ve výuce českého jazyka, následně tyto prvky analyzovat a navrhnout didaktické východisko využitelné v praxi.</p>
Klíčová slova:	Nářečí, dialektologie, folklór, východomoravská nářeční

	skupina, nářeční jevy, Hornácko.
Anotace v angličtině:	<p>The diploma thesis is focused on dialect elements in the teaching of the Czech language at the second stage of basic education. The first part of the thesis includes explanation of the concepts that are closely related to the topic. Furthermore, it describes the development of the Czech language and defines its literary and non-literary units, including dialects and dialectology in more detail. The thesis elucidates the Hornácko region, in which the research took place. The conclusion of the first part is complemented with the Framework Educational Program for Basic Education, which further characterizes the dialect in teaching. The aim of the first part of the work was to get acquainted with the latest knowledge, to characterize the concepts in the context of the national language and to present the importance of the traditional meaning of the Hornácko region, which influences the use of dialect in the language of local pupils.</p> <p>For the second part of the work, the methods of observation and questionnaire survey were chosen. The object of their research was the language competences of secondary school pupils in the Hornácko microregion. The aim of the diploma thesis, based on the acquired knowledge, was to evaluate the use of dialect phenomena by students in teaching the Czech language and eventually, to analyse the following elements and to design a didactic basis usable in practice.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Dialect, dialectology, folklore, dialects of East Moravian group, features of dialect, Hornácko.
Přílohy vázané v práci:	4 přílohy
Rozsah práce	88 stran + přílohy

Jazyk práce:	Český jazyk
---------------------	-------------